

# CAMİ VE GENÇLİK



**DİB**  
YAYINLARI



**DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI - 1053**

**Halk Kitapları : 241**

Yayın Koordinatörü

**Yunus AKKAYA**

Editör

**Yunus ÖZDAMAR**

Tashih

**Mustafa YEŞİLYURT**

Grafik & Tasarım

**Emre YILDIZ**

Baskı

Başak Mat. Tan. Hiz. İth. İhr. Tic. Ltd. Şti.

Tel.: 0.312 397 16 17

1.Baskı

Ankara 2014

ISBN 978-975-19-6246-1

2014-06-Y-0003-1053

Sertifika No: 12930

Eser İnceleme Komisyon Kararı: 11.09.2014/44

© Diyanet İşleri Başkanlığı

**İletişim:**

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü

Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı

Tel: (0 312) 295 72 93 - 94

Faks: (0 312) 284 72 88

e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

# İçindekiler

- 7 SUNUŞ
- 13 KUR'AN'DA HZ. İBRAHİM VE  
HZ. YÛSUF'UN GENÇLİĞİ  
*Prof. Dr. İ. Hilmi KARSLI*
- 33 HZ. PEYGAMBER VE GENÇLER  
*Prof. Dr. Bünyamin ERUL*
- 45 ASR-I SAADETEN BİR GENÇ PORTRESİ:  
MUS'AB B. UMEYR  
*Yrd. Doç. Dr. Salih KESGİN*
- 55 ÇAĞIN MEYDAN OKUMALARI KARŞISINDA  
GENÇ ZİHİNLER VE İNANÇ KRİZİ  
*Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN*
- 69 CAMİ EKSENİNDE  
BİR GENÇLİK İNŞASI  
*Prof. Dr. Soner GÜNDÜZÖZ*
- 81 GENÇLİĞİN KARAKTER EĞİTİMİNE CAMİNİN KATKISI  
*Prof. Dr. Sefa SAYGILI*
- 89 İLK İBADETLERDEKİ UNUTULMAZ  
COŞKU VE HEYECAN  
*Mehmet Nuri YARDIM*
- 97 EY MÜSLÜMAN GENÇ! CAMİ EVİN OLSUN!  
*Salih ŞENGEZER*
- 105 “CAMİ GENÇLİĞİ” AMA NASIL?  
*Dr. Lamia Levent*

- 113 YURT DIŞINDA YAŞAYAN GENCİN  
DÜNYASINDA CAMİNİN YERİ  
*Dr. Ahmet ÇEKİN*
- 123 CAMİ GENÇ İLETİŞİMİNDE AİLENİN ROLÜ  
*Şerife Hanım ALTUNER*
- 133 MİNARELERİN GÖLGESİNDE YETİŞEN BİR GENÇLİK  
*Yunus ÖZDAMAR*
- 143 EZANSIZ SEMTLER  
*Yahya Kemal BEYATLI*
- 147 CAMİDEKİ YAHYA KEMAL  
*Beşir AYVAZOĞLU*
- 157 EZANIN HATIRLATTIKLARI  
*Zeynep AKNAR*



*Gençliği anlamak, geleceği inşa etmektir.  
İslam'ın mabedi ve Kâbe'nin birer şubesi  
sayılan camilerin safları genç nesillerden  
mahrum kaldığında da o mabet, kimsesiz  
bırakılmış olur.*

# Sunuş

## **Bismillahirrahmanirrahim.**

Diyanet İşleri Başkanlığımız, 1986 yılından itibaren Ekim ayının ilk haftasını “Camiler Haftası” olarak kutlamaktadır. 2003 yılında “Camiler Haftası”na “Din Görevlileri” de ilave edilerek bu hafta, “Camiler ve Din Görevlileri Haftası” olarak kutlanmaya başlanmıştır. Aslında böylesine önemli bir haftanın sıradan kurumsal bir meslek haftasına dönüştürülmesi doğru değildir.

Bu haftayı daha doğru değerlendirebilmek için 2011 yılından itibaren camileri, hayatın ve şehrin kalbine yeniden taşıyabilmek adına hayatın içinden temalar belirlemeye başladık. 2011 yılında “Camiler ve Din Görevlileri Haftası”nın temasını “Cami ve Çocuk” olarak belirledik. Bununla geleceğin büyüklerinin, Yüce Yaratıcı ile sağlıklı bir bağ kurmalarına yardımcı olmak, onları camiye alıştırmak, caminin manevi ortamıyla buluşturmak ve ibadetin huzurunu hissetmelerini sağlamak hedeflenmiştir.

2012 yılında ise “Engelsiz Cami Engelsiz İbadet” başlığı altında tamamımızı “Cami ve Engelliler” olarak belirledik. Bununla da ülkemizdeki 8 milyonu aşkın engelli kardeşimizin bizim oluşturduğumuz zorlukları aşarak camiye ulaşmaları hedeflenmiş, ayrıca engelleri en aza indirerek camiye daha rahat ulaşma-

bilecekleri şekilde camileri inşa etmek ve toplumda bu konuda bir şuur oluşturulması düşünülmüştür. 2013 yılında ise “Cami, Kadın ve Aile” temamızla öncelikle camilerdeki abdest ve ibadet mekânlarını kadınlara daha elverişli hâle getirmek, onları izbe mekânlardan kurtarmak ve hanım kardeşlerimizin camiye, cemaate katılımını sağlamak hedeflenmiştir.

Bu sene ise “Geç Kalma Genç Gel” söylemi/sloganı ile temamızı “Cami ve Gençlik” olarak belirlemiş bulunuyoruz. Bununla da caminin deruni maneviyatı ile gençliğin enerjisini buluşturmak, gençliğin camiye aktif katılımını sağlamak ve caminin gençliğe kazandıracakları konusunda toplumda bir farkındalık oluşturmak hedeflenmektedir. Bu temayı belirlemedeki ikinci gayemiz ise camilerin mihrap, minber ve kürsülerinde görev yapan din gönüllüsü kardeşlerimizin gençliğe hitap edebilecek, onların gönül ve ruh dünyasına ulaşabilecek yeni bir dil ve üsluba kavuşmalarını sağlamaktır. Zira gençliği anlamak geleceği inşa etmektir. İslam’ın mabedi ve Kâbe’nin birer şubesi sayılan camilerin safları genç nesillerden mahrum kaldığında da, o mabet, kimsesiz bırakılmış olur. Maalesef bugün nice camilerimiz var ki, cemaatten yoksun olduğu için duvarları soluk, şerefeleri mahzundur.

Cenab-ı Hak, her insana dünyada yaşayacağı bir zaman dilimi bahşetmiştir ki buna “ömür” denilmektedir. Ömür, imar ile aynı kökten gelir. Ömür ile imar arasındaki bu irtibat sebebiyledir ki imar ile geçmeyen bir ömür, ömür değildir. Çünkü Allah insanı topraktan yaratmış ve ona yeryüzünü imar etme görevi vermiştir. Yeryüzünü imar etmek de öncelikle kişinin gönlünü, kalbini ve yüreğini imar etmesinden geçer. Kişi gönlünü, kalbini ve yüreğini imar etmeden beldeleri, şehirleri ve yeryüzünü imar edemez. Her insan kendini imar edebilmek için ise imanın ardından ibadete, camiye ve mabede muhtaçtır. Resûl-i Ekrem’in (s.a.s.) buyurduğuna göre, kıyamet günün-



de insanoğluna, ömrünü nerede ve nasıl tükettiği sorulduktan sonra ömür içerisinde bir dönem olan gençliğini nerede ve nasıl geçirdiğinden de hesaba çekilmedikçe hiçbir tarafa hareket edemeyecektir. (Tirmizî, Sıfatü'l-Kiyâme, 1)

Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.), ideal genci; neş'eyi ve süruru Rabbine ibadette arayan genç olarak tarif etmiştir. Ayrıca iffetini koruyan ve kalbi, gönlü camilere bağlı olan kişiyi, mahşerde Allah'ın arşının gölgesinde gölgelendireceğini müjdelemiştir. (Buharî, Ezan, 36) Kutlu Elçi (s.a.s.), Allah karşısındaki sorumluluğun bilincinde ve istikamet üzere olan gençleri, ilahî azabın karşısındaki engellerden biri olarak tanıtmıştır. Görüldüğü gibi Hz. Peygamberin (s.a.s.) dilinde gençlik döneminin ibadet ve tâat ile haramlardan uzak bir şekilde geçirilmesi, temiz toplumun inşası açısından hayatî bir öneme sahiptir.

Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.)'in dünyasında gençlerin daima özel bir yeri olmuştur. Gençlerle samimiyet ve güven üzerine bir iletişim dili geliştirmiş olan Resûl-i Ekrem (s.a.s.), onlara çok özel tavsiyelerde bulunmuş ve onların yetişmeleriyle özel olarak ilgilenmiştir. Onun rahle-i tedrisinden geçen gençler, insanlığı aydınlatan birer kandil olmuşlardır. Gençlere duyulan güven sayesinde ki onlar, idarecilikten komutanlığa; öğretmenlikten ticarete kadar geniş bir yelpazede sorumluluk üstlenmişlerdir. Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.)'in dizinin dibinde yetişen Ashab-ı Suffa'nın seçkin gençleri, Ebu Hureyre, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Mesud, Abdullah b. Abbas, Muaz b. Cebel ve Enes b. Malik'in İslam medeniyetinin inşasındaki emsalsiz katkıları şayan-ı dikkattir. Bundan dolayı kültür ve medeniyetimizde nice örnek gençler, kökü ezelde ve dalı ebette olan bir hakikatin, aşkına, vecdine, diyalektiğine, estetiğine, irfanına ve idrakine sahip olmuşlardır. Gençler, kendilerine güvenilen, onurlandırılan, yüreklendirilen ve cesaretlendirilen, geleceğin büyük şahsiyetleri olarak görülmüştür.

Elbette gençlik döneminin bazı zorlukları da bulunmaktadır. Her şeyden önce gençlik; güç, heyecan ve kuvvetin zirvede olduğu, istek, arzu, heyecan, gurur ve şiddet gibi duyguların da yoğun biçimde yaşandığı bir dönemdir. Gençlerin, farklı kültürlerin değerlerini sorgulamadan benimseme, ortaya çıkan yeni durumlara hemen uyum sağlama, hızlı tüketim özellikleri ve bitmek tükenmek bilmeyen enerjileri vardır. Bunun sonucunda da içinde yaşadıkları toplumla yabancılaşma, kuşak çatışması ve kimlik bunalımı gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Neticede ailesinden, aidiyetlerinden, dinî-manevî değerlerinden kopmuş, arzularının, heva ve heveslerinin peşinde koşan, gününü gün eden, yüksek gayelerden ve ideallerden yoksun, zihinleri ve bilinçleri işgal edilmiş bir gençlik ortaya çıkmaktadır. Kuşkusuz böyle bir gençlik de kendisini kuşatan çağın hastalıklarına karşı direnmekte güçlük çekecektir.

Bugünkü gençlik, bir nesil öncesinin dünyasını kendisi için dar görmekte ve kabul edilemez bulmaktadır. Gençlerimizle iletişim kurabilmemiz için, bugün, bu durumu dikkate alarak yeni bir dil ve üslup üzerinde çalışmalıyız. Aynı zamanda bugünkü gençlik, birey oluşuna çok büyük bir değer atfetmekte ve özel yaşamına müdahale edilmesini istememektedir. Bizlere düşen görev, gencin giyim, kuşam, hâl ve hareketine müdahale etmek değil; onun düşüncesiyle karşılaşmaktır. Onun kalbiyle, zihin dünyasıyla iletişim kurmak, onunla sohbet ve muhabbet etmek, ona kendisini keşfetmesini sağlayan bir model olmaktır. Bugün bizler, gerçekten ürettiğimiz hizmetler içerisinde gençlerle diyalog kurabilecek bir dil ve üslubu bulmakta zorluk çektiğimizi, bunun için konuşmaktan çok dinlemeye ihtiyacımız olduğunu artık bilmeliyiz. Bu husus, gençlerin gönül dünyasına girmek ve onları anlamak için olmazsa olmaz bir gerekliliktir.

Bugün, gençlerimizin yeryüzünü imar etmesi şuuruyla, değerlerimiz doğrultusunda ve geleceğin sorumluluğunu da

yüklenebilecek nitelikte yetişmesi Rabbimizden en büyük niyazımızdır. “Camiler ve Din Görevlileri Haftası” münasebetiyle hazırlanan elinizdeki eserin yayımlanmasına kadar geçen süreçlerde emeği geçen herkese teşekkür ediyor, eserin cami ve gençlik konusunda bir bilinç ve farkındalık oluşturmasını Rabbimden niyaz ediyorum.

**Prof. Dr. Mehmet GÖRMEZ**  
*Diyanet İşleri Başkanı*



*Hz. İbrahim, genç denecek bir çağdaydı.  
Ama insanları safite tanrıların tasallutundan  
kurtarmayı kendisine dava edinmişti. Bu,  
onun gecesini, gündüzünü verdiği kutlu  
hayali idi. İnsanları hep eşi ve benzeri  
olmayan, ezeli ve ebedî olan Allah'a çağırırdı.  
Çünkü insanın zihnini ve gönlünü ikna  
edecek ancak böyle bir akide olabilirdi.*

# Kur'an'da Hz. İbrahim ve Hz. Yûsuf'un Gençliği

**Prof. Dr. İ. Hilmi KARSLI**  
Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

## Giriş

**H**er genç, hayata bir hülya ile başlar. Her hayat aslında bir rüyanın tevilidir, açılımıdır. Rüya ve hülya ile insana sanki bir müjde verilir. İnsan da dur durak demeden bu müjdeye ermek için koşuşturur. Parlak gelecekleler, hep bu hayal ve hülyayı takip etmekle gerçekleşir. Düşükalka da olsa hep bu ülkü ve ideal peşinde yürümekle olur.

Hülya, gencin elindeki el feneri gibidir. Onun yolunu ve yönünü aydınlatır. Ama önemli olan, Hz. İbrahim'in hülyası ve Hz. Yûsuf'un rüyasını görebilmektir. Tevhidin izini sürebilmektir. Hayatın inişli çıkışlı yollarında Ezeli ve Ebedi Dost'a sadakatle yürümektir. Hak ve hakikate adanan bir hayatı sürdürmek, esenlik ve adaletin yayılması için mücadele etmektir.

## İBRAHİM'İN (a.s.) HÜLYASI

### Hayat; İnsanın Anlam Arayışı

“Ey Rabbimiz! Sen bu kâinatı boş yere yaratmadın”<sup>1</sup>

Hayatın sırrını çözme çabası erken yaşta başlar. En yoğun olduğu dönemlerden biri de gençliktir. Genç, hayatı anlayarak kişiliğini inşa eder. Hayata dair kendi kültüründen gelen yargı-

1 Âl-i İmrân, 3/191.

ları değerlendirir. Öğrendikleri ile bunlar arasında bağlar kurar, bir takım sonuçlara varır. Kimini kabul eder, kimini reddeder.

Genç, yol ayrımındaki yolcu gibidir. Hayatın karmaşıklığı içerisinde tercih yapabilmenin zorluğunu, kendi geleceğini inşa edebilmenin sıkıntılarını yaşar. Ancak bir taraftan da tecrübe ve aklı olgunluk kazanır. Hayatın tekrar tekrar muhasebesini, hayır ve şerrin ne olduğunun muhakemesini yapar. Kur'an'da İbrahim'in (a.s.) hayat hikâyesinden bahsedilirken, onun bir takım zihinsel çıkarımlarda bulunmasına yani aklı olgunluğuna (rüşd) işaret edilir.<sup>2</sup>

Kur'an'da Hz. İbrahim'in gençliğine işaretle 'fetâ' kelimesi de kullanılır.<sup>3</sup> Bu, anlamlıdır. Çünkü kelime, hür ve özgür olma manalarını içermektedir.<sup>4</sup> Nitekim Hz. İbrahim de, şirk geleceğine karşı kendini mahkûm hissetmemiş, aksine sorgulayıcı bir tavır sergilemiştir.

En'âm sûresinin 76-79. ayetlerinde İbrahim'in (a.s.) güneş, ay ve yıldızlarla olan hikâyesinden bahsedilir. Kavmi, bunlara tapınmakta idi. Evet, İbrahim'in hemşehrileri yollarını sapıtmışlardı. Dünyayı ısıtan ve ışıtan güneş, onlar için cehennem ateşine dönüşmüştü. Yine karanlık bastığında, yollarını tayin eden ay ve yıldızlar, bu insanların doğru yoldan çıkmalarına sebep olmuştu.<sup>5</sup>

Ayetlerde bahsedilen hadisenin, Hz. İbrahim'in gençlik dönemlerinde geçtiği anlaşılmaktadır. Kıssa tarihi bir olayı konu edinmektedir. Ancak bu olayın her zaman ve zemine ulaşan önemli bir yönü vardır. O da, insanların toplumdaki yanlış tasavvurları körü körüne kabullenmemeleri, sahih bir tevhit inancına sahip olabilmek için gereken gayreti göstermeleridir.

2 Enbiya, 21/51.

3 Enbiya, 21/60.

4 Zemahşerî, Esâsu'l-Belâğa, Beyrût 1996, 331.

5 En'am, 6/97.

İbrahim (a.s.), Allah Teâlâ'nın varlığı, birliği ve ölümden sonra diriliş konularında tefekkürü hiç ihmal etmedi.<sup>6</sup> Bu, onun dikkat çeken önemli bir özelliği idi. O, bir peygamberdi; Rabbinin özel irşadına mazhar olmuştu. Ancak unutmamak gerekir ki, Allah Teâlâ'nın bu irşadı, takva sahibi müminler için her zaman geçerlidir. Samimiyeti ve gayreti nispetinde mümin ilâhî yönlendirmelere mazhar olur; basireti açılır, ilim ve irfanı zenginleşir.<sup>7</sup> Ancak bunun için insan, ruhî hayatını derinleştiren tefekkürü hiçbir zaman elden bırakmamalıdır.

Genelde insanlar, egemen kültüre itiraz etmez ve kolayca onun yargılarını kabullenirler. Ancak Hz. İbrahim bu konuda bizler için önemli bir örnek oluşturur. O da, insanın hurafelere, batıl anlayışlara, yozlaştırıcı moda ve uygulamalara karşı sorgulayıcı olmasıdır. Yine iradesini, lidere, üstada, hizip ve grup taassubuna teslim etmeden bağımsız şahsiyetini inşa etmesidir. Şu ayet, bu hassasiyeti ortaya koyar: *“Rabbimiz! Bizi doğru yola ulaştırdıktan sonra kalplerimizi hak ve hakikatten bir daha ayırma.”*<sup>8</sup>

### **Hayat; Kesretten Vahdete Bir Yolculuk**

*“Bakın, ben batıl olan her şeyden uzak durarak yüzümü gökleri ve yeri var eden Allah'a çevirmekteyim ve ben O'ndan başkasına ilahlık yakıştıranlardan değilim!”*<sup>9</sup>

İbrahim (a.s.), çok tannlı bir toplumda yetişmişti. Ancak o, bütün bunların batıl ve sahte olduğunu ileri sürdü. Tanrıların çokluğunda zenginlik değil, aksine manevi fakirlik ve tükenmişlik olduğunu iddia etti.

6 Bakara, 2/260.

7 Enfâl, 8/29; Ankebût, 29/69.

8 Âl-i İmran, 3/8.

9 En'am, 6/79.

Hız İbrahim, genç yaşına rağmen seçimini isabetli yapmıştı. Dolayısıyla Rabbi de onu seçkin kullarından birisi saymıştı.<sup>10</sup> O, aslında yumuşak huylu, kendini Allah'a vermiş, bağı yanık bir şahsiyetti.<sup>11</sup> Ama aynı zamanda o, bir mücadele insanı idi. Durmadan dinlenmeden çoktan teke, kesretten vahdete çağırıyor muhataplarını.

Aslında her insanın bu dünyadaki anlam arayışı kesretten vahdete bir yürüyüş değil mi? İnsanın önünde inançtan ideolojiye, dünya görüşünden yaşam tarzına yüzlerce seçenek söz konudur. Nihayetinde insan, bunlardan birini seçmekte ve ona göre yaşamaktadır. Kulluk da bu hayat yolculuğunda bir tercih değil mi? Evet, kulluk sayısız batıl arasından hak ve hakikati, sapkın yollardan doğru yolu tercih etmektir.<sup>12</sup>

Hayatın sırrı imtihandır. İmtihanın tabiatında da bir tercih söz konusudur. İnsan, bu hayatta adeta çoktan seçmeli bir imtihana tabi tutulmaktadır. Bu imtihan düzeneğinde tek bir 'hakikat' vardır. Ancak insanın önüne onlarca seçenek konmaktadır. Bunlar da, bütün çekicilikleri ile 'gel gel' diye insanı davet etmektedir.

Ne var ki hayat imtihanında bunlar arasından hakikati görüp ayıklayabilenler ancak ebedî kurtuluşa ererler. Yoksa 'Bir'e kulluk edemeyenler, bine kulluk ederler. Şu hâlde bütün mesele 'Bir'e yani 'tevhid'e varabilmektir. Bunun için de sahte tanrılardan uzaklaşabilmektir.

İşte İbrahim (a.s.), gençliğinden itibaren bu tevhit şuurunu terennüm etmiş ve şöyle yalvarıp yakarmıştır: *"O'dur beni yaratan, O'dur bana yol gösteren, O'dur beni doyuran, O'dur beni içiren. O'dur bana hastalandığımda şifa veren. O'dur benim ca-*

10 Nahl, 16/22; Sâd, 38/47.

11 Hûd, 11/75.

12 En'am, 6/153.



*nımı alacak olan. Sonra O'dur beni diriltecek olan. O'dur hesap gününde günahlarımı bağışlayacağına ümidim olan.”<sup>13</sup>*

### **Hayat; Ebediyet ve Aydınlik Arayışı**

*“Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü. ‘Rabbim budur’ dedi. Yıldız batınca da ‘Batanları sevmem’ dedi.”<sup>14</sup>*

Hız. İbrahim, genç denecek bir çağdaydı. Ama insanları sahte tanrıların tasallutundan kurtarmayı kendisine dava edinmişti. Bu, onun gecesini, gündüzünü verdiği kutlu mücadelesi idi. İnsanları hep eşi ve benzeri olmayan, ezeli ve ebedî olan Allah’a çağırırdı. Çünkü insanın zihnini ve gönlünü ikna edecek ancak böyle bir akide olabilirdi.

Tevhit Peygamberi, fânî olanla ebedî olanın arasını iyi ayırmıştı. Bir defa tanrı diye inanılan varlığın ezeli ve ebedî olması gerekirdi. Aksi takdirde sevgiye layık olamazdı. Sevgi de kulluğun esası idi. Sevginin olmadığı yerde kulluktan bahsedilemezdi. İşte, İbrahim (a.s.) bunu tebliğ ediyor ve *“Ben öyle kaybolup gidenleri tann diye sevmem”<sup>15</sup>* sözlerini her fırsatta tekrarlıyordu.

İbrahim (a.s.), fânî varlıkların peşine düşmenin, insanın ruhsal yeteneklerini çürüteceğini, manevî melekelerini felç edeceğini çok iyi görmüştü. Toplumun aydınlık diye yöneldiği bu varlıkların, karanlıktan başka bir şey olmadıklarını gayet iyi anlamıştı. Sevginin ve esenliğin kaynağı olarak görülen bu mabutların, düşmanlığın ve hüsrânın ta kendisi olduklarını pekâlâ bilmişti.<sup>16</sup>

Bu toplumda güneş, ay ve yıldızların parlantı ve ışıltısı insanları fena hâlde büyülemişti. Fakat bunların herhangi bir kalıcılı-

13 Şu'arâ' 26/78-82.

14 Yûsuf, 12/76.

15 En'am, 6/76.

16 Ankebût, 29/25.

ğının olmadığı da besbelliydi. Yani başı sonu olan, faniliği simgeleyen varlıklardı bunlar. Dolayısıyla tanrı diye insan bunlara nasıl bağlanabilirdi ki? İşte İbrahim (a.s.) bunları düşünüyor ve insanlara şu mesajı tekrarlıyordu. “*Bakın, ben batıl olan her şeyden uzak durarak yüzümü gökleri ve yeri var eden Allah’a çevirmekteyim ve ben O’ndan başkasına ilahlık yakıştıranlardan değilim!*”<sup>17</sup>

Her dönemde insanın ışıltısına kapıldığı, hayatın gayesi olarak yücelttiği varlıklar olmuştur. Bu, kimi zaman Hz. İbrahim’in kavminde olduğu gibi gökteki cisimler, yıldızlar, ay ve güneş olmuştur. İnsanlar, varlığın gizem ve esranını bunlarda aramıştır. Kimi zaman da yüceltilen bu varlıklar yeryüzüne inmiştir. Para-pul, makam-mevki, şan-şöhret olmuştur. Dünya arzusu ve metaı olarak karşımıza çıkmıştır. Bazen bu, taparcasına insan sevgisi; bazen de bu, maneviyatı felç edencesine parti, takım taassubu olmuştur.

Şu var ki eski çağlarda insanlar gök cisimlerine veya onları sembolize eden putlara ilâhî güçler izafe ediyorlardı. Günümüzde ise insanlar tevhide inanmaktadır. Ancak Allah’ın rızasını unutarak, dünya metaini, zevk ve sefasını hayatın gayesi hâline getirmektedirler.

Günümüz insanı, dünyanın cazibe ve ışıltısına feci bir şekilde kendini kaptırmıştır. Dünyevî, sanal ışıklar, onun gönül ufkunda bir doğup bir batmakta, bir yanıp bir sönmektedir. İnsanın gözü, bunlardan fena hâlde kamaşmış bulunmaktadır. Özellikle gençler, bunları hayatın anlamı gibi görmekte ve bunlar sayesinde sahici aydınlıklara kavuşacaklarını zannetmektedirler.

Yapılması gereken şey, gönüllerin bunlara değil, ebedi ışığa ve aydınlığa açılmasıdır. İlâhî nur ile aydınlanmasıdır. Çünkü Allah, göklerin ve yerin sonsuz nurudur.<sup>18</sup> Bu, insanın hem

17 En’am, 6/79.

18 Nûr, 24/35.

maddesini hem manasını, hem geçmişini hem geleceğini, hem ölümünü hem de ölüm sonrasını aydınlatacak yegâne nurdur. Yeter ki insan bu nurla aydınlanmayı talep etsin. “*Ey rabbimiz! Nurumuzu artırıp tamamına erdir.*”<sup>19</sup>

### **Teslimiyet; Günah Ateşinden de Korur**

“*Ey Ateş! İbrahim’e karşı serin ve selamet ol*”<sup>20</sup>

Şirk dini, Tevhit Peygamberi’nin çevresindeki insanların hayatına egemendi. Ancak Hz. İbrahim, sahte tanrıları reddediyordu. Bu konuda bütün halkını karşısına alacak kadar cesaretli idi. Hiç şüphe yoktur ki onun bu cesareti, sevgiyle yoğrulmuş sahil bir tevhit inancının neticesi idi. Çünkü tek başına ‘Ben varım’ diyebilecek güçlü bir şahsiyeti, ancak böyle sağlam bir iman oluşturabilirdi.

Hz. İbrahim, toplumun kılcallarına kadar işleyen şirk geleneği ile amansız bir mücadele verdi.<sup>21</sup> İnsanların kınamasından ve dışlamasından hiç korkmadı. Çünkü onun nazarında insanların takdiri değil, Allah’ın rızası ve takdiri önemli idi. Onun için asıl kayıp, insanların beğenisini kaybetmek değil, Allah’ın hoşnutluğunu kaybetmekti.

Hikmetini biz bilemeyiz. Ama belki yaptığı bir duanın,<sup>22</sup> belki de bahsedilen bu durumun bir neticesidir. Allah Teâlâ Hz. İbrahim’i insanlara çok sevdirdi. İtibar ve sevgisi, asırlarla değil, binlerle ifade edilen yıllara damgasını vurdu. Sevgisi ve şöhreti, Yahudilerden Hıristiyanlara, müşrik Araplardan Müslümanlara herkese yayıldı. O’nun itibar ve değeri bu dünyada olduğu gibi

19 Tahrim, 66/8.

20 Enbiya, 21/69.

21 Enbiya, 21/52-67.

22 Şu’ara, 26/84.

ebedî âlemde de sürecektir.<sup>23</sup> Neden? Çünkü Allah, sevdirdi mi sevdireyor, yüceltti mi yüceltiyor.<sup>24</sup>

İbrahim'in (a.s.) kararlılığı, davada sebatın çağlar üstü örnekliğini oluşturdu. Onda imanın olgunluğu ile gençlikteki adanma ruhu birleşmişti. Teslimiyet ve tevekkül onun karakteri hâline gelmişti. Nitekim arkadaşlarıyla beraber şu niyazda bulunurdu: *“Ey rabbimiz! Biz yalnız sana güvendik, yalnız sana yöneldik. Sonunda huzuruna varacağımız da senden başkası değildir.”*<sup>25</sup>

İşte bütün bu erdemleri sayesinde Hz. İbrahim, ‘Halîlullah’ yani ‘Allah’ın dostu’ oldu. Elbette ki bu, bir peygambere bahşedilen özel bir paye idi. Ama bunun, azim ve sabır neticesi olduğunu da unutmamak gerekir. Dolayısıyla Allah’a dost olma kapısı her zaman herkese açıktır. İnsanlar samimiyet ve sadakatleri çerçevesinde ilâhî lütuflara erebilirler. Çünkü Allah Tealâ, iyi kullarını korur ve onları ‘dost’ edinir.<sup>26</sup>

Halkı, İbrahim'in (a.s.) mücadelesine fazla dayanamadı, onu alevli ateşlere attı.<sup>27</sup> Ama Rabbi, içtenliği ve sadakati<sup>28</sup> sebebiyle onu harlı ateşten korudu.

Ateş maddeyi, bedeni yakar, ama ruhu yakamaz. İsyan ateşi ise bedene dokunmaz, ama ruhu, maneviyatı yakar, kül eder. Bedeninin yandığını herkes hisseder, hem de acıdan kıvrılarak. Ancak maneviyatın yandığını herkes hissedemez. Çünkü bu sinsidir, insanı içten içe bitirir. Öyle ki bir zaman sonra kişi, din adına, iman adına hiç bir şey hissedemez olur.

23 Bakara, 2/131; Nahl, 16/122.

24 Fâtır, 35/10.

25 Mümtehine, 60/4.

26 Ârâf, 7/196.

27 Enbiya, 21/68-69.

28 Meryem, 19/41.

İbrahim'in (a.s.) atıldığı ateş aslında her dönemde yanmaktadır. Küfür ve isyan ateşi varlığını sürdürmektedir. Cennete varis olanlar olduğu gibi cehenneme odun taşıyanlar da eksik olmuyor. Hak ve hakikat sevdalıları olduğu gibi, kelebekler gibi isyan ateşine uçuşup kaybolanlar da yok değildir. Hakkın ateşi nasıl diriltiyorsa, küfrün ateşi de yakıp yok etmeye devam ediyor.

İnsanlar ateşte yanmayı gözlerinde büyütürler. Aslandan, sırtlandan kaçır gibi ateşten kaçırılır. Ancak günah ateşiyle ruhları yanmaktadır, fakat umursamazlar. Oysa ruhun yanması, aslında kişinin dünya ve ahretinin alevler içerisinde tutuşması demektir.

Hız. İbrahim ateşe atılınca Allah'a sığınmış ve kurtulmuştu. Kuşkusuz ki bunda, sonraki kuşaklar için alınacak ibretler vardı.<sup>29</sup> Şöyle ki; günümüz gençleri de ancak Allah'a dayanarak günah ateşinden korunabilirler. Ancak bu durumda, isyan ateşi onlar için serin ve selamet olabilir. Onlar, gönülden bağlandıkça Allah onlara sahip çıkacak, koruyup kayıracaktır. Çünkü O, gönülden bağlananlara lütuf ve yardımını hiç esirgememiştir.<sup>30</sup>

Vaktiyle isyan ateşinden korunmak için bir grup genç mağaraya sığınmış, Rablerinin rahmet ve mağfiretini isteyerek şöyle yalvarmışlardı: *“Ey rabbimiz! Bize Rahmet ve merhametini lütfet; içinde bulunduğumuz sıkıntılı durum karşısında bize bir çıkar yol göster!”*<sup>31</sup> Allah Tealâ da bu gençlere sahip çıkmış ve özel himayesine almıştı onları.

Ateş, demirin dövüldüğü, kıvama erdiği yerdir. Hız. İbrahim de ateşten pişerek, olgunlaşarak çıkmıştır. Günah ateşiyle kuşatıldıklarını fark edenler, bundan korunmanın çaresine de bakarlar. Günah ateşi, onların korunma, takva duyarlılığını ar-

29 Ankebût, 29/24.

30 Hac, 22/38.

31 Kehf, 18/10.

tırır. Dolayısıyla kendilerini kuşatan isyan alevleri, onların daha bir zindeleşmesine sebep olur.

Demek ki isyan alevleri birilerinin ruh dünyasını yakıp kül etmektedir. Diğerlerinin ise yücelmesine sebep olmaktadır. Biri-lerini ‘yok’ ederken diğerlerini ‘var’ etmektedir. Öyle ise bütün mesele, insanın duruşudur, hak ve hakikat yolunda istikamet üzere yürüyüşüdür.

## YÛSUF’UN (a.s.) RÛYASI

### Hz. Yûsuf; Bir Rüyanın Tevili

*“Bir gün Yûsuf, babasına demişti ki: “Babacığım! Ben rüyamda on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onlan bana secde ederken gördüm.”*<sup>32</sup>

Her şey küçük Yûsuf’un rüyası ile başlamıştı. Rüyasında on bir yıldız, güneş ve ayın kendisine secde ettiğini görmüştü. Babasına anlatınca, o, bunu kardeşleriyle paylaşmamasını istedi. Çünkü bu rüya, küçük Yûsuf’un geleceğinin aydınlık olacağını müjdeliyordu. Baba Hz. Yakup bunu iyi okumuş ve uyarısını yapmıştı oğluna.<sup>33</sup>

Fazla geçmemişti ki çile ve badirelerle dolu bir hayat başladı Yûsuf (a.s.) için. Babasının uyarısı haklı çıkarcasına Hz. Yûsuf, kardeşlerinin ihanetine maruz kaldı. Önce katli planlandı, ama daha sonra kuyuya atıldı<sup>34</sup>. Kuyudan çıkarıldı, köle olarak satıldı. Saray erkânına hizmetçilik yaptı. Kadınla imtihan edildi. Tecavüzle suçlandı, masum olduğu hâlde zindanlara atıldı.<sup>35</sup>

32 Yûsuf, 12/4.

33 Yûsuf, 12/4-5.

34 Bu bağlamda Kur’an’da ‘ğulam’ kelimesi geçmektedir (Yûsuf, 12/19). Kelime, Yûsuf’un (as) ergenlik dönemlerine işaret etmektedir.

35 Yûsuf, 12/8-51.

Uzun yıllar sonra nihayet Yûsuf'un (a.s.) yıldızı parlamaya başladı. Bulunduğu her yerde samimiyet, sadakat ve güvenin sembolü hâline geldi. Önce Mısır ülkesinin hazine bakanı oldu. Sonra yılların hasreti bitti; ebeveyni ile buluştu. Kendisine ihaneti planlayan kardeşleriyle bir araya geldi. Hepsi de kendisine saygı ve hürmetlerini arz ettiler.<sup>36</sup> Böylece rüyada geçen güneş, ay ve on bir yıldızın kendisine secde etmesi bir gerçek oldu.

Hız. Yûsuf hayatı boyunca birçok imtihanlarla denendi. Ama bütün bunlar onun olgunlaşmasına vesile oldu. Sonunda Allah Teâlâ onu büyüttü. Kimsenin tahmin edemediği bir kudrete sahip oldu. Çünkü Allah (c.c.), kulluk görevini samimiyetle yerine getirenlerin mükâfatını böyle verir.<sup>37</sup> Allah (c.c.), Yûsuf'un yücelmesini murat etmişti. Her şeye rağmen bu ilâhî takdir de neticede gerçekleşmişti.<sup>38</sup>

Evete, Yûsuf (a.s.), Mısır'a götürüldüğünde çok düşük bir fiyata satıldı. Çünkü o bir köle idi, değeri de ancak o kadar olurdu. Ama sonraları Rabbi onu itibar ve iktidar sahibi yaptı. O, dünyanın zilletini de yaşadı izzetini de. Musibetle de imtihan edildi, nimetle de. Ama sonuçta Mısır ülkesinin hazine bakanı oldu. Orayı dilediği şekilde yönetebilir, dilediğini yapabiliyordu. Ne var ki o, dünyanın debdebe ve cazibesine hiç kapılmadı. Gençliğinde ne idiyse, aynı inanç ve duygularını devam ettirdi. O, sadece Rabbine şükretti, onun ebedî dostluğunu terennüm etti ve *“Ey gökleri ve yeri yaratan rabbim! (dedi). Dünyada da ahrette de sensin benim yâr ve yardımcım. Benliğini sana teslim etmiş bir kul olarak canımı al ve beni hayırlı kullarının arasına kat!”*<sup>39</sup>

36 Yûsuf,12/54-55-99.

37 Yûsuf, 12/56.

38 Yûsuf, 12/21.

39 Yûsuf, 12/101.

Müminler, hayatın, düşünüş ve kalkışları ile bir bütün olduğuna inanırlar. Onlara göre bu hayatta yücelişin olduğu gibi düşünüşün de bir anlamı vardır. Dolayısıyla insan, yükselirken kazanabileceği gibi, düşerken de kazanabilir. Yani her dem kazanma kuşağında bulunabilir. Yeter ki, hak ve hakikat üzere bulunsun. Ancak insan bu duyarlılığa sahip değilse, dünyada yükselir gibi gözükse de batabilir. Veya bu duyarlılığa sahipse dünyevî anlamda düşse de manevî yönden yükselebilir.

Müminin nazarında hayat, iniş ve çıkışları ile yüceliğe giden bir yolculuktur. Tıpkı Hz. Yûsuf'un hayatında olduğu gibi. O, kuyudaki çaresizlikten kurtuluşa erdi, zindandaki esaretten hürriyete, kölelikten iktidara kavuştu. Köle olarak satılırken pek kimse rağbet etmemişti ona. Ancak sonraları herkesin gözüdesi hâline gelmişti.

Gençlik, zorlukların, meşakkatlerin üst üste geldiği bir dönemdir. Bu dönemde yeni bir hayata hazırlanmanın, kimlik, kişilik sahibi olmanın sosyal ve psikolojik zorlukları yaşanır. Yine zevk ve sefaya kapılmamanın, iffet ve hayâ duyarlılığından taviz vermemenin sıkıntıları göğüslenir. Ancak, unutmamak gerekir ki her çile özünde bir esenliği, her zorluk bağrında bir rahmeti barındırır. Her meşakkat bir kurtuluşa işarettir, her düşünüş bir yükselişe gebedir. Ama *“Hiç şüphesiz ki hayat yolunda zorluk varsa kolaylık da vardır”*<sup>40</sup>

### **Haset; İnsanı Yiyip Bitiren Hastalık**

*“(Yakub:) “Ey oğulcuğum!” dedi, bu rüyayı kardeşlerine anlatayım deme, yoksa (hasetlerinden) sana karşı bir tuzak hazırlarlar; doğrusu Şeytan insan için apaçık bir düşmandır!”*<sup>41</sup>

Haset, insanın zaaflarından biridir. Onun şeytanî yönünü yansıtır. İnsanların aynı nimet ve imkânları bölüştüğü yerlerde

40 İnşirâh, 94/6.

41 Yûsuf, 12/5.



olur. Hayatın her döneminde baş gösterebilir. İlk nüvelerinin oluştuğu yerler de aile ortamlarıdır. Çünkü kıskançlık önce kardeşler arasında baş gösterir. Hz. Yûsuf'un gençliğinde kardeşlerinden yaşadığı ihanetler bunun göstergesidir. Hasedin, insan hayatında ne vahim sonuçlara yol açtığını bu kıssada açıkça görüyoruz.<sup>42</sup>

Toplumu da bir aile olarak kabul edebiliriz. İnsanlara iyi niyetle yaklaşmak ahlâkın bir gereğidir. Ancak insanlar her zaman iyi niyetli de hareket etmezler. Şeytanî duygulara yenik düşebilirler. Akla hayale gelmeyen şer yollara başvurabilirler. Dolayısıyla kıssada gençlerin şahsında muhataplara şu iki hatırlatmanın yapıldığı söylenebilir:

Birincisi, çevreden gelecek bu tür hile ve tuzağa karşı insanın uyanık olmasıdır. İkincisi de, başta haset olmak üzere nefsin ayartmalarına karşı insanın duygu ve düşüncelerini terbiye etmesidir. Nitekim sonraları Hz. Yûsuf, bütün yaşadıklarından çıkardığı bir hayat dersi olarak şu hatırlatmayı yapar bizlere: *“Ben nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü insan nefsi, daima kötülüğü emreder”*<sup>43</sup>

### **Zindan; Manevi Aydınlanmaya Giden Yol**

*“Kendi varlığımızda nice âyetler var; hâlâ görmeyecek misiniz?”*<sup>44</sup>

Kuyu, ruh derinliğini, zindan da ruh olgunluğunu simgeler. Zindanlar hak ve hakikat sevdalılar için hep bir medrese oldu. Ham ruhlar burada olgunlaştı ve faziletle donandılar. Hz. Yûsuf, kuyunun derinliğinde ruhunun derinliğini, karanlığında ise iç dünyasındaki aydınlığı keşfetti. İçe doğru bir yolculuğun, karanlıkta aydınlanmanın imkânlarını yakaladı.

42 Yûsuf, 12/8-18.

43 Yûsuf, 12/53.

44 Zâriyat, 51/21.

Yûsuf (a.s.), hem kuyuyu hem de zindanı tecrübe etti. Her ikisi de Yûsuf için fazilet yolunda birer basamak oldu. Kuyu sayesinde iç dünyasıyla buluşmasını engelleyen toplumsal prangalardan kurtuldu. Zindanda dünya zindanından kurtulma fırsatını buldu. Ruh enginliğine ve zenginliğine erişme imkânını elde etti.

Aslında her gencin bir Yûsuf tecrübesine, bir iç dünyasına dönmeye ihtiyacı yok mudur? Aksi takdirde insan çevresine örülen barikatları nasıl aşacaktır? Ufkunu daraltan, sonsuzluğa giden yolları kapatan bağ ve bağımlılıklardan nasıl kurtulacaktır? Işığın kendi iç dünyasında olduğunu nasıl fark edecektir?

Yûsuf (a.s.) hapse girince karamsarlığa kapılmadı. Tebliğini burada da sürdürdü. Diğer mahkûmlar için ‘Ne işleri varsa görsünler’ demedi. Çünkü ona göre dava sorumluluğu zaman ve mekânla sınırlı değildi. Dava adamı, gittiği her yerde bir ilim ve irfan halkası oluşturmalıydı. Çevresindeki insanlara tevhidin ışığını her hâl ve şartta yansıtmalıydı.<sup>45</sup>

### **Hz. Yûsuf; İffet ve Hayâ Timsali**

*“Kral dedi: “Yûsuf’un nefsinden murat almak istediğinizde, derdiniz ne idi?” Dediler ki: ‘Allah şahit, biz onun hiçbir kötülüğünü bilmiyoruz’”* (Yûsuf, 12/51).

Yûsuf’un delikanlılığı sarayda geçti. Etrafı saray kadınları ile adeta kuşatılmıştı. Bu kadınlar, gösterişe ve debdebeye son derece düşkün kimselerdi. Erkeklerin aklını başından alacak bir çekicilikle etrafta arzı endam ediyorlardı. Ama genç Yûsuf, iffet ve hayâ kalesine sığınmıştı. Bu kalenin yıkılıp harap olmasına asla razı değildi. İç dünyasının nezapet ve nezahetini sınıksız korudu. Çünkü gönlüne şeytanî duyguların girmesine, maneviyatının çürümesine asla müsaade edemezdi.

45 Yûsuf, 12/37-40.

Hız. YÛsuf gençti, yakışıklıydı. Yakışıklılığı karşısında kadınlar şaşkına dönmüşlerdi. Hele vezirin karısı bu güzelliğe iyice vurulmuş, ona sahip olma isteği dayanılmaz bir aşka dönüşmüştü.<sup>46</sup> Birinci tuzakta kardeşleri YÛsuf'un bedenini ortadan kaldırmaya niyetlenmişlerdi. Şimdi ise iffet ve hayâsını yok etmeye kast eden bir kadın vardı.

Züleyha emeline ulaşmak için sinsi bir tuzak hazırladı. Kimsenin olmadığı bir sırada YÛsuf'u eve kapattı. Beraber olmak için bütün cazibesıyla üzerine gitti. YÛsuf (a.s.) ilk anda sarsılır gibi oldu. Ancak bu fazla sürmedi. Rabbinden gelen ilhamla kendini toparladı. 'Hayır, hayır, ben böyle bir şey asla yapamam' düşüncesi şimşekler gibi çaktı beyninde. Böylece takvası ve iffeti onu büyük bir günaha düşmekten kurtarmıştı.<sup>47</sup>

Hız. YÛsuf'un Mısır'daki imtihanı bununla da bitmedi. Bu sefer de aynı kadının iftirasına maruz kaldı. YÛsuf'un kendine sarkıntılık ettiği iddiasını ileri sürdü. Gerçi sonradan gerçeği itiraf etti.<sup>48</sup> Fakat YÛsuf'a olan tutkusu devam ediyordu. Ondan vazgeçecek gibi de değildi. Nitekim emrini yerine getirmediği takdirde onu rezil rÛsva edeceği, hapse atıp onu süründüreceği tehdidini savurdu.<sup>49</sup>

YÛsuf kararlıydı; bir çirkefliğe bulaşmamak için geri adım atmayacaktı. İffet ve hayâsından taviz vermemek için elinden gelen her şeyi yapacaktı. Nitekim şantajı boyun eğmedi ve Rabbine iltica etti: *"Ya Rabbi!" dedi, "Zindan, bu kadınların beni davet ettikleri o çirkin işten daha hayırlıdır. Eğer sen onların tuzağından beni kurtarmazsan, onlara meyledip cahilce davrananlardan olabilirim."*<sup>50</sup>

46 YÛsuf, 12/30-31.

47 YÛsuf, 12/23-24.

48 YÛsuf, 12/51.

49 YÛsuf, 12/32

50 YÛsuf, 12/33.

Bu ifadeleriyle Yûsuf (a.s.), genç yaşında unutulmayacak bir iffet dersi verdi. Nitekim Allah'ın son elçisi Muhammed (a.s.) ondan asırlar sonra gelmişti. En üstün insanın kim olduğu kendisine sorulduğunda, gûnahtan en çok sakınması sebebiyle Hz. Yûsuf'u işaret etmişti.<sup>51</sup>

Hız. Yûsuf bu tavrıyla hepimize Şu mesajı vermişti: Dinî buyruklar, nefsanî istekler ve beŐerî telkinlerle çatıŐtıŐında asla terk edilmezler. Hatta zindana atılma, mahrumiyetlere katlanma pahasına dahi olsa ilâhî emirler yerine getirilir.

Yûsuf (a.s.) yasak iliŐkiye davet edilmiŐti. Ama o bundan korunmuŐtu. Fakat harama davet hiÇbir zaman eksik olmadı ki. İffet ve hayânın korunması, her zaman müminin en önemli imtihanlarından biri oldu. Ancak insanoŐlu, günümüzde olduŐu kadar hiÇbir zaman bu konuda keyfi davranmadı. Beden mahremiyeti ilk defa bu denli hafife alındı.

Bugün iffet ve hayâ konusundaki sorumsuzluk, manevî hayatları felç etmektedir. Müminler, harama bakmaktan sakınma hususunda tam bir samimiyet sınavından geçmektedirler. Gençler için bu sınavın daha ayrı bir sabır ve nefis terbiyesini gerektirdiŐi ortadadır. Onlar, bu konuda Allah'a (c.c.) iltica eden Yûsuf'un (a.s.) takvasıyla ancak kendilerini koruyabilirler. Gönüllerindeki iman nurunu ancak bu Şekilde muhafaza edebilirler.

### **Hız. Yûsuf; DürüŐlük ve Sadakat Timsali**

*“Yûsuf, böyle bir Şey yapmaktan Allah'a sığınırım! DoŐrusu, benim de efendim olan senin kocanın iyiliŐini çok gördüm. Üstelik iyiliŐe hıyanetle karşılık verenler asla iflah olmazlar”*<sup>52</sup>

Yüce davalar, sabırla güçlenmiŐ, iradeyle bilenmiŐ insanların omuzlarında yükselir. Yine büyük görevler, hak-hukuk

51 Buhârî, Menâkıb, 1.

52 Yûsuf, 12/23.

gözetmeyi, dürüst ve samimi olmayı gerektirir. Merhamet duygusundan, adalet ilkesinden yoksun olanlara toplum pek itibar etmez. Menfaatperest, ikiyüzlü insanları toplum sırtında fazla taşımaz.

Kölelikten gelmiş Yûsuf'un (a.s.) ülkenin oldukça önemli bir kademesine gelmesi bir tesadûf değildi. Çünkü o, birçok hasleti kendi şahsında toplamıştı. Bir defa o, Mısır'ın en seçkin ailesinin yanında yetişmişti. Büyüyüp ergenlik çağına ulaştığında da, Rabbi ona derin bir muhakeme gücü, ilim ve irfan nasip etmişti.<sup>53</sup>

Diğer taraftan Yûsuf (a.s.), badirelerle dolu bir hayat yaşamıştı. Çocukluğundan itibaren zorluklarla boğuşmuştu. İfade yerinde ise o, feleğin çemberinden geçmiş; ama sonuçta erdem sahibi birisi hâline gelmişti. Ayrıca o, güzel ahlâkını tecrübe ve bilgisiyle de birleştirmişti. Yaşadığı hayat ona yönetme yeteneğini, siyasi olayları tahlil etme becerisini kazandırmıştı.

Yûsuf (a.s.), hep vefakârdı. O, önce Rabbine karşı eşsiz vefasını göstermişti. Yine o, kendisine yardımı dokunanlara asla nankörlük etmemişti. Nitekim Züleyha 'Haydi gel bana' diye kendisini çağırduğunda şöyle cevap vermişti: "*Bundan Allah'a sığınırım! Doğrusu, senin kocan olan benim efendimin çok iyiliğini gördüm. Üstelik iyiliğe hıyanetle karşılık verenler asla iflah olmazlar*"<sup>54</sup>

Hz. Yûsuf, hayatı boyunca iyi niyet ve dürüstlüğüne hep muhafaza etmişti. O, çevresi tarafından sadece 'sâdık/doğru' olarak değil,<sup>55</sup> aynı zamanda 'siddîk' yani 'dosdoğru' olarak anılmıştı. Nitekim hapisteki arkadaşları ona "*Ey özû sözü dosdoğru olan Yûsuf*" diye hitap etmişlerdi.<sup>56</sup> Yine yıllar geçtikten

53 Yûsuf, 12/22.

54 Yûsuf, 12/23.

55 Yûsuf, 12/51.

56 Yûsuf, 12/46.

sonra, Kral Yûsuf'u (a.s.) vezirlik görevine atarken, onun emanete hıyanet etmeyen, 'emin' birisi olduğunu vurgulayacaktı.<sup>57</sup>

Saray kadınları Yûsuf'u (a.s.) gördüklerinde eşsiz güzelliği karşısında büyülenmişlerdi. Heyecandan bıçaklarla ellerini kesmişler ve şu sözleri söylemekten kendilerini alamamışlardı: *"Hayır, hayır, Allah için bu olsa olsa ancak bir melek olabilir."*<sup>58</sup> Ancak genç Yûsuf'un güzelliği, sadece ay yüzlü olması ve endam zarafetinden de ibaret değildi. Çünkü güzelliği o, sadece yakışıklılığı olarak görmüyordu. Esas güzelliğin ruh ve karakterde olması gerektiğine inanıyordu. Dolayısıyla o, sadece simasının güzelliği ile değil,<sup>59</sup> aynı zamanda huyu ve ahlakı, nezafeti ve nezaketiyle de melekleri hatırlatacak bir güzellikteydi.

### **Hız. Yûsuf; Düşüşten Yücelişe Bir Hayat**

*"Allah Tealâ iradesini yerine getirmekte her zaman mutlak galiptir"*<sup>60</sup>

Hız. Yûsuf'un yaşadığı badireler bizlere şunu da hatırlatmaktadır: İnsanların hayatı veya toplumların tarihi adeta akan bir su gibidir. Burada yüzeyde bir akıntı vardır, ama ters istikamette altta da bir akıntı vardır. Biz, yüzeydeki akıntıyı görüyoruz, ancak alttaki akıntıyı göremiyoruz.

İnsan ve toplumların hayatında da görünen ve görünmeyen kısımlar vardır. Görünen beşeri ve toplumsal olaylar vardır. Bunlar bize şer gibi gelebilir. İnsanı umutsuzluğa ve karamsarlığa sevk edebilir. Ancak bir de bunlarla irtibatlı, izzete ve yücelişe giden bir hareket vardır. Ne var ki herkes bunu göremeyebilir. İlâhî kader burada geleceğin esenlik ve aydınlık

57 Yûsuf, 12/54.

58 Yûsuf, 12/31.

59 Yûsuf, 12/31.

60 Yûsuf, 12/21.

dünyasını kurgular. Adeta şerden hayırlar, düşüşten yücelişler doğar.<sup>61</sup>

Başlangıçta batıl kazanıyor gibi gözükse de sonuçta Allah'ın dediği olur. Çünkü Allah dilediğini gerçekleştirmeye kadirdir. Ancak insanların çoğu bunu bilmezler.<sup>62</sup> Biz bu ilâhî kanunu, Hz. Yûsuf'ta olduğu gibi diğer peygamberlerin hayatında da görüyoruz. Onlar, acılarla yola çıkmışlar, ama sonunda başarıya ermişlerdir. Mağduriyete uğramışlar, ancak nihayetinde zaferi elde etmişlerdir.

Bahsedilen durum, sadece peygamberlere de mahsus değildir. İster peygamber olsun, isterse gönülden Allah (c.c.) bağlı her hangi bir mümin olsun, er veya geç yücelmekte ve felaha ermektedir. O bakımdan umutsuzluğa, karamsarlığa kapılmanın bir anlamı yoktur. Yeter ki kişi, Rabbine karşı samimiyet ve sadakatinden taviz vermeyen birisi olsun. Nitekim şu ayet, bu ilâhî müjdeyi bizlere vermektedir: *“Kuşkusuz biz, elçilerimize ve müminlere, hem bu fani hayatta hem de tüm şahitlerin hazır bulunacağı hesap gününde yardım edeceğiz.”*<sup>63</sup>

61 Bakara, 2/216.

62 Yûsuf, 12/21.

63 Mümin, 40/51.



*Gençliğin kazanılması, ideal bir toplumun kazanılması, aksi ise toplumun yitirilmesi demektir. Oldukça genç bir nüfusa sahip olan toplumumuzda gençliğin her türlü olumsuz global tesirlere karşı korunması kaçınılmazdır.*



## Hız. Peygamber ve Gençler

**Prof. Dr. Bũnyamin ERUL**  
Ankara Üniversitesi  
İlahiyat Fakũltesi Öğr. Üyesi

Tũm hayatı boyunca çevresindeki insanlarla iyi ilişkiler içerisinde olan Allah Resũlü, çocuklarla, gençlerle, kadınlarla, engellilerle ve yaşlılarla daima samimi bir iletişim kurmuştur. Sosyal hayatın tüm kesimlerini önemseyen Hz. Peygamber (s.a.s.)'in gençlerle olan diyalogunun diğerlerinden daha fazla olduğu rahatlıkla söylenebilir. Zira toplumun en dinamik tabakası olan gençler, gelecek demektir ve onun hedeflediği genç İslam toplumu, ağırlıklı olarak gençler üzerinden tesis edilecekti. Bu nedenledir ki Allah Resũlü, bir taraftan çevresindeki müşrik gençlerin gönüllerini kazanmaya çalışırken, diğer taraftan da kendisine inanan genç müntesipleriyle yakından ilgilenmiş, onları inanç, ibadet ve ahlak bakımından en ideal bir şekilde yetiştirme gayreti içerisinde olmuştur. Allah Resũlü, bir Yahudi genç hastalanınca onu ziyaret ederek İslam'a davet etti. Hz. Peygamber'in kendisini ziyaretinden etkilenen genç: "Allah'tan başka ilah olmadığını ve Hz. Muhammed (s.a.s.)'in onun kulu ve elçisi olduğunu" ikrar ederek Müslũman oldu. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.), "*Benim vasıtamla bu genci ateşten kurtaran Allah'a hamdolsun.*" diyerek oradan ayrıldı.<sup>1</sup> Genç sahabilerden Semure b. Cundeb'in naklettiğine göre Hz. Peygamber, ashabına, müşriklerin gençlerini

1 Buhârî, Cenâiz, 79; Ebũ Dâvũd, Cenâiz, 2.

öldürmemeleri talimatını vermişti. Ahmed b. Hanbel'e oğlu Abdullah bunun tefsirini sorunca cevaben o: "Yaşlı neredeyse İslam'a girmez! Genç ise İslam'a yaşlıdan daha yakındır." demişti.<sup>2</sup>

Hız. Peygamber (s.a.s.)'in etrafındaki ilk sahabe nesline bakıldığında, onlardan çoğunun gençler olduğu görülür. Hız. Peygamber (s.a.s.) İslam'ı tebliğ ederken, toplumun yeniliğe açık, idealist ve enerjik kesimini oluşturan gençlerden büyük ölçüde destek almıştır. Nitekim ilk Müslümanlardan birkaç kişi 50 yaş civarında, birkaç kişi 35 yaşın üzerinde, geri kalan çoğunluk ise 30 yaşın altında bulunuyordu. Mesela genç yaşta İslam'ı kabul edenlerden Hız. Ali 10, Abdullah b. Ömer ve Ubeyde b. el-Cerrah 13, Ukbe b. Amir 14, Cabir b. Abdullah ve Zeyd b. Harise 15, Abdullah b. Mes'ud, Habbab b. Eret ve Zubeyr b. Avvam 16, Talha b. Ubeydullah, Abdurrahman b. Avf, Erkam b. Ebi'l-Erkam, Sa'd b. Ebi Vakkas ve Esmâ bint Ebi Bekr 17, Muaz b. Cebel ve Mus'ab b. Umeyr 18, Ebu Musa el-Eş'ari 19, Cafer b. Ebi Talib 22, Osman b. Huveyris, Osman b. Affan, Ebu Ubeyde, Ebu Hureyre ve Hız. Ömer 25-31 yaşlarında idiler.<sup>3</sup>

Hız. Peygamber (s.a.s.)'in yanında bulunan, ona nübüvvetin ilk yıllarında en güçlü desteği veren, Medine yıllarında ise onunla birlikte savaşanlar, gençlerdi. Bu yüzdendir ki Hız. Peygamber (s.a.s.), çok zor şartlarda eğitim yetiştirdiği bu gençlere çok ayrı bir önem atfetmiştir. Enes b. Malik'in anlattığına göre, Ensar'dan 70 genç vardı, kendilerine "Kurrâ" denilirdi. Akşamları Medine'nin çeşitli bölgelerine dağılırlar, ders halkaları oluştururlar, oralardaki halka namaz kıldırırlar, sabah olunca da Hız. Peygamber (s.a.s.)'in mescidine gelirlerdi. Hız. Peygamber (s.a.s.), İslam'a davet için onları Bi'r-i Maüne'ye göndermişti. Ancak onlar tuzağa düşürüldü ve hepsi şehit oldu. Bunun

2 Ahmed b. Hanbel, Musned, V. 13.

3 Sarıçam İ., Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı, s. 304-5, Ankara-2001.

üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.) tam 15 gün sabah namazlarında onları tuzağa düşüren kabilelere kunut okuyup, beddua etti. <sup>4</sup>

O'nun bütün gayret ve hedefi, inançlı, dindar, ahlaklı ve iffetli bir gençlik oluşturabilmek idi. Peygamberimizin, Allah'ın arşının gölgesinden başka hiçbir gölgenin olmadığı o günde Allah'ın gölgesinde gölgeleneceğini haber verdiği yedi sınıf insandan ikincisi, Rabbine ibadetle yetişen gençtir.<sup>5</sup> Başka rivayetlerde ise Rabbimizin, gençliğini kendisine itaatle geçiren ve tövbe eden genci sevdiği belirtilmektedir.

Allah Resûlü, geleceğin teminatı olan gençlerin eğitimine ayrı bir önem vermiştir. Gençlerin yoğun bir duygu değişimi yaşadıklarını bilen Resûlullah, onlarla ilişkilerinde bu durumu dikkate alır; onlara karşı son derece makul ve mutedil davranırdı. Onun ne derece ince ruhlu ve anlayışlı olduğunu gören gençlerin, Allah Resûlü'ne muhabbetleri bir kat daha artardı. Leysoğulları'ndan Mâlik b. Huveyris ve arkadaşlarından oluşan bir grup genç, İslam'ı kabul ettikten sonra İslam hükümlerini öğrenmek maksadıyla memleketlerinden yola çıkarak Medine'ye, Hz. Peygamber (s.a.s.)'i ziyarete gelmişlerdi. Yaklaşık yirmi gün onun yanında kalmışlar ve artık geride kalanları özlemeye başlamışlardı. Resûlullah bu durumu sezmiş, anlayışla karşılaşmış ve duygularını dile getirmelerine gerek kalmadan “(Memleketinize) dönün onların yanında bulunun ve onlara da (burada öğrendiklerinizi) öğretin...” tavsiyesiyle onları geri göndermiştir.<sup>6</sup>

Resûlullah, eğitim metodunun gereği olarak her muhatapına ayrı bir değer verirdi. Onunla muhatap olan her bir sahibi, kendisine daha çok değer verildiğini düşünürdü. Hz. Peygamber (s.a.s.), gençlerin eğitimi ile özel olarak ilgilenmiş, mescidinin yanı başındaki Suffe denilen bölümde birçok deli-

4 (Ahmed b. Hanbel, Musned, III. 235)

5 Buhari, Ezan 36, I. 161.

6 Buhârî, Ezân, 17-18; Müslim, Mesâcid ve mevziu's-salât, 292.

kanlıya dini öğretmiştir. Gençleri eğitime konusunda her fırsatı değerlendiren Resûlullah (s.a.s.), genç kızları da ihmal etmemiştir. Bu nedenledir ki bülûğ yaşı yaklaşmış küçük kızların, genç kızların, evinin bir köşesinde oturan hanımların hatta âdet görmekte olanların dahi bayram namazları için namazgâha gelmesini istemiştir.<sup>7</sup>

Bir gün Resûlullah'ın arkasında, aynı binek üzerinde yolculuk yaparlarken genç yeğeni Abdullah b. Abbas'a şunları söylemişti: *“Delikanlı! Sana bazı şeyler öğreteceğim. Allah'ı gözet ki Allah da seni gözetsin. Allah'ı gözet ki Allah'ı daima yanında bulasın. Bir şey istediğinde Allah'tan iste! Yardıma muhtaç olduğunda Allah'tan yardım dile! Şunu bil ki bütün insanlar sana fayda vermek için toplansa Allah'ın takdiri dışında sana faydalı olamazlar. Ayrıca bütün insanlar sana zarar vermek için toplansa Allah'ın takdiri dışında sana hiçbir şeyde zarar veremezler. Bu konuda kalemler kaldırılmış, sayfalar(daki yazılar) kurumuştur.”*<sup>8</sup>

Hayatın tabii akışı içerisinde nebevi eğitim süreci de gayet tabii bir şekilde devam etmekteydi. Bu noktada gençlerin eğitimi daha da öne çıkmaktaydı. Nitekim ensardan ve muhacirden iki genç kavga etmiş, sonrasında her iki taraf, “Yetişin ey muhacirler!” ve “Yetişin ey ensar!” şeklinde bağırmaya başlamışlardı. Allah Resûlü olayı duyduğunda, *“Bu Cahiliye çağın da nedir?”* diyerek bu ayrılıkçı hareketlere tepki göstermişti. Sonrasında da onlara körü körüne bir kabile taassubunu değil de İslam kardeşliğini tavsiye eden şu sözleri söylemişti: *“Kişi zalim de olsa, mazlum da olsa din kardeşine yardım etsin. Eğer kardeşi zalimse, onu engellesin. Çünkü zalimi yaptığı işten döndürmek ona yapılacak bir yardımdır. Eğer mazlum ise ona yardım etsin!”*<sup>9</sup>

7 Müslim, Salâtü'l-ıdeyn, 12; Ebû Dâvûd, Salât, 238, 241.

8 Ahmed b. Hanbel, Musned, I, 293; Tirmizî, Sıfatü'l-kıyâme, 59.

9 Müslim, Birr ve sıla, 62; Tirmizî, Tefsiru'l-Kur'an, 63.

Bir gün huzuruna genç bir sahabi gelerek, “Ey Allah’ın elçisi! Zina etmeme müsaade et.” dedi. Gencin bu isteği karşısında oradakilerden bazıları onu azarlarlarken, bazıları da müdahale etmek için üzerine yürüdüler. Allah Resûlü (s.a.s.) onların aksine, engin şefkatiyle önce susup genci dinledi ve: “*Sen annenle zina edilmesini ister misin?*” dedi. Genç: “Anam babam sana feda olsun, ey Allah’ın Elçisi! Elbette istemem.” diye karşılık verdi. Hz. Peygamber (s.a.s.), sırasıyla kızını, halasını, teyzesini ve kız kardeşini de hatırlatarak, hiç kimsenin kendisi ve yakınlarıyla zina edilmesine rıza göstermeyeceğini bu gence anlattı. Sonra eliyle ona dokunarak “*Allah’ım, bu gencin günahlarını bağışla, kalbini temizle ve iffetini koru!*” diye dua etti. Bu genç sahabi, bu duadan sonra ne böyle bir istekte bulundu ne de böyle bir işe yöneldi.<sup>10</sup>

Genç, şehvi arzularının yoğun baskısı altında kalarak Allah Resûlü’nden zina izni istemişti. Onun psikolojik durumunu anlayan Efendimiz onu kınamadan, kırmadan yanına oturtmuş ve empati kurmasını sağlayacak şekilde sorular sorarak kendi yakınlarına yapılmasını istemediği bir fiili, başkalarına yapmasının ne kadar yanlış olacağını kavratmıştı. Kime, nasıl davranacağını gayet iyi bilen Hz. Peygamber (s.a.s.), insanların en çok etkilendiği yakın ilgi ve diyalog sayesinde o genç ile güzel bir iletişim kurmuş ve onun, büyük günahlardan birisi olan zinayı işlemesine engel olmuştu.

Aile kurumuna çok önem veren Sevgili Peygamberimiz, özellikle gençlerin evlilik hayatıyla yakından ilgilenir, onlara maddi ve manevi yardımlarda bulunurdu. Örneğin bir gazve dönüşü Resûlullah, genç sahabilerden Câbir b. Abdullah ile özel olarak ilgilenmiş, ona evlenip evlenmediğini sormuştu. Onun dul bir kadınla evlendiğini söylemesi üzerine, neden bakire biriyle evlenmediğini sormuş, o da babasının Uhud’da şehit düştüğünü ve geriye dokuz kız bıraktığını, bu nedenle on-

10 Ahmed b. Hanbel, V, 256-257.

larla ilgilenebilecek dul birini tercih ettiğini söylemişti. Bunun üzerine Allah Resûlü: “Doğru yapmışsın, artık sen (Medine’ye) vanıyorsun. Akıllı davran (eşine karşı görevini ihmal etme).” buyurdu. Medine’ye geldiklerinde de ona maddi yardımda bulundu.<sup>11</sup>

Genç olmanın belki de en zor taraflarından birinin, karşı cinse duyulan ilgi ve arzu olduğunu bilen Peygamberimiz, gençlere evlenmelerini tavsiye etmiştir. Abdullah b. Mes’ût’un anlattığına göre Allah Resûlü, bir gün çevresindeki gençlere şöyle buyurmuştur: “Ey gençler topluluğu! Evlenme imkânı bulanınız evlensin. Çünkü evlenmek, gözü haramdan çevirmek ve iffeti korumak için en iyi yoldur. Evlenme imkânı bulamayan da oruç tutsun. Çünkü orucun, kişi için şehveti kesme özelliği vardır.”<sup>12</sup>

Bir genç kız, Allah Resûlü’nün evine giderek, kendisi istemediği hâlde babasının sırf itibar kazanmak için kardeşinin oğlu ile evlendirdiğini söyleyerek onu şikayet etti. Durumu tetkik etmek üzere Peygamberimiz, kızın babasına haber göndererek gelmesini istedi. Şayet fikri sorulmadan evlendirildi ise genç kıza seçim hakkı tanımak istemişti. Bunun üzerine genç kız, Peygamberimize: “Ey Allah’ın Resûlü! Babamın yaptığı işi onaylamıştım. Ancak nikâh konusunda kadınların da söz hakkı olup olmadığını öğrenmek istedim.” dedi.<sup>13</sup>

Risalet öncesinde Mekke’nin ahlaklı, dürüst ve içki içmeyen gençlerinden biri olan Osman b. Maz’ûn, Havle bint Hakîm ile evlenmişti. Kocasıyla birlikte ilk Müslümanlar arasına girme şerefine ermişlerdi. Bir süre sonra Havle, eşinin geceleri namazla, gündüzleri oruçla geçirdiğini ve ne dünya ile ne de kendisiyle ilgilenmediğini belirterek Peygamberimize dert yandı. Bunun üzerine Rahmet Elçisi, Osman’a: “Ey Osman! Bizde ruhbanlık

11 Buhârî, Büyü’, 34; Megâzî, 18.

12 Buhârî, Nikâh, 3.

13 Nesâî, Nikâh, 36, Ahmed b. Hanbel, VI, 135.

yoktur. Ben senin için güzel bir örnek değil miyim?” buyurarak onu itidale davet etti.<sup>14</sup>

Ayrıca gençleri zinadan sakındıran Allah Resûlü, zinadan sakınmaları hâlinde mükâfatlarının cennet olduğunu bildirmiştir.<sup>15</sup> Nebî (s.a.s.), iffetini koruyan, Allah karşısındaki sorumluluğunun bilincinde ve istikamet üzere olan gençleri, ilâhî azabın karşısındaki engellerden biri olarak tanıtmış ve “...*Huşû duyan gençler, (namaz kılarak) rûkû eden yaşlılar, emzikli bebekler ve otlayan hayvanlar olmasaydı mutlaka başınıza azap yağardı.*” buyurmuştur.<sup>16</sup>

Hz. Peygamber (s.a.s.)’in dilinde gençlik, insan hayatının en önemli dönemiydi ve bu sebeple kişi gençliğinden sorumluydu. İbn Mes’ut’dan nakledildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “*İnsanoğlu kıyamet günü Rabbi katında beş şeyden hesaba çekilmedikçe ayaklan hiçbir yere hareket edemeyecektir; ömrünü ne yolda tükettiğinden, gençliğini ne uğurda yıprattığından, malını nereden kazanıp nerde harcadığından ve öğrendiği bilgilerle nasıl amel ettiğinden.*”<sup>17</sup>

Allah Resûlü, çeşitli konularda gençlerle istişare eder ve onların görüşlerine başvurur, bu durumu bilen gençler de açık yüreklilikle ona görüş beyan ederlerdi. Allah Resûlü bu görüşlerden makul olanlara uyar, olmayanlarla ilgili olarak da onlara uygun bir şekilde açıklama yapardı. Bedir Savaşı öncesinde Hz. Peygamber’in orduyu yerleştirdiği yerin su kuyularından uzak olduğunu ve bu sebeple savaş stratejisi açısından pek uygun olmadığını düşünen Hubâb b. Münzîr isimli genç sahabi, Allah Resûlü’ne bu kararının kaynağının bir vahiy olup olmadığını sormuş, bunun vahiyle ilgili olmayıp sadece bir taktik/strateji olduğunu öğrenince de düşmanı susuz bırakmak için onla-

14 Abdürrezzâk, Musannef, VII, 150; İbn Hanbel, VI, 226.

15 Hâkim, Müstedrek, VIII, 2865.

16 Ebû Ya’lâ, Müsned, XI, 287.

17 Tirmizî, Sıfatü’l-kıyâme, 1.

ra en yakın su kuyusunun yanına yerleşilerek diğer kuyuların kapatılmasını teklif etmişti. Resûl-i Ekrem de onun bu görüşünü uygun bulmuş ve orduyu Hubâb'ın teklif ettiği bölgede konuşlandırmıştı.<sup>18</sup>

Uhut savaşında da şöyle bir durum yaşanmıştı: Resûlullah, bir gece rüyasında kendisini sağlam bir zırh içinde gördüğünü, bunu Medine'de kalarak içerden savunma yapılması şeklinde tabir ettiğini bildirmişti. Hz. Peygamber bu rüyasından hareketle Medine'de kalmayı tercih ediyor, Medine dışına çıkmak istemiyordu. Fakat yine de âdeti olduğu üzere ashabıyla istişare etti. Muhacirler ve Ensar'ın büyükleri Hz. Peygamber (s.a.s.)'in görüşündeydi. Ancak Bedir Savaşı'nda bulunmamış gençler, Resûlullah'tan düşmana karşı Medine dışına çıkmasını istemişler, şehitliğe ve düşmanla karşılaşmaya olan rağbetlerini ısrarla dile getirmişlerdi. Onların bu denli ısrarlı ve kararlı olduğunu gören Resûlullah görüşünü değiştirdi ve Medine dışına çıkmaya karar verdi. Hz. Peygamber (s.a.s.) zırhını giyerek evinden çıkınca bu gençler, ona pişmanlıklarını ifade ettiler ve dilediğini yapmasını söylediler. Bunun üzerine o: *“Ben sizi bu hususa çağırdım ama siz ısrar ettiniz. Artık bir peygambere, Allah onunla düşmanları arasında hükmedinceye kadar, zırhını giydikten sonra çıkarması yakışmaz”* buyurdu...<sup>19</sup>

Hevâzin'den getirilen ganimet mallarından kalplerini İslam'a ısındırmak için bazı Kureyşlilere yüzer deve vermeye başladığı zaman ensardan bazı gençler, “Allah, Resûlullah'ı bağışlasın! O, Kureyş'e mal veriyor da bize vermiyor. Hâlbuki kılıçlarımızdan hâlâ Kureyşliler'in kanları damlıyor.” dediler. Onların bu serzenişleri çok geçmeden Hz. Peygamber (s.a.s.)'e ulaştı. Derhal ensarı bir çadırda toplayarak: *“Şüphesiz ben küfürden henüz yeni dönenlere (İslam'da sebatkâr olsunlar diye daha fazla pay) veriyorum. Onlar aldıkları mallarla evlerine*

18 İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, Dâru sâdır, Beyrut, II, 15.

19 Vâkıdî, *Meğâzî*, I. 213-4.



*giderlerken, sizler yurtlarınıza Allah'ın Resûlü ile dönmeye razı olmaz mısınız? Allah'a yemin ederim ki sizin kendisiyle dönüp gideceğiniz şey, onların alıp gidecekleri şeyden hayırlıdır!*" diye seslendi. Peygamberimizin amacını öğrenen ensar gençleri, "Elbette ya Resûlallah! Razı oluruz." dediler.<sup>20</sup>

İman ettikleri dinin gereklerini öğrenmek için Medine'ye gelen ve birkaç gün kalan Yemenli heyet, memleketlerine geri dönmek için izin istediler. Peygamberimiz bu özel heyete daha önce hiçbir heyete vermediği hediyeler vererek ihtiyaçlarını karşıladı. Son olarak heyetten hediyesini almayan kimsenin olup olmadığını sorunca, heyetin bineklerinin yanında bekleyen ve yaşça onların en küçüğü olan bir delikanlının daha olduğunu söylediler. Peygamberimiz "*Onu da bize gönderin.*" buyurdu. Heyettekiler gence haber verdiler. Çağrıldığını öğrenen delikanlı hemen koşarak Resûlullah'ın huzuruna geldi. "Ey Allah'ın Resûlü! Ben Ebzâoğulları'ndan, biraz önce sana gelen ve ihtiyaçlarını giderdiğin kafilidenim. Benim ihtiyacımı da karşılayıver." dedi. Resûlullah, bu heyecanlı delikanlıya "*Pekala, senin ihtiyacın nedir?*" diye sordu. Delikanlı şöyle dedi: "Arkadaşlarım her ne kadar İslam'ı arzulayarak geldiler ve zekâtlarını getirdilerse de benim ihtiyacım onlarınki gibi değil. Allah'a yemin olsun ki beni memleketimden buralara kadar getiren şey, sadece senin Allah'a benim için dua ederek O'ndan beni bağışlamasını, bana merhamet etmesini ve gönül zenginliği vermesini istemendir." Bu hikmetli talebi işiten Hz. Peygamber (s.a.s.), "*Allah'ım! Sen onu bağışla, ona merhamet eyle ve gönlünü zenginleştir!*" diye gence dua etti. Ardından, arkadaşlarından her birine ne verilmişse, ona da aynıısının verilmesini emretti. Ve heyettekiler dönüp ailelerine gittiler. Bir yıl sonra hac mevsiminde Mina'da Ebzâoğulları'ndan bir grup Resûlullah'ın yanına geldiğinde, "*Geçen yıl sizinle beraber bana gelen o genç ne yapıyor?*" diye sormuş ve gıyabında ona dua

20 Buhârî, Farzu'l-humus, 19.

etmişti. Bu duanın bereketiyle delikanlı, hayatının geri kalanını kanaatkâr, onurlu ve erdemli bir şekilde geçirecekti...<sup>21</sup>

İşte Kur'an öğretilerin yanısıra Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bu sıcak ve samimi ilgisi, nebevi eğitim ve öğretimi sayesinde genç sahabiler, canlarını, mallarını, ailelerini, varlarını-yoklarını Allah yolunda feda edecek kıvama gelmişlerdi. Müslüman olur olmaz birçoklarının başta ailesi olmak üzere, Mekkelilerden gördükleri baskılar, eza ve cefalar, korkunç işkenceler, açlık ve abluka yılları asla onları yıldırılmamıştı.

Kendilerine has bir ruh hâli içerisinde olan gençler, istek, arzu, heyecan, gurur, şiddet gibi duyguları yoğun biçimde yaşamalarına rağmen, aynı zamanda tecrübesizdirler. Bunu bilen Rahmet Peygamberi, gençlerle ilişkisinde onurlandırıcı, güven verici, cesaretlendirici, akılcı ve ılımlı bir tarz benimsemişti.

Resûlullah, gençlere bir iş verdiği zaman, tecrübesizlikten kaynaklanan ürkekliği yok etmek üzere muhatabına güven verir ve onu cesaretlendirirdi. Hz. Peygamber (s.a.s.), genç yaşta Yemen'e kadı olarak Hz. Ali'yi görevlendirdiği zaman ona şu tavsiyede bulunmuştu: *"Allah senin kalbini doğruya iletcek ve dilini (doğru üzerine) güçlendirecektir. İki hasım gelip önüne oturduğunda, birincisini dinlediğin gibi diğerini de dinleyinceye kadar hüküm verme. Bu, (vereceğin) hükmün ortaya çıkması için daha uygundur."*<sup>22</sup>

Resûlullah, sadece gençlerin özgüven eksikliklerini gidermekle kalmamış, aynı zamanda çevrenin gençlere karşı güvensizliğini de ortadan kaldırmaya çalışmıştı. Vaktiyle azatlı kölesi Zeyd b. Hârise'yi genç yaşta olmasına rağmen aralarında ileri yaşta sahabilerin de olduğu bir gruba komutan tayin etmişti. Ama ashabdan bazıları, onun komutanlığı hakkında tereddüt göstermişlerdi. Sonraları Peygamber Efendimiz, dadısı Ümmü

21 İbn Kayyim, Zâdü'l-meâd, III, 569.

22 Ebû Dâvûd, Kadâ' (Akdiye), 6; Tirmizî, Ahkâm, 5.

Eymen ile Zeyd'in evliliğinden dünyaya gelen Üsâme'yi Rumlar üzerine gönderilecek bir orduya komutan tayin etmişti.<sup>23</sup>

Bütün bu örneklerden anlaşılacağı üzere Allah Resûlü, genç dostlarına oldukça değer vermiş, onları en iyi bir şekilde yetiştirmiş, onların iman, ibadet, amel, eğitim ve evlilikleriyle çok yakından ilgilenmiş, onlarla istişare etmiş, onların uyarılarına ve itirazlarına kulak vermiş ve onlara güvenerek uygun gördüğü görevlerde de istihdam etmiştir. Resûl-i Ekrem'in gençlerle olan bu ideal iletişimi, tüm Müslümanlar için tam bir numûne-i imtisaldir. Geleceğin teminatı olan gençlerin söz konusu nebevi öğretiyi gereğince dikkate alınması ve onlara aynı itinanın gösterilmesi, en öncelikli sünnetlerdendir. Unutulmamalıdır ki gençliğin kazanılması, ideal bir toplumun kazanılması, aksi ise toplumun yitirilmesi demektir. Oldukça genç bir nüfusa sahip olan toplumumuzda gençliğin her türlü olumsuz global tesirlere karşı korunması kaçınılmazdır.

---

23 Buhârî, Megâzî, 88; Müslim, Fedâilüs-sahâbe, 63.



*'Müminlerden öyle yiğitler vardır ki, onlar  
Allah'a verdikleri sözde sadakat gösterdiler.  
Onlardan bazıları şehit oluncaya kadar  
çarpışacağına dair verdiği sözü yerine  
getirdi. Kimisi de şehit olmayı bekliyor. Onlar  
verdikleri sözü asla değiştirmediler.'  
(Ahzab, 33/23)*

# Asr-ı Saadetten Bir Genç Portresi: Mus'ab b. Umeyr

*Yrd. Doç. Dr. Salih KESGİN*  
*Ondokuz Mayıs Üniversitesi*  
*İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi*

Biz seni hiç anlayamadık ya Mus'ab!

Sen bize, hâl diliyle, inanmak sözle olmaz; “iman fedakârlıktır”, “iman samimiyettir” diyordun.

Yesrib'i Medine'ye dönüştürebilmek için, içinde yaşadığımız “Yesrib”lerimizi “Medine”leştirmek için, “Mus'ab” olmamız gerektiğini gösteriyordun, kısa hayatına dört hicreti sığdırarak.

Dünyanın bütün nimetleri önünde olsa da, hepsini elinin tersiyle iterek “hayat kariyer ve konfordan ibaret değildir”, “hayat iman ve cihattan ibarettir” diyordun, çağlar ötesinden.

Biz seni anlayamadık ya Mus'ab! anlayamadık!..

\*\*\*

**T**akvim yaprakları Miladi 610 yılını gösterirken Kâinatın Efendisi'ne ilk vahiy indiğinde Mus'ab b. Umeyr 25 yaşlarındaydı. İslam daveti yavaş yavaş Mekke'de yayılmaya başladığında; Mekke'nin en zarif, en kibar ve en yakışıklı delikanlısı da duymuştu bu daveti.

Mekke'nin en zengin ailelerden birisinin evladıydı Mus'ab. Üç erkek kardeşin en küçüğü, en nazlısı, annesinin gözbebeğiydi. En güzel elbiseleri, ayakkabıları o giyinir, en güzel kokuları o kullanırdı. Öyle ki Mekke sokaklarından geçtiğinde insanlar kokusundan, oradan Mus'ab'ın geçtiğini anlardı. Herkesin

gipta ettiği Mus'ab'ı Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle anlatır: “*Mekke’de Mus’ab b. Umeyr’den daha güzel giyinen, daha yakışıklı ve nimetler içinde yüzen başka bir genç görmedim*”<sup>1</sup>

### **Dünyevi Haz ve İsteklerden Allah ve Resûlü’nün Yoluna Hicret:**

Çocukluğunu, ilk gençliğini varlıklı bir ailenin sunduğu imkânlarla geçirdi Mus'ab, tâ ki Resûlullah'ın mesajını duyana kadar devam etti, bu görkemli hayat.

Ancak bir gece vakti, Hacun Dağı'nda sohbet ederken; arkadaşlarının “*Duydunuz mu Abdulmuttalib’in yetimi Muhammed, “Ben Allah’ın peygamberiyim, tapmakta olduğunuz bu putlar boştur, hiçbir fayda sağlamaz, Allah ise birdir, her şeyi gören ve bilendir, yaratan O’dur, O’na ibadet ediniz, diyormuş”* ifadeleriyle yüreğine bir alev düştü. Duydukları gönlüne yer etmişti, içinde olduğu boşluğa bir cevap bulmuştu, işittikleriyle. Eve geldi, yağmalanmış yüreğiyle düşünmekten sabaha kadar gözlerine uyku girmedi.

İslam’ı ilk kabul eden altı kişiden birisi olan Habbab b. Eret’le (r.a.) karşılaşana kadar devam etti, bu hâl. Demircilik yapan Habbab’a (r.a.) “*Bu sıcak demiri nasıl elinde tutuyorsun, elin yanmıyor mu?*” diye yönelttiği soruya, “*Yüreğimde öyle bir yangın var ki, bedenimdeki acıyı hissetmiyorum*” cevabını aldığı anda “*Benim de yüreğim yanıyor fakat senin kadar cesur değilim, senin gibi bu kızgın demiri elimle tutacak cesaretim yok. Sen bu cesareti nereden buluyorsun?*” sorusunu sorması, kendisini Resûlullah’ın mesajına ulaştıracak bir kapı araladı karşısında Mus'ab'ın. Habbab b. Eret (r.a.) o güne kadar Resûlullah’tan öğrendiği bütün hakikatleri anlattı, Mus'ab’a. Bütün duydukları karşısında ise verdiği tepki “*Muhammed nerede, beni oraya götür*” oldu, Mus'ab'ın.

1 İbn Sa’d, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, Beyrut: Daru Sadr, 1968, III, 116.

Vakit hicret vaktidir Mus'ab için; karanlıktan aydınlığa, zulmetten nura, küfürden imana hicret. Fahri Âlem efendimizin (s.a.s.) yanına varmak için, Ebu Cehil'in yeğeni Erkam'ın evinde buluşmak üzere sözleşirler Habbab b. Eret'le (r.a.). Nihayet Mus'ab, *Daru'l-Erkam*'a gelir ve Allah Resûlü (s.a.s.)'nü görür görmez gözyaşları arasında şehadet getirip Müslüman olur.<sup>2</sup>

Müslüman olmak; bir vazgeçıştır, bir kimlik beyanıdır dünyevi hazlar karşısında. Açıkta bildirmese de ailesine artık Müslüman olduğunu; tavırlarındaki değişiklikler ele verir içinde bulunduğu durumu. Annesi Hünas, çağırır Hz. Musab'ı yanına ve sorar: “Oğlum! Öğrendiklerim doğru mu?” Hz. Mus'ab, hiç tereddüt etmeden “*Evet doğru, ben Müslüman oldum.*” dediğinde çeşitli sözlerle onu dininden döndürmeye uğraşır, başarısız olduğunda da onu tehdit etmeye başlar. Onu dininden döndürmek için biricik yavrusunu kölelerine kamçılatacak işkence etmeye başlar, hapsederek aç ve susuz bırakır. Ama Hz. Mus'ab imanından bir adım dahi geri atmaz.<sup>3</sup>

### **Mekke'den Habeşistan'a Hicret**

Nübüvvetin beşinci yılında takvim miladi 615 yılını gösterirken; Mekke, Mus'ab b. Umeyr (r.a.) için ailesinden gördüğü eziyetler nedeniyle artık katlanılamayacak bir yer durumundadır. Hicret imkânı çıkınca, dinini daha rahat bir şekilde yaşayabilmek için ikinci hicretini gerçekleştirir ve Resûlullah'ın izniyle işkencelere maruz kalan diğer on dört Müslümanla birlikte Habeşistan'a hicret eder.<sup>4</sup>

Bir müddet Habeşistan'da kaldıktan sonra Mekke'nin ileri gelenlerinin Müslüman olduğu şeklinde bir haber kendilerine ulaşınca Mekke'ye, o eşsiz sevgiliye, Allah'ın Resûlü'ne döner.

2 İbn Hacer el-Askalani, *el-İsabe fi temyizi's-sahabe*, Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1415, VI, 98.

3 İbn Abdülber, *el-İstıab fi marifeti'l-ashab*, Beyrut: Daru'l-Cil, 1992, IV, 1473.

4 İbn Hacer el-Askalani, *el-İsabe fi temyizi's-sahabe*, VI, 98.

Hâlbuki duyulan haber asılsızdır, yumuşamamıştır siyah kayalar, Mekke ileri gelenlerinin İslam'a olan düşmanlığı devam etmektedir. Ama ayrılmaz Resûlullah'ın yanından bir kez daha, Birinci Akabe Biatına (621) kadar Mekke'de kalır.

Hz. Ali (r.a.), onun Mekke'deki hâlini şöyle anlatır: “Bir gün Resûlullah ile oturuyordum. Bu sırada Mus'ab b. Umeyr (r.a.) geldi. Üzerinde yamalı bir elbise vardı. Onun bu hâlini görünce, Resûlullah'ın mübarek gözleri yaşla doldu. Çünkü o, Müslüman olmadan önce servet içinde idi. Dini uğruna bunların hepsini terk etmişti. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) onun hakkında şöyle buyurdu: *“Kalbini, Allah Tealâ'nın nurlandırdığı şu kimseye bakın. Anne ve babasının onu en iyi yiyecek ve içeceklerle beslediklerini gördüm. Allah ve Resûlü'nün sevgisi, onu gördüğünüz hâle getirdi.”*<sup>5</sup>

Yaşadığı hayat, Hz. Mus'ab'ın samimiyetinin, teslimiyetinin bir göstergesidir. Bir gencin, kendi iradesine ne kadar muktedir olabileceğinin bir nişanesidir aynı zamanda. Hiçbir bahanenin arkasına sığınmadan, kalabalıklara göre değil, inancına göre yaşamanın sembolüdür Hz. Mus'ab. İşte bu nedenle Efendimiz (s.a.s.), onu “Mus'abu'l-Hayr” (hayırlı Mus'ab) diye anmıştır.<sup>6</sup>

## Mekke'den Medine'ye Hicret

*Allah yolunda hiç bir kınayıcının kınamasından korkmayacağıımıza, Allah'a asla şirk koşmayacağıımıza, hırsızlık ve zina yapmayacağıımıza, çocuklarımızı öldürmeyeceğimize, hiç kimseye iftirada bulunmayacağıımıza ... söz veriyoruz!*<sup>7</sup>

Medine'den gelen on iki kişinin Birinci Akabe Biatı'ndaki bağlılık ifadeleridir bu cümleler. Artık İslam, Mekke dışında da kabul görmeye başlamıştır. 621 yılının Zilhicce ayında bu bir avuç insan, inançlarını Resûlullah karşısında kesin bir şekilde

5 Beyhâkî, *Şuabü'l-ıman*, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003, VIII, 255.

6 Ebu Cafer el-Bağdadi, *el-Muhabber*, Beyrut: Daru'l Afaki'l-Cedide, ty, I, 103; İbn Sa'd, *Tabakatü'l-kübra*, III, 116.

7 İbn Sa'd, *Tabakatü'l-kübra*, I, 219.



mühürledikten sonra Medine'de kendilerine İslam'ı anlatmak ve tebliğ etmek için bir öğretici isterler. Hz Mus'ab için muhacir olma vaktidir yeniden. Zira, bu önemli görev için Allah Resülû (s.a.s.); gülyüze, tatlı dile ve üstün bir ahlaka sahip olan Mus'ab b. Umeyr'i görevlendirir.<sup>8</sup> Böylece, Allah'ın elçisinin elçisi olarak, Medine'ye ilk hicret eden sahabi, Hz. Mus'ab b. Umeyr olacaktır.<sup>9</sup> O, İslam'ın başka beldeye gönderilen ilk davetçisi... O, Medineliler'in önderi ve İslam'ı en güzel şekilde yaşayarak gönüllere aktaracak örnek insan...

Mus'ab b. Umeyr (r.a.), Resülullah'ın verdiği görevi üstlenir ve Medine'ye ulaşmak üzere düşer yollara. Bu teslimiyetiyle bize, hâl diliyle “*inanmak lafla olmaz, baş koymak gerekir*” der çağlar ötesinden, er meydanına çıkacak kişinin kenarda köşede saklanma hakkının olmadığını, “*ben yapmayayım da filanca yapsın*” deme lüksünün olmadığını gösterir, samimiyetiyle. Hiçbir akrabasının olmadığı, sabit bir gelirin vadedilmediği bir şehre, “*zorunlu hizmetimi doldurayım da bir an önce geri gelirim*” diye düşünerek değil, Yesrib'i Medine yapabilmek için düşer yollara. Ve Medine'ye ulaştığında, Medineli ilk Müslümanlardan Es'ad b. Zürâre'nin (r.a.) evine yerleşir.<sup>10</sup>

Yer : Es'ad b. Zürâre'nin (r.a.) evininin bahçesi,

Mus'ab (r.a.) etrafında bulunan Müslümanlara İslam'ı anlatıyor, bu sırada güçlü bir ses duyulur ileriden: “*Buraya zayıf akıllı olan aldatmak için mi geldiniz! Hayatınızdan olmak istemiyorsanız terk edin burayı!*” Elinde mızrağı ile bütün hiddeyle konuşan Evs kabilesinin reislerinden Üseyd b. Hudayr'dır. Etrafta bulunanlar telaşlanırlar, ama pek çok işkence ve hakarete Allah ve Resülû hatırına katlanan ve Resülullah'ın özel terbiyesinde yetişen Mus'ab (r.a.), onun bu taşkın hâlini gayet sakin bir şekilde karşılar. Hakikat nasıl anlatılır, bunu bize gös-

8 İbn Hişam, *es-Siret'ün-nebeviyye*, Beyrut 1971, II, 76; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-tarih*, Beyrut 1965, II, 96.

9 Buhari, *Tarihu'l-Evsat*, Halep: 1977, I, 26

10 İbn Sa'd, *Tabakatü'l-kübra*, III, 118.

terircersine seslenir Üseyd'e: "*Biraz soluklanıp sözüme kulak verir misiniz? Hoşunuza gitmezse söylenenler, o zaman engel olursunuz*". Üseyd, bu nezaket dolu ifadeler karşısında teslim olur, saplar mızrağını yere ve başlar Mus'ab'ı dinlemeye. Dinledikçe ufkunda şimşekler çakar, sonsuzluk çiçekleriyle donanır yüreği, "*Bu ne kadar güzel, ne kadar iyi bir sözdür*" der ve tekrar eder Mus'ab'la birlikte hayatına hayat katan o cümleyi: "Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah."<sup>11</sup>

Üseyd'i, Sa'd b. Muaz takib eder, *nedir bu başımıza gelenler?* der kendi kendine, herkes sınırını bilmelidir ona göre de. Ancak, Mus'ab'ın (r.a.) yanına kılıcını kuşanmış bir hâlde girdiğinde duyduğu Kur'an ayetleriyle, tereddüt oymak oymak kemirir ruhunu, duydukları da nedir böyle? Ve çok geçmeden, Üseyd'i teslim alan hakikat, Sa'd'ın da ruhunu kaplar ve dökülür dudaklarından teslimiyet muştusu.

Medine'nin iki büyük kabilesinden birisi olan Evs kabilesi için artık vakit, bulanık sulardan arınma vaktidir. Sa'd b. Muaz (r.a.) seslenir lideri olduğu kabilesine: "*Ey kavmim beni nasıl biliyorsunuz?*"

- Sen bizim büyüğümüz ve üstünümüzsün, derler.

- "*Öyle ise Allah'a ve Resûlüne iman etmelisiniz. İman etmedikçe sizin erkek ve kadınlarınızla konuşmak bana haram olsun.*"<sup>12</sup>

Mus'ab b. Umeyr'in (r.a.) samimiyeti, nezaketi ve tebliğ üslûbu bütün bir Evs kabilesinin Müslüman olmasının yolunu açar. Evvela kendi başını koyar Üseyd b. Hudayr'ın ve Sa'd b. Muaz'ın tehdidinin önüne, *önce durun ve dinleyin* diyerek onların da başını kurtarır ebediyen. Ve o gün Sa'd b. Muaz (r.a.) önderliğinde bütün Evs, İslam'la tanışır.<sup>13</sup> Artık Medine'nin

11 İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gabe fi marifeti's-sahabe*, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994, I, 111.

12 İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gabe fi marifeti's-sahabe*, II, 221.

13 İbn Hişam, *es-Siretü'n-nebeviyye*, II, 77-79.

bütün evleri tek tek aydınlanmaya başlamıştır, Es'ad bin Zürâre'nin (r.a.) evi bir Kur'an okuluna dönüşür; Medine'nin *Daru'l-Erkâm*'ıdır artık evi. O, namaz kılacakları zaman imamları, ihtilaf ettikleri zaman hakemleridir. İnsanlara, yalnızca dine nasıl gireceğini göstermemiştir, O. İslam'ın nasıl yaşanması gerektiğini öğretmiştir asıl, bütün hâl ve hareketleriyle.

Ve bir yıl sonra, miladi 622 yılında, Mus'ab b. Umeyr (r.a.) Medine'den yetmiş beş Müslüman ile birlikte Resûlullah'la Akabe'de buluşmak üzere Mekke'ye doğru yola çıkar. Tek kişi olarak ayrıldığı Mekke'ye yetmiş beş kişiyle dönüşü memnun eder Efendimizi. Ve Rahmet Peygamberinin (s.a.s.), *Kanınız kanımdır... Affınız affım... Ben sizdenim, siz de benden!...*<sup>14</sup> ifadeleriyle, İkinci Akabe Biatı'nda onurlanan heyetin başındadır. Yesrib'de ilk cuma namazını kıldırandır<sup>15</sup>; Yesrib'i, Âlemler Sultanı'nın hicretine hazırlayandır...

İkinci Akabe Biatı'ndan sonra günler geçmek bilmemektedir. Âlemler Sultanının teşrifini bekler, Yesrib. Allah Resûlü ile birlikte secde etmenin, onunla birlikte elleri Allah'a (c.c.) açmanın, "Veda tepesinden `Ay` doğdu üzerimize" diyebilmenin umudu içindedir, Yesrib.

622 yılının Rebiu'l-evvel ayı, Mus'ab (r.a.) için bütün bu bekleyişe bir son verme ve başkentler başkentinde En Sevgiliye kavuşma vaktidir.<sup>16</sup>

İrşat ve tebliğde kıyamete kadar anlatılacak, yöntemler ötesinde bir yöntemi benimseyen ve bir yıl gibi kısa bir zamanda Yesrib'de hemen hemen her eve ulaşan Mus'ab (r.a.), İslam'ın ilk öğretmeni olarak Medine halkının gönüllerini nurlandırmıştır. Âlemlerin efendisi (s.a.s.); onu, muhacirlerden Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.) ve ensardan Ebû Eyyüb el-Ensari (r.a.) ile kardeş

14 İbnü'l-Esir, *el-Kamil fi't-tarih*, Beyrut: Daru'l-Kitabu'l-Arabi, 1997, I, 692.

15 İbn Abdülber, *el-İstıab fi marifeti'l-ashab*, IV, 1473.

16 İbn Sa'd, *Tabakatü'l-kübra*, III, 119.

ilan eder, Medine'ye hicretini takiben.<sup>17</sup> O, Resûlullah'ın sancaktarlığını yaptığı Bedir'de<sup>18</sup>, öz kardeşi Ebu Aziz bin Umeyr esir düştüğünde onun ellerini bağlayan sahabeye, “*Onu sıkıca bağla, çünkü annesi çok zengindir. Bu yüzden sana oldukça fazla miktarda fidye verir*”<sup>19</sup> diyecek kadar benimsemiştir İslam kardeşliğini.

### Dünya'dan Ukba'ya Hicret

“*Onlar öyle kimselerdir ki, insanlar kendilerine, “(Düşmanlarınız olan) bütün insanlar size karşı (tekrar) asker topladılar, onlardan korkun!” dediklerinde bu, onların imanlarını artırdı ve “Allah bize yeter; O ne de güzel vekildir” dediler.*”<sup>20</sup>

Medine'den yürüyerek bir saat ötede bir dağ: Uhud, gözyaşı dağı...

Âlemler Sultanı (s.a.s.)'nin, “Mus'abu'l-Hayr” diye vasıflandırdığı gözbebeği Mus'ab (r.a.) için yeniden hicret vaktidir. Hicret: Değersizden en değerliye, fâni olandan bâki olana, dünyadan ukbâya...

Uhud'ta bir kez daha mübarek sancağı taşıma şerefi bahşedilir Mus'ab'a. Öyle ki; giydiği zırh ile Allah Resûlü'ne benzer, müşriklerden İbn Kâmia'nın gözünde. Efendimize (s.a.s.) saldırırken İbn Kâmia, Mus'ab b. Umeyr (r.a.) çıkar karşısına. Rahmet Peygamberi zannederek onu, önce sancağı tuttuğu sağ koluna indirir kılıcını, sancağı sol eline alınca ise sol koluna indirir... İki kesik koluyla sancağı göğsüne bastırıp Âl-i İmrân sûresinin 144. ayetini “*Muhammed ancak resûldür. Ondan evvel daha nice peygamberler geçmiştir*” okuyarak Hz. Peygamber'e siper olmaya devam eder Mus'ab (r.a.). Ve nihayetinde İbn

17 İbn Sa'd, *Tabakatü'l-kübra*, III, 120.

18 İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gabe fi marifeti's-sahabe*, V, 175.

19 Ebû Nuaym, *Marifetu's-sahabe*, Riyad: Daru'l-Vatan, (h.)1419, V, 2967.

20 Âl-i İmrân 3/173

Kâmia'nın mızrağıyla son hicretini tamamlar ve kırk yaşında şehadet makamına yükselir.<sup>21</sup>

Uhud'da, gözyaşı dağında, şehid edilince Mus'ab, üzerini örtecek bir kefen dahi bulunamaz, bir zamanların en varlıklı delikanlısı için. Öyle ki, Âlemler Sultanı (s.a.s.) "*Seni Mekke'de gördüğümde, senden daha güzel giyinen, senden daha yakışıklı kimse yoktu. Şimdi ise, kefen olarak sarılmış hırkayı başına örtseler ayakların, ayaklarına örtseler başın açıkta kalıyor*"<sup>22</sup> buyurur ve hüzünlü gözlerle seslenir ashab-ı kirâma: "*O elbi-seyi baş tarafına çekiniz! Ayaklarını izhir otuyla kapatınız!*"<sup>23</sup>

Mus'ab b. Umeyr (r.a.), çağlar ötesinden bugüne, kendi "Yesrib"lerimizi "Medine" yapacak insan yetiştirmek için nasıl bir samimiyete ihtiyaç duyduğumuzun örneğidir. Sadece bilgi sahibi olmaya değil, bildiklerimizi samimiyetle hayata geçirmeye muhtaç olduğumuzun bir nişanesidir. İşte bu nedenle; kim, nerede bulunuyorsa, bulunduğu yeri "Yesrib" kabul etmeli; gençler, Allah'a ve Resûlü'ne iman eden herkes, kendisini Resûl'un "Mus'ab"ı olarak görmelidir. Vakit; hiçbir bahanenin arkasına sığınmadan köyümüze, mahallemize, şehrimize, ülkemize, insanlığa Musab b. Umeyr (ra) ufkunu taşıma vaktidir. Vakit, kendimizi değiştirmedığımız müddetçe, insanların değişmesini bekleyemeyeceğimizi anlama vaktidir.. Vakit "Mus'ab"-laşma vaktidir.

Vakte yemin olsun...

21 İbn Abdülber, *el-İstiaab fi marifeti'l-ashab*, IV, 1474.

22 İbn Sa'd, *Tabakatü'l-Kübra*, III, 122.

23 Buhârî, "Cenâiz", 27; "Megazi", 17, 26; Müslim, "Cena'iz", 44



*İnanmak, diyalektik bir sürecin sonunda,  
gel-gitler yaşayan bir zihnin karar vermesi,  
bağlanıp bağlanmama arasında bocalayan  
bir kalbin de teslimiyet göstermesi ile  
gerçekleşir. İnanıcı değerli kılan da şüphesiz  
bu çabadır.*

# Çağın Meydan Okumaları Karşısında Genç Zihinler ve İnanç Krizi

*Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN*  
Ankara Üniversitesi  
İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

## Giriş ve Sorunun Tespiti

**H**er dönemin insanı, belli problemlerle test edilir. Bu problemler o dönemin ‘uçurum’ları yahut ‘ateş çukurları’dır.<sup>1</sup> İnanç yahut değer yoksunluğunun, çağın uçurumları veya ateş çukurları olduğunda şüphe yoktur. Doğal olarak, inanç sistemleri ve değerlerin de, insanları bu “uçurumlardan yahut ateş çukurlarından” kurtarması beklenir. Bu durumda şu sorunun sorulması gerekir: İnançsızlık ve değer yoksunluğu, birey için tehdit, toplum için de riskse, bu tehdit ve riski (uçurumu) ortadan kaldırıp onun yerine barışı, esenliği, güvenliği hülâsa erdemli bir yaşamı ikame etme iddiasındaki dini, insanlarla -özellikle de genç zihinlerle- nasıl buluşturacağız? Bütün gayretlere rağmen bu buluşma gerçekleşmiyorsa, bu süreci bloke eden faktörler nelerdir ve bunların üstesinden nasıl gelebiliriz?

Dinin içerik ve sunum olarak genç zihinlere ulaşmada bazı engellere takıldığı varsayımından hareketle, ilk olarak genç bireylerin din/inanç bağlamında nasıl konumlandıklarına göz atıp, ardından da dinin içerik ve dil itibarıyla etkili bir iletişime nasıl konu edilebileceğini tahlile başlayabiliriz.

1 Âl-i İmrân, 3/103.

Dinle ilişkilerinde genç nüfusu kategorize ettiğimizde temelde üç grupta karşılaşabiliriz. Bunlardan ilki, bütün kurum ve kurallarıyla bir din olarak İslam'a zihniyle ve gönlüyle bağlanmış olanlardır. Bu gruptakiler, güçlü bir Allah, peygamber ve ahiret tasavvuruna sahiptir ve karşılaştıkları herhangi bir dinî problemi, bu tasavvurların ışığıyla analiz etme kudretindedirler. Hiçbir yeni sorun, onları bir savrulmaya uğratmaz; zira sabiteleri vardır. Bu sabiteler değer temellidir ve onlara, insanların hayatına değer katmanın, insanları daha da değerli kıldığını öğretmiştir. "Yeryüzünde kalıcı değer taşıyanın insanların yararına yapılan işler olduğu, gerisinin bir köpük gibi çekip gittiği"<sup>2</sup> yönündeki ilahî beyan, onlara bu yolculuklarında rehberlik etmektedir.

İkinci gruptakiler, kendisini dindar olarak tanımlamasına ve dinî pratikleri yerine getirmesine rağmen, dinî söylemlerin bir kısmından duyduğu rahatsızlık sebebiyle kendi içinde çatışma yaşamaktadırlar. Özellikle aynı dinin içindeki parçalanmalar ve çatışmalar, genç zihinlere inancın birleştirici mahiyeti ve barışı öneren karakteri konusunda şüpheler düşürmektedir. Bu çatışmalar bazen başka dinlerle, bazen dinin kendi içindeki mezhepler/meşrepler arasında, bazen seküler dünya görüşüne sahip olanlarla vs. yaşanmaktadır. Bunların politik kaygılardan ve iktidar arzusundan kaynaklandığı ve dünya tarihinde çatışmaların sadece küçük bir kısmının dinî kaynaklı olduğu yönündeki argümanlar doğrudur; ama dinin neden bu çatışma ortamını ortadan kaldıramadığı sorusu, bu inanan zihinler için, hâlâ ciddi bir cevap beklemektedir.

Üçüncü grup ise kendini dine bütünüyle kapatanlardan oluşmaktadır. Bunlar ağırlıklı olarak dini hiçbir şekilde gündemlerine almayan bir ortamın yetiştirdiği gençlerden oluşmakta ve kendilerini agnostik olarak tarif etmektedirler. Aynı grubun içerisinden kimileri de kendilerini aktif veya pasif ateist olarak tanımlamaktadır.

2 Ra'd, 13/17.



Bu gruplar ve daha anılmayanlar, ancak dinin hakiki veçhesiyle sunulduğu bir dil vasıtasıyla ilişkilerini yeniden tanımlama imkânına kavuşacaklardır. Ünlü İrlandalı yazar Bernard Shaw, bu imkâna şöyle tercüman olmaktadır:

“... İşte bu yüzden, Müslümanlığın yaşayan bir din olarak tekrar yeryüzüne dönmesi için, Muhammed’in de gerçek niteliğiyle yeniden keşfedilmesi gerekiyor.”<sup>3</sup>

Bu gruplara şüphesiz başkaları da eklenebilir. Bu zihin hâllerinden hareket ederek yaşadığımız çağda insanların dinle aralarına neden mesafe koyduklarının, nasıl bir din dili geliştirilirse zihne ve kalbe ulaşma imkânının ortaya çıkaracağıının cevaplarını bulmaya çalışalım.

### **Din, Din Dili ve Ortak Yaşam Formları**

**İman**, insanın bilme ve bağlanma yetilerinin aktif olarak çalıştırıldığı bir sürecin sonunda gerçekleşir. Bilmek için zihinsel, bağlanmak için ise kalbî bir sürecin işlenmesi gerekir. Zihin ve kalp üzerinden insanı iman etmeye çağıran dinin de bu süreçleri çok iyi analiz eden ve insana ulaştıran bir din dili geliştirmesi gerekir. Bu anlamda din dili, iknaî bir dildir. Bu ikna dili, zorlamayı ve otorite kullanımını dışlar. Akletme yetenekleri çalışan bir insanın inanmasını ve inandığının gereğini yapmasını sağlayacak dili geliştirememiş bir dinin, kendi içinde sürekli çatışmalar yaşayan çift kutuplu kişilikler yaratma ihtimali oldukça yüksektir. Bunu önlemenin yolu olarak Kur’an, inancın objektif ilkelere/bilgisel temele oturtulmasını ister. “Yaşayan da ölen de bir delil üzere bulunsun”<sup>4</sup> diyen ve “Allah’tan başka ilah olmadığına ilişkin inancımızı bilgi zemininde inşa etmemizi” talep eden<sup>5</sup> Kur’an ayetleri; bir yandan inancın bu bilgi zeminine dikkat çekerken, diğer yandan da bu inancın

3 Bernard Shaw, *Kara Kız*, İstanbul, 1990, s. 25.

4 Enfal, 8/42.

5 Muhammed, 47/19.

aktarımını ve paylaşımını sağlayacak dilin temel karakterine atıfta bulunmaktadır.

İnanmak, diyalektik bir sürecin sonunda, gel-gitler yaşayan bir zihnin karar vermesi, bağlanıp bağlanmama arasında bocalayan bir kalbin de teslimiyet göstermesi ile gerçekleşir. İnancı değerli kılan da şüphesiz bu çabadır. “Dileyen iman etsin dileyen de inkâr”<sup>6</sup> ayeti, bu iki karşıt tercihin iradî bir sürecin sonunda gerçekleştiğini gösterir. Bir insanın A’yı değil de B’yi tercih etmesinin/dilemesinin mutlaka bir gerekçesi vardır. Kabul ya da ret diyalektiği arasında gel-gitler yaşayan bir zihnin inkârı değil de imanı tercih etmesini sağlayacak deliller geliştirmek ve bu delilleri insanlara ulaştıracak bir retoriğe/belağata kavuşturmak, birinci öncelik olarak görülmelidir. Yapılacak şey, “Allah’ın varlığının hem dış dünyaya/afaka hem de insanın kendi yapısına/enfüse serpiştirilen delillerine”<sup>7</sup> ilişkin bir farkındalık yaratmaktır. Karartılmadığı sürece bu deliller evrene sindirilmiş **hâlde mevcutturlar ve şüphe içindeki her zihni (dalâlet hâli)** ikna ederek doğru rotaya sokmak (*hidâyet hâli*) için hazırda beklemektedirler. Bunu Kur’an-ı Kerim’den takip edelim:

*“Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün değişmesinde, insanların yararına olan esyayı denizlerde gemilerin taşıyor olmasında, çorak topraklara hayat vermek üzere gönderdiği yağmurda, türlü türlü canlıları yeryüzüne yaymış olmasında, gök ve yer arasında kendilerine biçilen görevi yerine getiren rüzgâr ve bulutların değişmesinde akledenler için işaretler vardır.”*<sup>8</sup>

Gökler (astrofizik), yer (jeoloji), gece ve gündüz (meteoroloji), denizler (sıvı dinamiği ve oşinografi), yağmur (meteoroloji), canlılar (botanik, anatomi ve genetik) ayette yerini bulmakta ve Allah’ın varlığı bilgi temelli bir akıl yürütmeye

6 Kehf, 18/29.

7 Fussilet, 41/53.

8 Bakara, 2/164.

konu edilmektedir. Allah inancını insanların zihnine ve yüreğine taşıyacak olan dilin mutlaka bu bilgi yüküyle insanlara ulaşmaya çalışması gerekir.

**Şüphesiz dinin insanda tutunmasını** sağlayan, sadece bilgi temeli değildir. İnsanın duyguları, beklentileri/ümitleri, korkuları da inancının bir parçasıdır. Böylece inanan insan, dinin diğer mensuplarıyla ortak bir duygu dünyasına girme; ortak endişeleri paylaşma, ortak beklentilerde bulunma gibi yaşam *formlarına* sahip olur. İnsanların inanma gerekçeleri birbirinden farklılık gösterse de nihayetinde inananlar arasında kolektif bir bellek, ortak his ve duygular havuzu oluşur. Bütüne ait olma ve bir hengâme dünyada kaybolmama arzusu, doyurulması gereken bir histir ve inanç, bilgi zemininden farklı olarak böyle güçlü psikolojik zemine de ihtiyaç duyar.

Farklı inanma gerekçelerinin olması, şüphesiz inancın bilgi temelini ortadan kaldırarak onu öznel/sübjektif, temelsiz, hissi bir bağlılığa dönüştürmez. Bu psikolojik temel, kişinin beklentisine ve ihtiyacına göre bilgi temelini önüne geçen bir ağırlığa bile sahip olabilir. Kaygılardan kurtulmak, korkulardan arınmak, gelecek ümidi beslemek, kendini bir topluluğun parçası hissetmek gibi psiko-sosyal temelli motivasyonlar, inanmada büyük bir ağırlığa sahiptir.

### **Total Kimlikler ve Özgür ‘Ben’/‘Birey’**

Çağdaş dünya bugün en fazla bireysellik, özgürlük, bağımsız tutum geliştirme gibi bireyi ve özgür ben’i güçlü bir temelde kuran terimler üzerinde durmaktadır. İnsana yapılan bu vurgunun din karşıtı bir söylem gibi algılanıp sorgulanması son derece yanlıştır. İnsanlara ateşi/bilgiyi getirdiği için ölüm cezasına çarptırılan Yunan mitoloji kahramanı Prometheus’un aksine, Allah, bilgiyi insana bizzat öğretmekte,<sup>9</sup> bu bilgiyi insanın bütün varlıklara üstünlük gerekçesi yaparak onu yeryüzüne

9 “Allah Âdem’e bütün isimleri öğretti” (Bakara, 2/31).

halife olarak atamakta<sup>10</sup> ve bir fert/birey olarak yeryüzünü imar görevini ona vermektedir.<sup>11</sup> Dolayısıyla bireyselliğin ve özgürlüğün dine karşıt söylemler gibi sunulması, Kur'an mesajının özüne terstir. Özgür bireyin olmadığı yerde ne kulluğun ne de ibadetin bir anlamı vardır.

Her şeyden önce Allah'a bağlanma/kulluk, benliğin ispatı ile başlar. Benliğin ispatı, ben olma cesaretinin gösterilmesi demektir. 'Ben' olma cesareti, herkes öyle düşündüğü veya davrandığı için düşünce ve davranış tekdüzeliğine dönüşen ne varsa onları sorgulama gücünün kazanılmasıyla ortaya çıkar. Bu sorgulama, insan doğasına/fitratına/sağduyusuna aykırı ön yargıları kaldırma ve dinin insana ulaşmasını bloke eden bütün tortuları temizleme hareketidir. Bu temizlik, kalbin açılmasıyla (*inşirah*ıyla/insanın bilinçaltına gizlenenlerin deşifre edilmesiyle), insana mevcut toplumsal belleğin yük olarak bindirdiği ve insanın omurgasını çökerten ne varsa kaldırılıp atılmasıyla başlar (İnşirah Sûresi). Dine girişin, olumsuzlamayla başlamasının anlamı da burada yatmaktadır: *Lâ ilahe illallah*.

Bir Varlık'a bağlanmanın esarete dönüşmemesi, ona denk olabilecek başka varlıkları reddetme cesaretine bağlıdır. Allah'a bağlanma/bağlılık gösterme/ibadet etme anlamına gelen *a-b-d* fiilinin Arapça'da karşıt anlamlar içermesi manidardır. *A-b-d* fiili, *ya'bidü* ve *ya'büdü* şeklinde iki kiple ifade edilir. Birincisi bağlanmayı/ibadeti reddetmek; ikincisi ise, bağlanmayı/ibadeti kabul etmek demektir. Allah, sadece başka bağlılıkları reddetme cesaretini/onurunu gösterenlerin bağlılıklarını kabul etmektedir. 'Hayır' deme cesaretini göstererek Allah'a bağlananların kullukları, tam bir bilinç kulluğu olarak kendini gösterir. Dine kabul edilmenin yegâne yolu bu ret cesaretinden geçmektedir. 'Hayır' diyebilmenin insana kazandırdığı bu özgüven, dinin içinde yer aldığı süre içinde de aktif olmaya devam eder. Dinin canlılığını koruması, din adına dine ve dindarlara bindirilecek

10 Bakara, 2/30.

11 Hüd, 11/61.

olan ne yük varsa onları da olumsuzlama cesareti verecektir. Muhammed İkbâl'in seslendirdiği gibi, "isyan olmayınca benlik ele geçmez". Benliğin ezildiği ve kötürümleştirildiği yerde kulluk, köleliğe dönüşür. Özgür benliği ele geçiren mü'min, Allah'tan başkasından korkmamayı buyuran dinin özgürleştirici soluğu ile daha da güçlen(diril)ir. Dinin, aydınlatan bir kandile (*sirâcen münîra*) ve yaşam enerjisine (*elan vital*) dönüşmesi, böyle bir bilinçle mümkündür.

Toplumun ürettiği normlar içinde erimeyen, bireyliği ve özgürlüğü saygınlığının temeli olan bir 'ben', çağın en önemli değeri olarak görülmelidir. Vakti geldiğinde bedeninde beslendiği annesinden yaşamak ve yaşatmak adına özgürleşen bir bebek gibi, ancak 'biz'den özgürleşebilen her 'ben' yaşar ve yaşatır. Her birey, parçası olduğu biz'den özgürleşerek ama onun bir parçası olduğunu bilerek gelişir ve geliştirir.

Şüphesiz insan, hem içinde yaşadığı toplumun bir ferdi hem de yüzyılların birikimiyle oluşan kültürel mirasın bir parçasıdır. Ortak bir kültüre ve kolektif bir belleğe sahip olma arzusu, bunun böyle olmasını gerektirir. Ama insanın tam da bu noktada omuzuna başka bir sorumluluk yüklenmektedir: O da, parçası olduğu toplumun değere dönüşmüş normlarında ters giden bir şey varsa, ona karşı eleştirel bir bilinç geliştirmek ve kendi değer yüklü sorumluluklarının farkında olarak ortak belleğe katkıda bulunmaktır. Hikmeti gereği sürekli iyiye doğru gitmekte olan bir dünyayı var eden Allah, bu süreklilik içinde değişim misyonunu insanın üzerine yüklerken, bu sorumluluğu yerine getirme sürecinde onu, hem toplumun hem de geçmişin baskısından özgür hareket etmesi yönünde teşvik etmektedir. **Şu ayet-i kerimeler**, insanın özgürleştirildiği bağlamlara işaret etmektedir:

Ayetlerden ilki sürekli daha iyiye doğru tekâmülün imkânına vurgu yapmakta ve dolaylı olarak bu gelişime ayak uyduracak özgür bireyler talep etmektedir:

وَمَا تُرِيهِمْ مِّنْ آيَةٍ إِلَّا هِيَ أَكْبَرُ مِنْ أُخْتِهَا

“İnsanlara gösterdiğimiz her ayet önceki kardeşlerinden daha büyüktür.”<sup>12</sup>

Bir başka ayet, bilgide mutlak otorite kabulünü reddetmekte ve her bireyi özgür bir şekilde bilgi üretimine davet etmektedir:

وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ

“Her bilenin üzerinde bir başka bilen vardır.”<sup>13</sup>

Bir başka ayet-i kerime, insanı, kendinden önceki tarihin çatışmacı yapısından ve kendisinden sonraki nesillere devrettiği kin ve yas kültüründen özgürleşmeye çağırmaktadır. Özellikle Müslüman dünyanın, kökleri tarihin derinliklerinde saklı bu mezhep/meşrep çatışma kültürünün esiri olduğu günümüzde, ayet-i kerime çok manidardır:

وَالَّذِينَ جَاءُوا مِن بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا  
بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ

“Onlardan sonra gelenler “Rabbimiz! Bizi ve bizden önce inanmış olan kardeşlerimizi bağışla; gönüllerimizde inanmış olanlara karşı kin bırakma; Rabbimiz! Doğrusu sen raûf ve rahimsin.”<sup>14</sup>

Ayet, bizden önce geçen müminleri din kardeşlerimiz sayarak onlara kâfir, fasık, zındık gibi yaftalar altında yapılabilecek bütün iftira ve bühthanların önünü kapamaktadır. Öte yandan, onların bağışlanmasını talep etmemizi isteyerek, onların hata yaptığını da göstermek istemektedir. Cenab-ı Hak, ayette, hatasını gördüğümüz ve bağışlanmaları için dua ettiğimiz insanların, ortak İslam kültür belleğine yükledikleri olumsuzlukları

12 Zuhruf, 43/48

13 Yusuf, 12/76.

14 Haşr, 59/10.

temizlememizi, bunları gelecek nesillerin omzuna bir yük olarak bindirmememizi ve böylece hem kendimizi hem de onları özgürleştirmemizi istemektedir.

## **Kriz Alanları**

### **Allah-İnsan İlişkisinde Tasavvur Krizi**

Allah, sürekli ‘ilişkili’ olduğumuz ve kendisinden taleplerde bulunduğumuz Varlıktır. “Göklerde ve yerde olan kimseler her şeyi O’ndan isterler. O da her an bir iştedir.”<sup>15</sup> ayeti, bu ilişkiyi canlı olarak ortaya koymaktadır. Fakat bu ‘ilişki’nin mahiyetine ilişkin küçük bir sorgulama, aslında ortada inanç krizine kadar giden bir Allah tasavvuru sorunumuz olduğunu göstermektedir. Kur’an, Allah kendisine nimetini bol verdiğinde ‘sevinen’, kıstığında ise ‘güçenen’ bir insan portresi çizmektedir. Allah’la ilişkisini, anlık beklentilerin karşılanıp karşılanmadığına bakarak yeniden ayarlayan bir insanın karşılaşabileceği inanç krizini düşünün! Bunu şu örnek üzerinden değerlendirelim:

“Allah mutlak iyidir ve insanlar için iyilik ister.”

Bu önermeye hiçbir mü’min itiraz etmez. Bir de bu ilkedен çıkarılan şu sonuca bakalım:

“İnsanların iyiliğini isteyen Allah, bunun zorunlu sonucu olarak sıcaktan kavrulan şehrimize yarın yağmur yağdıracaktır.”

“İnsanın ivedi sonuçlar bekleyen bir karakterde yaratıldığını”<sup>16</sup> ama “Allah’ın bu tür nitelermelerden ve beklentilerden uzak olduğunu”<sup>17</sup> bildiren Kur’an ayetlerini dikkate aldığımızda, Allah’a atfettiğimiz sıfatların zorunlu sonuçlar yarattığı bir dünyanın anlaşılma ve açıklamasında sorunlar yaşayacağımız açıktır. Böyle bir ilişki biçiminin, cep harçlığı aldığında babasını seven, alamadığında nefret eden bir çocuğun durumundan

15 Rahman, 55/29.

16 Enbiya, 21/37.

17 Sâffât, 37/159.

farksız olduğu ortadadır. Bu durumda çocuğun babasını değil de harçlığı sevdiğini söylemek nasıl abartılı olmazsa, insanın da Allah'ı değil, kendisine olan lütfunu/iyiliğini sevdiğini söylemek abartılı olmaz. Görselin/maddi olanın bütünüyle öne çıktığı ve beklentilerin doyurulup doyurulmadığının neredeyse her şeyi değerlendirme kriterine dönüştüğü günümüz dünyasında, böyle bir Allah-insan ilişkisinin yaratacağı boşluklar, büyük inanç krizlerine yol açabilmektedir. Bu durumda daha köklü bir Allah anlayışının geliştirilmesi gerekmektedir.

Bu çerçevede yapılması gereken ilk şey '**gerçek dünya ile mümkün dünyalar**' arasında bir ayırım yapmaktır. Dünyanın bizden -düşünce ve eylemlerimizden- bağımsız yürüyen gerçek/reel bir yapısı olduğu açıktır. Dünya hakkında kurduğumuz bütün bilimsel cümleler, bu gerçek yapının açıklanmasından ibarettir. "Dünya yuvarlaktır," "Güneş her gün doğar" veya "2+2=4" hükümleri, bizden bağımsızdır ve değer yüklü değillerdir. Bizden önce de sonra da bu hükümler var olmaya devam edecektir.

Bir de 'mümkün dünyalar' olarak kavramsallaştırdığımız bir olgu bulunmaktadır. Bu da insanın düşünce ve eylemlerine bağlı olarak varlığa çıkan 'değer yüklü' dünyadır. Çorak bir arazi kendi hâline bırakıldığında ilelebet çorak kalır. Bu araziyle ilgili imkân, oranın bir tarım arazisine dönüştürülebilir oluşudur. Bu ikinci hâliyle dünyamız, '**olan**' değil '**olmakta olan**' bir dünyadır. İnsanlar arasındaki fark, bu imkânı/potansiyeli olduğu hâl üzere bırakanlarla, bunu bir gerçekliğe dönüştürenlerin irade ve eylem farkıdır. Bu imkânlar vasıtasıyla insan kendini gerçekleştirir; anlamsız gibi görünenlerin kendi aracılığıyla anlamlı hâle geldiğini görür. Güneşin her gün yeniden doğması gibi, güneşin üzerine doğduğu her varlık da yeniden doğar, tazelenir, yeni potansiyellerle yüklenir. "Allah'a yardım ederseniz O da size yardım eder"<sup>18</sup> ayeti, insanın etkinliğinin talep edildiği bu imkânlar ve değerler dünyasına bir gönder-

18 Muhammed, 47/7.



medir. Bütün değerlere kaynaklık eden (*kayyûm*) bir Varlık'la ilişkili olmak, O'ndan değerli bir şey yapmasını beklemeyi değil, O'nun için değerli bir şey yapmayı gerektirir. Allah bugün benim için ne yaptı? değil, ben bugün Allah ve insanlar için ne yaptım sorusudur doğru olan! Dünyada seyirci değil aktör olarak rol alma iradesi gösteren mümin bireyden beklenen böyle aktif ve dinamik bir imandır. Etkin bir düşünce ve tarih meydana getiren bu dinamizmdir. Bu etkinliğin itici gücü ise, Kayyûm olan Allah'la irtibatlı olmanın insana yüklediği değer bağımlı yükümlülüklerdir.

### **Dünyanın Sıkıştırılmış Mekâna Dönüştürülmesinin Getirdiği Krizler**

Gençlerin yaşadığı inanç krizlerinin bir kısmı inancın kendisiyle ilişkiliyken, aslında büyük kısmı yaşanan çağla ve çağın getirdiği güvensizlik, tehdit, aşağılanma, tutunamama gibi sosyo-psikolojik gerçeklerden kaynaklıdır.

Kabul etmek gerekir ki, dünya algımız yaşadığımız süreçte değişmektedir. Dünyayı şekillendirme iddiasında olanlar, gelecek kurgularını, bu sıkıştırılmış mekânda, meydana gelmesini bekledikleri bir çatışma zemini üzerine inşa etmektedirler. Bunun en göze çarpan örneğini, farklı medeniyetler arasında gelecekte beklenen çatışmanın sebeplerini sıralarken sıkıştırılmış mekâna da atıfta bulunan S. Huntington'da görmek mümkündür. Ona göre gelecekte meydana gelecek medeniyetler arası çatışmanın beş temel sebebi bulunmaktadır: İlk olarak, dünya gittikçe küçülmekte ve buna bağlı olarak farklı medeniyetlere ait insanlar arasındaki iletişim artmaktadır. İkinci olarak, ekonomik modernizasyon ve sosyal değişim insanları uzunca süredir taşıdıkları yerel kimliklerinden koparmakta ve kimliğin kaynağı olarak ulus devletini zayıflatmaktadır. Din, çoğu zaman fundamentalist olarak tanımlanacak hareketler formunda bu kimlik boşluğunu doldurmaktadır. Üçüncü olarak, batılı olmayan uluslar gittikçe dünyayı batılı olmayan bir tarzda şe-

killendirme yönünde bir iradeye hem de kaynağa sahip olmaya başlamışlardır. Dördüncü olarak, kültürel farklılıklar daha az değişkendir, bu yüzden de bu temelde uzlaşma ihtimali politik ve ekonomik olanlara kıyasla daha zordur ve son olarak, ekonomik bölgeselcilik artmaktadır ve bu da (farklı) medeniyet bilinçliliğini güçlendirmektedir.<sup>19</sup>

Yaşanılan dünyanın gittikçe güvensiz bir ortama dönüşüyor oluşu, gençlerde hem inanç problemi yaratmakta hem de onları radikalize etmektedir. Dinlerde fundamentalist/radikal hareketlerin ortaya çıkışında güvensizlik ve tehdit hissinin büyük payı vardır. Kültürel olarak ezilmişlik, yetersizlik duygusu, aşağılık kompleksi, entelektüel köksüzlük de radikalliği tetiklemektedir. *Mücâhede* ve *mücadele* gücü olmayanlar, *mukâteleye* (şiddet ve savaş eğilimine) başvurmaktadırlar. Kimliklerin tehdit altında hissedildiği zamanlarda, radikal tepkiler vermek işin doğasında vardır. Kurulu dünyanın işleyişini kendi kimlikleri için tehdit olarak algılayan ve mevcut hâleriyle bu dünyada bir yer tutamayacağını gören gençlerin şiddete ve radikalizme eğilim gösterdiğine yakın dönemler şahitlik etmektedir.

## Sonuç

Dinin müttekâmil hâlini temsil eden İslam'ın,<sup>20</sup> bu kemâlin doğal sonucu olarak, yüzyılların birikimiyle entelektüel yeteneklerini daha iyi kullanmaya başlayan genç zihinlere kolayca ulaşması beklenirdi. Ama durumun hiç de bu doğallığın gerektirdiği gibi olmadığı ortadadır.

İslam ümmetinin, Allah'ın kendilerini Müslüman olarak adlandırmasını<sup>21</sup> yeterli bulmayı parçalara ayrılması; her parçanın kendini yüceltip<sup>22</sup> diğerlerine tahakküme kalkması; üm-

19 Bkz. S.Huntington, "The Clash of Civilizations", *Foreign Affairs*, Summer 1993, c.72, no.3, 22.

20 Mâide 5/3.

21 Hacc 22/78.

22 Rûm 30/32.

metnin *ihtilâfını* (farklı düşüncelerde olma/çeşitlilik) rahmet olarak gören nebevî beyanı içselleştirememiş kabile kültürünün (*hamiyye*) hâkimiyeti gibi tezahürler, zihni ve kalbi açık bu insanlara Kur'an mesajının ulaşmasını engelleyen bariyerlerden sadece bir kısmıdır.

Bu gibi olumsuzlukların yarattığı kriz anlarında doğru soruyu sormak önemlidir. Kanaatimce, gençlerin inanç krizine ilişkin şu soru doğru bir sorudur: İnanç, düşünce, eylem, vs. boyutlarıyla zor zamanlar geçiren insanlar, hangi referans noktalarına ağırlık vererek bu krizi aşabilir?

İslam toplumu tarihte benzer krizleri; Kur'an mesajını nesnel bilgi zemininde inşa eden bir düşünce geliştirerek; herkese güvenilir bir yaşam alanı açan ahlâki erdemlere hayat hakkı tanıyarak ve bunları insanların zihnine ve kalbine taşıyacak iknâ bir dil geliştirerek aşmıştır.

Tarihte gerçekleşen bir olayın tekrar gerçekleşme imkânına Kur'an *mesûlât*<sup>23</sup> terimiyle işarette bulunmaktadır. Bilgi, değer ve entelektüalitenin, onlara değer verenleri daha da değerli hâle getiren bu *mesûlât*tan olduğunda hiç şüphe yoktur.

Son olarak, "Zorluğun kolaylığı içinde barındırdığı"<sup>24</sup> yönündeki ilahî beyan, ne kadar derin olursa olsun, krizden çıkış yolu arayan her akl-ı selim sahibine ihtiyaç duyduğu 'kurtuluş' reçetesini sunmaktadır.

23 Bakara 2/214.

24 İnşirah 94/5.



*Camiler; İslam medeniyetinin sosyal hayata vurduğu mühürler gibidir. Minarelerinden yankılanan ezanlar, Mekke'de Bilâl'in okuduğu ezan kadar duygulu, Dede Efendilerin besteleri kadar derin ve ahenklidir. Camiler; Levnî, Sinan, Sedefkâr Ahmet Ağa gibi sanatkârlara ilham veren estetik ve tezyin harikalarıdır.*

# Cami Ekseninde Bir Gençlik İnşası

*Prof. Dr. Soner GÜNDÜZÖZ*  
*Ankara Üniversitesi*  
*İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi*

**A**llah Resûlü'nün yanında bilgi, hikmet ve vahiyden beslenmek üzere toplanmış müminler, Kur'an'ın ahlakî ile tecessüm etmiş Nebî'yi her konuda örnek almaktaydılar. Onların arasında Hz. Ali, Usame b. Zeyd, Fadl b. Abbas, Abdullah b. Amr, Bilal, Enes, Hasan, Hüseyin, Umâre binti Hamza, Esmâ, Fatıma gibi gençler de vardı. Bu listede gerçekten uzun bir listedir. Bu gençler, ümmetin genç sesini, büyük idealleri olan enerjik bir nesli temsil etmektedir. Onlardan bazısını Bedir'de cihad ederken, bazısını Bi'ri Maûne'de ilim öğretme uğruna şehit düşerken, bazısını Habeşistan'da İslam'ın sesini duyururken ve bazısını Hayber'de, Yemen'de, Huneyn'de, Tâif'te, Şam'da (...) görmek mümkündür... Bu gençler hakka şahit örnek bir nesildir. Zira onların dayandığı örnek ve rol model Kur'an'da "üsve-i hasene" (güzel örnek) olarak ifade edilmiş olan Allah Resûlü'nün kendisidir.

"Böylece sizi insanlara şahit ve örnek olmanız için tam ortada bulunan bir ümmet kıldık. Peygamber de size şahit ve örnektir"<sup>1</sup> serlevhasının tarif ettiği her yönüyle muvazeneli ve ölçülü bu topluluk, hâl ve hareketleriyle, oturup kalkmaları ve söz ve eylemleriyle her çağda insanlara ilham verecek bir kuşak, enerji, bilgi, gayret ve erdemi beraberce temsil eden

1 Bakara, 2/143.

seçkin bir kitle... “Müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru değildir. Onlardan bir grup dinde geniş bilgi elde etmek ve kavimleri (savaştan) döndüklerinde uyarmak için geride kalmalıdır. Umulur ki sakınırlar”<sup>2</sup> ayetinin işaret ettiği strateji gereği ilim ile temayüz ederek toplumun karşılaştığı sorunlara çözüm üreten bir grup...

Böylesi bir gençlik inşa etmek için Allah Resûlü (s.a.s.), Mescid-i Nebevî'nin, yani Hz. Peygamber (s.a.s.)'in camiinin hemen yanı başında Suffe okulunu kuruyor, özellikle gençlerden oluşmuş bu okulda doğrudan vahyin bilgisini Suffe'de eğitim gören gençlere veriyor ve onların ilme olan açlığını hikmet, bilgelik ve tefekkür ile gideriyordu. İslam'ın ilk altın nesli olan bu gençler, Allah Resûlü'nden aldıkları özgüvenle o dönemde dünyanın süper gücü olan Habeşistan'ın ve Bizans'ın hükümdarları karşısında cesaret, ilim ve sağduyu ile tereddüt etmeden konuşabiliyorlar, çekinmeden ve etkili biçimde insanlara İslam'ı anlatıyorlardı. Daha düne kadar Cahiliye kültürünün kendilerine dayattığı şarap, kumar, şirk, eğlence, haydutluk gibi süflü alışkanlıklar, İslam'ın barışa, ilme ve hidayete olan çağrısına karşısında paramparça olmuştu.

“Ey iman edenler! Size hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman, Allah'ın ve Resûlü (s.a.s.)'nün çağrısına uyun ve bilin ki, Allah kişi ile kalbi arasına girer. Yine bilin ki, onun huzurunda toplanacaksınız.”<sup>3</sup> ayetlerinin bir tecellisi olarak Allah, bu gençlerin kalplerini ilahi mesajı anlayacak bir kıvama getirmişti. Bu sahabe çocukları, Mescid-i Nebevî'de, Allah Resûlü (s.a.s.)'nün çevresinde bilgi ve erdemi aynı anda kavlıyor, Hz. Peygamber'in sıklıkla vurguladığı “ faydalı bilgi”nin peşinde koşuyorlardı. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Mescidi, Suffe Ashabı ile bir külliye, bir üniversite hüviyetinde çalışıyor, fakat günümüzde çok yakındığımız teorik olan ile pratiği bağdaştıramama

2 Tevbe, 9/122.

3 Enfâl, 8/24.

yanılıgısına da düşülmüyordu. Cami, gençleri ibadet, ilim, düşünme, Kur'an'ı anlama ve birlik ruhu oluşturmak üzere kendisine çekiyor, Bilal'in genç oluşu, kölelikten geliyor olması ya da fakir olması, onun ezan gibi önemli bir toplumsal sorumluluğu üstlenmesine mani teşkil etmediği gibi onun ümmet içinde saygın bu yeri, herkesçe kabul görüyordu.

Elbette Peygamber toplumunda da toplumu hiyerarşik gruplara ayırmak isteyenler, insanları, "elit" ve "sıradan" olarak iki grupta değerlendiren bir grup vardı. Bunlar Kur'an'ın ifadeyle hamiiyetü'l-cahiliyye içinde bir bağınazlığa sapmışlardır. Oysaki İslam'da servete dayalı hiyerarşik bir toplumsal yapılanma değil, liyakate dayalı sosyal bir yapı söz konusudur. Emanet ehline verilmelidir. Kimi komutan, kimi esnaf, kimi öğretmen olabilir, fakat herkes insan onuru bakımından bir ve eşittir.

Hız. Peygamber (s.a.s.) döneminde toplumu bölmek isteyen kişilerin en tipik örneklerinden biri Mudarlı Uyeyne b. Hısın'dır. Üstelik o, toplumu soy ve servet üzerinden parçalara ayırırken, bu düşüncesini cami mihverinde gerçekleştirmek istemişti. Ona göre soylulara ve zenginlere ayrı bir mescit yapılmalıydı.<sup>4</sup> Bu talep, müminleri Allah'ın vahdaniyetinin ve rahmetinin gölgesinde bir araya getirme işlevini gerçekleştiren cami kavramına ve insanları sınıfsız şekilde tarağın dışları gibi bir ve eşit gören İslam'ın uhuvvet anlayışına taban tabana aykındır. Çünkü cami, Allah'ın rızasına ve O'na kul olma bilincine yönelmenin yeridir. Nüzulü ile Uyeyne ve onun gibi düşünenlere caminin misyonu ile ilgili cevap niteliğinde olan şu ayet, mescitlere hâkim olması gereken ruhu ve asla mescitlerin bağdaşamayacağı anlayışı bize veciz şekilde anlatmaktadır. "(Ey Resûl!) Sabah akşam demeden, rızasını kazanmak için Rablerine kulluk eden (yoksul) sahabenin yanında ol. Dünya hayatının maddi gücünü elde etmek arzusuyla, gözlerin onların dışında başka kişilere çevrilmesin. (Bizi anmaktan) kalplerini

4 Begavî, Mealimü't-tenzil, V, 166.

gafil kıldığımız, arzuları doğrultusunda hareket eden ve işleri güçleri aşınılık olan kişilerin dediklerini yapma!”<sup>5</sup>

O yoksul sahabe, ideal mümin olmanın yolunu yoğun bir şekilde Mescid-i Nebevi’de ve Suffe’de öğrenmişti. Bu tedrisattan ve irfan eğitiminden geçen sahabe, dünyevi arzulara kapılmadan dünyaya gönderiliş gayelerinin gereği olarak kendilerine bilgi, erdem ve uygulamaya dayalı bir hayat kurmuştur. Onların kalpleri, mescidin aşıladığı birlik ruhu ile atıyordu. Dünyanın serveti harcansa bu ruhu elde etmek mümkün değildir. “Ve (Allah), onların kalplerini birleştirmiştir. Sen yeryüzünde bulunan her şeyi verseydin, yine onların gönüllerini birleştiremezdin, fakat Allah onların aralarını bulup kaynaştırdı. Çünkü O, mutlak galiptir, hikmet sahibidir”<sup>6</sup> ayeti, madde planının derununda bulunan ve ilim ve hikmetle çevrili bu mana iklimine işaret etmektedir.

Camiler, bir araya getirme, farkları eritme ve insanları aynı duygu ve hedef etrafında toplama bakımından toplumun en büyük birleştirici kuvvetidir. Camiler, güneşin ışınlarının yeryüzünde her şeyden farklı bir coşku ve ilahî nefha ile vurduğu yerlerdir. Onlar ilmin öğrenildiği, irfanın gönüllere sindirildiği, Kur’an tilavetinin dillerden kalp ve dimağa nüfuz ettiği eğitim ve ibadet mekânlarıdır. Camiler, gençlerin yüksek ideallerle yoğrulduğu, onların hakiki ve aşkın hedefe, Kur’an, hadis, bilgi ve ibadet penceresinden yol buldukları yerlerdir. Allah’ın kıyamet gününde kendi arşının gölgesinde barındıracağı ve koruyacağı yedi grup insandan biri olarak nitelenen “kalbi mescit ve camilere bağlı insanlar”, bu hakikate talip insanlardır<sup>7</sup>.

Bu çerçevede Allah Resûlü (s.a.s.)’nün genç sahabesi, âdeta arşın gölgesi, daha dünyadayken üzerlerine düşmüşçesine manevi feyizlere nail olmuş ve bilgi ve hikmetle donanımlı insan-

5 Kehf, 18/28.

6 Enfâl, 8/63.

7 Buharî, Ezan, 36.



lara dönüşmüşlerdir. Böylece Allah Resûlü (s.a.s.), onlara her türlü önemli sorumluluğu vermiştir. Allah Resûlü (s.a.s.)'nün genç Zeyd b. Hârise'yi, aralarında yaşlı sahabenin de bulunduğu bir topluluğa komutan olarak görevlendirirken tüm tereddütlere karşı net tavrını ortaya koyuşu, bugün gibi hafızamızda saklıdır. Yıllar sonra aynı sahne, Hz. Peygamber'in, Zeyd'in oğlu Üsame'yi Bizans'ın üzerine gidecek ordunun başına komutan tayin etmesiyle bir kez daha tekrarlanır. Hz. Peygamber (s.a.s.), Üsame'nin böylesi önemli bir göreve getirilmesinden endişeli ve tepkili topluluğa, “siz vaktiyle babası Zeyd'in komutanlığı hakkında nasıl uygun olmayan sözler söylemişseniz şimdi de Üsame'nin komutanlığı hakkında ileri geri konuşuyorsunuz. Allah'a yemin ederim ki Zeyd, bu göreve nasıl layık ve insanlar arasında bana en sevimli kişilerden idiyse, aynı şekilde Üsame de bana insanların en sevimlilerindedir.”<sup>8</sup> diyerek gençlere iyi yetiştikleri takdirde önemli görevler verilmesinin uygun olduğunu vurgulamaktadır. Aslında benzer bir olay Hz. Ali ile ilgilidir. Yemen'e kadı olarak tayin edildiği zaman ne yapacağı endişesine kapılan Hz. Ali'yi Allah Resûlü (s.a.s.)'nün “Allah'ım, onun kalbine hidayet ve diline sebat ver”<sup>9</sup> diyerek yüreklendirdiğini biliyoruz.

Allah Resûlü (s.a.s.)'nün genç sahabe Abdullah b. Abbas'a verdiği öğütler, gençliğe bir manifesto hükmündedir. “Allah'ın hakkını koru ki Allah da seni korusun. Allah'ın hakkını gözet ki O'nu hep yanında bulasın. Bir şey isteyeceğinde Allah'tan iste, yardım dileyeceğinde Allah'tan yardım dile. Şunu bil ki bütün dünya senin yararına bir şey yapmak için bir araya gelse, onlar Allah dilemedikçe sana yarar sağlayamazlar ve bütün dünya sana zarar vermek için bir araya gelse Allah dilemedikçe sana zarar veremezler. (...)”<sup>10</sup>. Hadiste ifade edilen Allah'ın hukukunun korunması ve gözetilmesi önemli bir ilkedir. Hatta

8 Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 55.

9 Ebû Dâvûd, Kadâ, 6.

10 Tirmizî, Sıfatü'l-kıyâme, 59.

denilebilir ki bu, genç ile Allah arasındaki sağlam bağın ilk halkasıdır. Bu sayede genç insan, kendi insanlık onurundan taviz vermeden ve tam bir özgüvenle hareket edebilir. İnandığı doğrular uğrunda tevekkül ve sabır ile mücadele edebilir. Fakat Allah'ın hukukunu gözetip korumak konusunda gerekli ilgi gösterilmezse tehlikeli bir yolun kapısı aralanmaya başlamıştır.

Allah Resûlü (s.a.s.)'nün, zina etmek isteyen genci, annesi, kızı, kız kardeşi, halası ve teyzesi ile bir başkasının zina etmesine razı olup olmayacağını sormak suretiyle uyarması ve onu böylece aklını aşırı duygularına hâkim kılacak bir mantık silsilesine yöneltmesi, ilgi çekici bir eğitim örneğidir. Aynı olayda Allah Resûlü, gencin günahını bağışlaması, kalbini temizlemesi ve ırzını koruması için Allah'a dua etmiştir.<sup>11</sup> Bu doğrultuda kalbin temiz olması ve iffetin korunması, birbirini tamamlayan iki unsurdur. Bir taraftan akıl ve kalp iyi şeylerle meşgul olmalı, diğer taraftan kötü, habis ve haram olana yaklaşılmamalıdır. Çünkü her günah kalbi karartmakta, insanı sonu belirsiz günah bataklığına çekerek, dimağını köreltmekte ve insan onurunu örselemektedir.

Mümin için bilgi, her yaşta talep edilmesi gereken bir şey olmakla beraber gençlik ve bilgi kadar birbiriyle özdeşleşmiş iki kavram olamaz. Çünkü gençlik dönemi, zihinsel enerji ve bedensel gücün en yüksek olduğu bir dönemdir. Suffe'de çok sayıda gencin bulunması, bu noktada manidardır. Tüm sıkıntılara rağmen bu gençler bir an olsun bilginin peşinde koşmayı ihmal etmemişler, açlık yıllarına rağmen bilgiyi her şeye önceliklendirmişlerdir. Üstelik öğrenmeyi hayattan kopmadan yapmışlar ve ilimleri ile de amel etmek suretiyle bilginin topluma ve bireye faydalı hâle gelmesi için çalışmışlardır.

Allah Resûlü (s.a.s.), ilim tahsili yapan bu gençlere, yoksunluklara rağmen, morallerini yüksek tutarak türlü imkânlar sağlamaya çalışmıştır. Bir defasında namaz kılariken aklıktan

11 İbn Hanbel, V, 257.

dolayı bayılan Suffe ashabından bir genci, Allah katındaki nimetleri hatırlatarak teselli etmiş,<sup>12</sup> bu gençleri, “Eğer bir parça ekmek ya da et bulsam onu size veririm, bolluk ve berekete ulaşacağınız günler yakındır. Hatta “öyle günlere erişeceksiniz ki size sabah akşam kazan kazan yemeklerin getirildiğini göreceksiniz, Kâbe’nin örtüsü gibi kıyafetler giyeceksiniz.”<sup>13</sup> diyerek müjdelemiştir.

Bu nebevi sözlerin bir dua olmasının yanında bir strateji olarak da algılanması gerekir. Demek ki bin bir zahmetle okuyan öğrencilere bir Peygamber ahlakı olarak yardımda bulunmak gerekir. Onların üstüne başına alınan her giysi, âdeta Kâbe’nin örtüsünden bir parçayı onlara giydirmek anlamına gelir. Onlar örtündükleri Kâbe örtüsünün şerefini her mecliste taşıyacaklar ve insanlara yararlı olacaklardır.

Allah Resûlü (s.a.s.), ilim yolunda gayret gösteren gençlerin her zaman öncelikli olması ilkesine göre hareket etmiştir. Hatta bir defasında kızı Fatıma’nın, kendisine, geliri beytûlmalden karşılanmak üzere bir hizmetçi tahsis edilmesi ricası karşısında, “Ben size ihsanda bulunup Suffe’de okuyanları aklıktan iki büklüm durumda bırakamam” sözleriyle bu isteği geri çevirmiştir.<sup>14</sup> Kur’an’ın Suffe’de ilim tahsil eden gençlere zekât tahsis eden ayeti de öğrencilerin, her zaman mali olarak gözetilmesi gereken öncelikli bir kesim olduğunu göstermektedir. Bu ayet “Sadakalar (zekâtlar), kendilerini Allah yolunda hizmete adanmış fakirler içindir ki onlar yeryüzünde dolaşıp hayatlarını kazanmaya fırsat bulamazlar. Onların hâllerini bilmeyen kimse, istemekten çekindikleri için onları zengin sanır. Sen onların yüzlerinden tanırsın. Yoksa onlar insanlardan ısrarla bir şey istemezler. Siz her ne bağışta bulunursanız Şüphesiz

12 Tirmizî, Zühd, 39.

13 İbn Hanbel, III, 488.

14 İbn Hanbel, I, 107.

Allah onu hakıyla bilir"<sup>15</sup> mealindeki ayettir. Ayet, doğrudan iffet ve vakarından kendi hâlini ifade edemeyecek gençlere, ilim peşinde uğraş veren yavrulara sahip çıkılması gerektiğini ifade etmektedir.

Öyleyse Allah Resûlü (s.a.s.), kendi döneminde caminin müştemilatı olarak hizmet veren akademik yapıyı nasıl desteklediyse, örgün eğitimde, Kur'an kurslarında ve üniversitede okuyan gençliğin de öylece desteklenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda Allah Resûlü (s.a.s.)'nün cami algısını incelerken, Mescid-i nebevî'nin asr-ı saadetteki okul işlevinin farklı kurumlarca bugün paylaşıyor olması gerçeğini hatırlamalı, cami ve okulu birbirinden bağımsız mekânlar olarak görmemeli ve her ikisinin Allah'ın Kur'anî ve kevnî ayetleri bağlamında ortak bir eğitim ve öğretime hizmet etmek suretiyle ulvi ve değerli bir iş yaptığını bilmeliyiz.

Hiç kuşkusuz Allah Resûlü (s.a.s.)'nün cami algısı, camiye hayatın içinde ve pek çok alanda işlevsel gören kompleks bir yapı şeklindedir. Cami; insanları, tüm hayat meşgalesi ve dağınıklıklarına rağmen birleştiren, beş vakit namazın cemaatle eda edildiği, Allah'ın anıldığı, Allah Resûlü'nün hayatının öğrenildiği, farklı toplumsal olayların, ilmi ve fikri konuların tartışıldığı bir mekândır. Cami; ibadet, ilim, tefekkür, müzakere ve itikâf boyutlarıyla bir yönü maveraya, diğer yönü dünyaya bakan bir yerdir. Cami; çocuk, genç ve her yaşta insanın eğitiminin harcının konulduğu bir eğitim kurumudur.

Cami; insanlığı kucaklayan, tüm mahalleyi çevresinde birleştiren, sorunların çözüldüğü, sevgi ve saygının aşılandığı, dayanışma ve tesanütün canlandırıldığı, Kur'an'ın öğretildiği, ruh ve dimağların Kur'an tilavetinin hikmetine boyandığı ve her mümin için miraç olan namazın kılındığı Allah'ın evidir. Camiler, İslam medeniyetinin sosyal hayata vurduğu mühürler gibidir. Minarelerinden yankılanan ezanlar, Mekke'de Bilâl'in

15 Bakara, 2/273.

okuduğu ezan kadar duygulu, Dede Efendilerin besteleri kadar derin ve ahenklidir. Camiler; Levnî, Sinan, Sedefkâr Ahmet Ağa gibi sanatkârlara ilham veren estetik ve tezyin harikalarıdır. Şadırvanlarından akan suyun şırıltısında huzur, sabahın alacakaranlığında okunan ezanlarında aydınlık, sarımsı ve beyazımsı fildişlerinden tespihlerinde “elâ bi-zikrillahi tetmainnü’l-kulûb”un sırrı<sup>16</sup> ve müminlerin kulluk iştiyakı saklıdır.

(...) Ya da öyle olmalıdır. Klakson sesleri ve şehrin gürültüsü içinde bunalmış ve yüksek binaların gölgesi altında mahzun camileri ya da devasa apartmanların zemin ve bodrum katlarından çevrili mescitleri, bu manzaranın neresine yerleştirmemiz gerekir? Camiye hürmet, bir insanlık görevi olmasına rağmen namazda Allah’ı zikreden müminlerin, birileri tarafından eşyalarının sirkate maruz kalmasına ise söylenecek fazla bir söz yoktur. Hâlbuki camiler, bizim onlara verdiklerimizden daha çoğunu bize verir. Bir yakınımızı kaybettiğimiz en hüznülü anımızda bizi kucaklayan odur. Bunaldığımızda yüz sürdüğümüz yer onun mihrabıdır. O, Kâbe’nin köyümüzdeki, mahallemizdeki kapısıdır.

Bu noktada günümüzde camileri gençlerin istifadesine sunmak ve daha fonksiyonel hâle getirmek amacıyla ne tür çalışmalar yapılabileceğini ve sosyal alandaki diğer kurumlarla işbirliği boyutlarının neler olacağını sorgulamak durumundayız. Aslında Kur’an’ın anlayışı açısından bütün yeryüzü bir mescittir. “Yeryüzü benim için mescit ve temiz bir yer kılınmıştır. Ümmetimden kim nerede namaz vaktine ulaşırsa hemen orada namaz kılabilir.”<sup>17</sup> hadisi, bunu ifade eder. Bu hadis, mescitlerin ve camilerin önemi ve işlevine aykırı bir durum teşkil etmez, bilakis mescitteki duyarlılığımızı tüm arza yaymamız gerektiğine de gizli bir nükte içerir. Biz tüm dünyaya camilerin nefha ve esintisini hâkim kılmak ve insanlar arasında camideki barış

16 Ra’d, 13/28.

17 Nesâî, Mesâcid, 42.

ve esenlik atmosferini yaymak sorumluluğundayız. Bu, caminin esenlik ruhunun dünyaya egemen kılınması hareketidir.

Camiler sadece ibadet edilen yerler değil, pek çok sosyal aktivitenin yapıldığı, sosyal yapının mayasının atıldığı mekânlardır. Camilerin toplumda merkezî bir konum alması, cami müştemilatına gençlerin ilgisini çekecek etkinliklerin yapılabildiği birimlerin, internet ve teknolojik donanımın konumlandırılması, kitaplıklar gibi unsurların eklenmesi ile mümkün olacaktır. Diyanet İşleri Başkanlığımızın günümüzde bu doğrultuda ciddi gayretleri, toplumun her kesimi tarafından takdir ve hürmetle karşılanmaktadır. Ayrıca Ramazan çadırlarının cami çevresinde kurulması ya da camilerin kompleksleri içinde sağlık birimi, aşevi gibi ünitelerin eklenmesi de caminin sosyal bazı fonksiyonlarını etkin kılma bakımından yararlıdır. Diğer kurumlarla, özellikle örgün eğitimle koordineli çalışmalar, caminin eğitim fonksiyonunun daha da pekişmesi açısından oldukça olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Başkanlığımızın cami dışı din hizmetleri adı altında yürüttüğü çalışmalar, haddizatında camiyi merkez alan bir pergelin bütün bir toplum sathında dinin sahih ve müselleme mesajını anlatarak insanları bilgilendirme ve gönüllerine hitap etme çabasıdır.

İbrahim Peygamberin, genç oğlu İsmail Peygamber ile el ele verip Beytullah'ı inşa ettikleri gibi, gençlerimiz de mescit ve camileri mâmur hâle getirecektir. Fakat camileri mamur hâle getirmek, "Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. (...)"<sup>18</sup> ilahî hükümünce, onları inşa etmenin yanı sıra ruhen ve bedenen camilerden ayrılmamakla mümkündür.





*Camiler, değerler eğitiminin verildiği ideal ortamlardır. Orada dostluklar Allah için kurulur, herkeste iyilik fikri hâkimdir. Zor durumda olana yardım, yaşlıya saygı, aç ve muhtaçla empati, yardımlaşmak, kin ile intikam duygularından ve kötülükten uzak durmak, fırsat ve aç gözlülük etmemek gibi değerler camide bizzat yaşanır.*



# Gençliğin Karakter Eğitime Caminin Katkısı

**Prof. Dr. Sefa SAYGILI**  
Kırklareli Üniversitesi Öğretim Üyesi

**M**escit veya caminin ilk fonksiyonu ibadethane olmasıdır. Ancak daha başka fonksiyonlar da icra ettiğini gerek Peygamber Efendimiz (s.a.s.) gerekse dört halife döneminden biliyoruz. Cami yerine göre mabettir, okuldur, irşad yeridir, buluşma görüşme yeridir, mahkemedir, düğün yeridir, kültür meclisidir.

Bu özellikleriyle caminin gençlerin hayatında büyük yeri olabilir, olmalıdır. Çünkü gençlik, ülkenin enerjisi, gücü ve geleceği demektir. Gençler millî, manevi değer, kültür ve bilgilerle donatılmalıdır. Ancak bu şekilde içinde bulunduğumuz yüzyılın tehlikelerine karşı korunaklı hâle gelebilir.

Peygamberimiz (s.a.s.), “İnsanlar içinde yüce Allah’ın en çok sevdiği kimse, kötülükleri terk edip, iyiliklere *yönelen gençtir.*”<sup>1</sup> buyurmuştur. İşte bu müjdeye kavuşmak için gençleri cami ile tanıştırmak, dost olmalarını sağlamak gerekmektedir.

## Gençlik Dönemi

Gençlik, ergenlik dönemi ile başlar ve yetişkinliğe adım atana kadar devam eder. Bu dönemi 12-24 yaşları arasında kalan yaş grubu olarak tanımlayabiliriz. Yine bu dönem, çocukluk ile erişkinliği bağlayan bir köprü olarak görülmelidir. Genç

1 Ebû Dâvûd, Salat, 26.

için çocukluk dönemi geride kalmıştır, fakat henüz yetişkin toplumda belli bir yer edinmiş değildir. Bu dönemde hayatına bir yön çizecek, mesleki ve ailevi roller üstlenecektir.

Bu hayatın en çalkantılı döneminde kişilik bunalımı, isyankârlık, hayatta gaye edinme, sorumluluk duygusunun gelişmesi, hayattan tatmin arama, macera ve hareket isteği gibi psikolojik özellikler ağır basacaktır. Giderek bağımsızlaşacak ve topluma karışacaktır. Evden kopacak, çevreye yönelecektir. Bu önemli dönüm noktası, ergenlik problemleri dediğimiz sıkıntıları ve birtakım riskleri beraberinde getirebilecektir.

İşte camiye giden, camiyle bütünleşen gençler bu problemleri daha kolay atlatacak, risklere düşme ihtimali daha düşük olacaktır. Şimdi gençliğin karakter eğitimine caminin yapabileceği katkılardan söz edebiliriz.

### **Akran ve Arkadaş İhtiyacı**

Ergenlik çağına giren çocuklar, kendi çevrelerinde sayılan, sevilen insanlar olmayı çok isterler. Kendilerine devamlı olarak ilgi ve sevgi gösterilmesini arzu ederler. Bu dönemde arkadaşlık ilişkileri genç için çok önemlidir ve evinde karşılanamayan en önemli ihtiyaçlarından biridir. Sadece tatmin sağlamak için değil, aynı zamanda tecrübe kazanmak için de çocuklar arkadaşlığa muhtaçtırlar.

Gencin arkadaşlarının olması kendine güvenini artırır. Ancak konuştuğu-görüştüğü kişiler, kötü huylu ve kişilik bozukluğu olmayan, tehlikeli alışkanlıkları bulunmayan kişiler olmalıdır. İşte camiye devam eden, ibadetini yapan gençlerin birbiriyle tanışması ve arkadaşlıklar kurması, genç açısından oldukça faydalıdır. Birbirlerini hayra, ibadete, çalışmaya, çevrelerine yardımcı olmaya teşvik ederler.

Böylelikle genç sosyalleşir, topluma daha uyum sağlar. İçerik kapalı olmaktan, çekingenlikten kurtulmasına katkı verir.

## Gençlik ve İdeolojik Saplantılar

Gençlik döneminde beyin hücreleri (nöronlar) arasındaki bağlantılar artık üst seviyede kurulmuştur ve buna bağlı olarak düşünme yeteneğinde önemli bir sıçrama söz konusudur. Gencin ilgi alanı genişlemiş, derinlik ve çeşitlilik kazanmıştır.

Bu yüzden gencin sosyal olaylara ilgisi artar. Politika ve ülke yönetimi konularında görüşler ileri sürer. Coşkuludur. Haksızlıklara karşı acımasız bir tutum takınır. Yaşanan gerçeklere pek aldırmadan, toplum düzeni birden değişsin, eşitsizlikler hemen ortadan kalksın ister. Bu sebeple gençler, radikal veya istismarcı bazı ideolojik grupların ağma kolayca düşebilir. Terörle, anarşiyle, kaba kuvvetle sosyal eşitsizliklerin, haksızlıkların kalkacağını zanneder. Anarşi ve terör gruplarının kolayca hedef kitlesi olur. Dağa çıkartılır, hücrelere sokulur. Karn tokluğuna bazı art niyetli odakların aleti durumuna düşebilir ve sömürülür.

İşte caminin sıcak ve dost havası, orada tanıdığı ve arkadaşlıklar kurduğu kişiler, genci bu tuzaktan korur. Aşırılıkları değil itidali tercih eder, kavgayı ve şiddeti değil barış ve kardeşliği seçer.

## Gençlik ve Bilgisayar

Günümüz gençliğinin önemli bir problemi de bilgisayar karşısında aşırı vakit geçirmeleridir. Bilgisayar oyunları, internetle ve sosyal iletişimle fazlaca oyalanan gençlerin insanlar arası bağlantı kurması zorlaşmaktadır. Zihnen yorulmakta, bu da derslerine konsantre olmasını ve kitapların büyüdü dünyasına girmesini engellemektedir. Okulunu, ailesini, işini ihmal edecek kadar bilgisayarın başında vaktini geçirebilmektedir.

İşte camiye devam eden gençlerde internet bağımlılığı da asgari düzeye inecektir. Genç, camide insanlarla selamlaşmakta, sohbet ve muhabbet etmektedir. Bu da bilgisayar alışkanlığına karşı koruyucu rol oynayacaktır.

## Gençlik ve Flört

Gençlik döneminde yoğun enerji mevcuttur. Ergenlikle birlikte karşı cins ile ilgilenilmeye başlanır. Her cins karşı cinsi etkilemek için çaba harcar. Bu bazen aşırıya kaçabilir, genç karşı cinsle arkadaşlığı saplantı hâline getirebilir. Eğitim ve öğretim dönemi olan bu yıllar, devamlı karşı cinsi düşünme, karşı cinsle vakit geçirme ve görüşme ile harcanabilir.

Nesli ve aile yapısını bozan en önemli faktörlerden biri fuhuş ve evlilik dışı ilişkilere dir. Fuhuş, ahlakı çökertmekte, psikolojik ve bedensel hastalıklara sebep olmaktadır. Gençleri dejenere etmek isteyenler, toplumda zinayı ve fuhşu yaygınlaştırmaktadırlar.

Bu konuda da cami, gençlerimizi aşırılıklara ve yanlışlara düşmekten koruyacaktır. Caminin o ulvi ve huzur verici ortamı, gencin dikkatini cinsellikten çok daha yüksek olan duygu ve düşüncelere sevk edecek, ayrıca enerjisini faydalı faaliyetlere harcamış olacaktır. Dolayısıyla zihni gereksiz konularla meşgul olmayacak ve karışmayacak; berrak ve açık zihinle kendisini yetiştirmeye daha çok gayret sarf edecektir.

## Cami ve Kötü Alışkanlıklar

Gençlik dönemi sigara, alkol, uyuşturucu ve kumar alışkanlıkları için oldukça risk taşıyan yollardır. Çünkü bu çalkantılı dönemde gençler rahatlayacağını sanarak veya merak için ya da kendisini topluma kabul ettireceği zannıyla bu maddelere yönelebilir.

Ancak saydığımız kötü alışkanlıkların oldukça zararları vardır ve bağımlılık yapma riskleri söz konusudur. Gençlik döneminde sigaradan, alkolden, uyuşturucudan, kumardan uzak duran bir kişinin bu alışkanlıklara yakalanma ihtimalleri çok düşmektedir. Kısacası gençlik dönemi, bağımlılık için tehlikeli çağdır.

İşte cami ve gencin camide tanıştığı gençler ve diğer büyükler, tehlikeli alışkanlıklar için bir zırh ve kalkan görevi yaparlar. Camiye devam eden, oradaki huzurlu havayı teneffüs eden gençlerin bu maddelerden uzak duracağı bellidir. Ayrıca cami müdavimleri bu itiyadlardan uzak kişiler olduklarından gençler için olumlu modeller olacaktır.

### **Baba Yoksunluğu**

Günümüzde çocukları ve gençleri bekleyen tehlikelerden biri de ailede baba rolünün yokluğu veya yetersizliğidir. Tek anneyle büyüyen ya da ilgisiz veya baskıcı bir babaya sahip olan çocukların gelişiminde birçok problemler ortaya çıkabilmektedir. Çünkü çocuk, anne ve babanın dengeli rol aldığı ailelerde en uygun kişiliğe kavuşacaktır.

Camiye gelenlerin her yaşta müminler olduğunu göz önüne alırsak genç burada pek çok kendisine model olabilecek büyüklerle de iletişim kuracaktır. Böylelikle sağlıklı bir kişilik gelişimine fırsat tanınacaktır.

### **Gençlere Manevi Eğitim**

Ebeveyn, muhakkak kendi inanç değerlerine sahip çıkmalı, bu konuda kesin kararlı olmalı ve tutarsızlıktan kaçınmalıdır.

Evladımızın nasıl kaliteli bir eğitim yapmasını, sağlıklı ve dengeli bir bünyeye sahip olmasını istiyorsak; aynı zamanda helal-haram kaygısı duyan, çevresine faydalı, aldatmaktan ve yalandan kaçınan, dünya hayatının geçiciliğinin farkında olan iyi bir kişi olarak yetiştirmeye de gayret etmeliyiz.

Genç, günümüzde çevresinden, okul hayatından ve özellikle medyadan karmaşık ve çoğu zaman tehlikeli mesajlar almaktadır. Bu bakımdan onları manevi ve ahlaki konularda korumak şarttır.

Gerçekten dünyaya niçin geldiğimizi, kâinattan neden bulunduğumuzu ve kaçınılmaz sonumuz olan ölümle nereye gi-

deceğimizi bilmek, bunun şuurunda olmak gencin hayatına anlam katar. Onun daha mutlu, daha huzurlu ve gerek kendisiyle ve gerek çevresiyle daha barışık biri hâline geleceğinden şüphe yoktur. Başına gelen üzüntülü veya sevinçli olayın manasını fark eder. Hayata daha umutla ve güler yüzle bakar.

Yine inanca önem veren ve kendini imanlı gören genç, ahlaki davranışlar sergilemeye ve çevresine hizmet etmeye daha yatkın demektir. Kendine ve insanlara zarar verici davranışlardan da kaçınır. Ayrıca anne-babasına karşı saygılıdır ve sevgi doludur.

Genç için manevi eğitimin merkezi, camilerdir. Genç, orada dünyanın anlamı olduğunu öğrenir, ahlaki ve vicdani yükümlülüklerinin farkına varır.

Yine camiler, değerler eğitiminin de verildiği ideal ortamlardır. Orada dostluklar Allah için kurulur, herkeste iyilik fikri hâkimdir. Zor durumda olana yardım, yaşlıya saygı, aç ve muhtaçla empati, yardımlaşmak, kin ile intikam duygularından ve kötülükten uzak durmak, hırs ve açgözlük etmemek gibi değerler camide bizzat yaşanır.

### **Cami ve Zamanı Tanzim Etme**

Bilindiği gibi ezanlar belli saatlerde okunur. Diyelim öğle namazı vakti 13.02 ise ezan dakikası dakikasına o saatte okunacaktır. Böylelikle genç zamanın, dakikaların kıymetini anlayacaktır. Günün değişik saatlerine yayılmış namaz ile zamanı düzenleyecektir.

Yine camiler, gençler için bir buluşma yeri, muhabbet ve sohbet mekânı olarak da vazife görecektir. Ayrıca camiler huzurlu ortamlarıyla strese karşı da koruyucu rol oynarlar. Sanayileşme, çarpık şehirleşme, hızlı sosyal değişimler ve göçlerle, geleneksel aile yapısının yok olmasıyla bozulan ruh sağlığı ancak samimi dostluklarla ve rahatlatıcı mekânla bir ölçüde dengelenebilir. İşte camiler gençlere yararlı ufuk açarlar. Namaz

onları gerginliklerden ve gündelik sıkıntılardan kurtulmalarına yardımcıdır. Üstelik birçok genci daraltan can sıkıntısına karşı güzel bir çözümdür. Namazla terapi, yardımcı psikoterapinin iyi bir şeklidir ve büyük huzur kaynağıdır.

### **Cami Görevlilerine ve Ailelere Tavsiyeler**

Lütfen gençleri camiye gitmeleri için teşvik edelim. Camideki bazı muhtemel acemiliklerine veya saygısızlık gibi görülebilecek davranışlarına karşı hoşgörülü ve anlayışlı olalım, güler yüzle davranalım.

Tabi en başta kendimiz de elimizden geldiğince camiye devam edelim ve cemaati, camiyi önemseyelim.

Camiye devam eden gençlere kıymet verelim, sevgiyle yaklaşalım.



*Bizi millet olarak bir ve ayakta tutan,  
ezanlarımız, camilerimiz, namazlarımız,  
ibadetlerimiz, mabedlerimiz ve yüzyıllardır  
yaşattığımız güzel geleneklerimizdir. Yine bu  
manevî dinamiklerle yanna kalabiliriz.*



# İlk İbadetlerdeki Unutulmaz Coşku ve Heyecan

**Mehmet Nuri YARDIM**  
Edebiyatçı/yazar

İlk edebiyat araştırmalarımaya başlarken meşhur şair ve yazarlarımızın çocukluk ve gençlik yıllarını merak etmiştim. Uzun yıllar Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde Ahmet Midhat Efendi, Mehmed Âkif, Ömer Seyfeddin, Yahya Kemal, Peyami Safa ve Ahmet Hamdi Tanpınar gibi ediblerin yetişme çağları üstünde durdum. İlk araştırmamda 33 isim vardı, daha sonra 72'ye çıktı ve nihayetinde bu araştırma *Edebiyatçılarımızın Çocukluk Hâtıraları* adıyla kitaplaştı. Henüz İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde okuduğum yıllardı ve öğrenci iken ilk kitabımı çıkarmış oldum. İlk göz ağrımdı. Beni şaşırtan bir ilgi gördü kitap. Bu kitaptaki edebiyatçıların hayat hikâyelerine baktığımda gerçekten de neredeyse tamamının çocukluk ve ilk gençlik yıllarının dinî bir atmosfer içinde geçirdiklerini görmüştüm.

## Ömer Seyfettin'in İlk Namazı

İlk oruçlar, ilk namazlar, ilk Ramazanlar, ilk bayramlar ve diğer dinî kurallar, âdetler, ibadetler insan hayatında çok önemlidir. Mesela Ömer Seyfeddin'in "İlk Namaz" hikâyesi muhteşemdir, çok güzeldir. Keşke Milli Eğitim Bakanlığı bu hikâyeyi Türkçe ve Edebiyat ders kitaplarına alarak öğrencilere okutsa... İnanıyorum ki Ömer Seyfeddin'in millî hikâyelerini okuyarak üstün bir şüura sahip olan çocuklarımız, bu tür hikâyeler ile

de manevî ortamlarından uzaklaşmayacak, geleneklerine yabancılaşmayacak ve ibadetin huzurundan hiçbir zaman mahrum kalmayacaklardır. Bir hâtıranın yalın gerçekliği içinde olan hikâye şöyle başlar:

“Ben gözlerimi açmıştım. Köşedeki küçük yazıhanemin üzerinde yanan küçük gece kandili -ah, bunu unutamam, bu bir kedi kafası idi- iki pencereyi olan odamın beyaz, muşamba perdelerinin esmerliklerini aydınlatıyor ve yeşil camdan gözleriyle bakıyordu.

Fakat anneciğim, demiştim, daha gece...

Her vakit öptüğü yerde, sol kaşımın ucundan tekrar öperek:

Yok yavrucuğum, saat on iki, sonra vakit geçer...

Diye koltuklarımdan tutarak kaldırdı. İçi fanılalı küçük terliklerimi giyerek ve gözlerimi yumruklarımla oğuşturarak onu takip ettim. Karanlık sofadan bir lâhzada geçerek odasına girdik. Bağdaş kurmuş bir zenciye benzeyen siyah ve alçak soba güröldeyerek yanıyordu.

Aa... Pervin de kalkmış.

Pervin -hizmetçimizdi- elindeki sarı göğümü sobanın üzerinden indiriyordu. Onun kalkacağına hiç ihtimal veremezdim. Annem demişti ki:

Pervin her sabah kalkar.

Ben hiç kalkmadığım hâlde onun her sabah kalkmasına hayret ettim. Hırkamı çıkardılar, kollarımı sıvadılar, abdest leğeninin yanına çömeldim. Anneciğim:

Öyle yorulursun.

Diye küçük bir iskemleyi altıma koydu, ona oturdum:

Haydi, besmele çek!..”

Hikâye böyle devam edip gider. Abdestten sonra namaz dualarını ve namazın nasıl kılınacağını öğrenecektir küçük Ömer... Hâtıranın son bölümünde şu duygu yüklü satırları okuruz:

“Annem geceleri derdi ki:

Yatmazdan evvel dersini üç defa oku, yavrum, uyurken melekler sana onu öğretir.

O melekler bu gece de, uykumda bana dersimi öğretmişlerdi. Annem müşfik aferinlerle saçlarımı okşadı ve:

Daha mektebe çok vakit var, diye beni kendi yatağına yatırdı. Uykum yoktu, anneme bakıyordum. Yeşil başörtüsü başında, bu aydınlanan karanlık içinde, bir hayâl gibi hareket ederek Kur’an’ını aldı ve pencerenin kenarına, geniş sedire oturarak titreyen ve ince sesi ile okumaya başladı.”

İşte böyle bir aile ortamı ve huzur iklimi içinde namazı öğrenen bir yazar, yaşadıklarını ömrü boyunca hiç unutulabilir mi? Ömer Seyfeddin de unutmamış işte. Ama sadece o mu? Halit Ziya’da, Reşat Nuri’de, Necip Fazıl’da ve daha birçok edebiyatçıda aynı çocuksu şölenin nuranî yansımalarını görürüz. Evet, toplumun birer bireyi olan yazarlar ve aydınlar da İslami bir çevrede doğdular, büyüdüler, yaşadılar. Onlar da ezan vakitlerinde güzel sesli müezzinlerin “Allahu ekber...” diye başlayan o güzelim çağrılarına kulak verdiler. Onlar da zaman aman bu davete uyup camilere gittiler, en azından Cuma namazlarını, bayram namazlarını kıldılar.

Halide Edib Adıvar *Mor Salkımlı Ev* isimli hâtıra kitabında çocukluk yıllarından uzun uzadıya bahseder ve ailece Süleymaniye Camii’ne gidişlerini, orada caminin üst katındaki kadınlar kısmında ilahîlere nasıl eşlik ettiklerini büyük bir huzur içinde anlatır. Romancı, içine işleyen sedayı hiç unutamaz ve onu zikreder: “Sallu âlâ Muhammed!” Esasında bizim halkımız, çocuklarına henüz küçük yaşlarından itibaren dinî hayatlarını

anlamayı, tanıtmayı, öğretmeyi ve benimsetmeyi sever. Çünkü malum ata sözüdür: “Ağaç yaş iken eğilir.” Küçük yaşlarda çocuklarına bu eğitimi veremeyen anne ve babalar daha sonra zorlanır ve yetişkin çocuklarına isteseler de faydalı olamazlar.

Şair ve yazarlarımız sadece hâtıralarında ve hikâyelerinde çocukluk yıllarının inanç dünyasını yazmazlar. Şiirlerin çoğunda da bu tatlı eğilimi görür, yaşarsınız. Rahmetli Fevziye Abdullah Tansel’in edebiyatımızda dinî şiirler alanında üç ciltten meydana gelen nefis bir araştırması vardı. Tanzimat, Servet-i Fünun ve Cumhuriyet edebiyatçılarının neredeyse birçoğu, o kitapta dinî hislerini terennüm ediyorlardı. Sanırım bu eser 1960’lı yıllarda basıldı, bir daha da neşredilmedi.

Bir ara merak etmiş şairlerin ezan şiirlerini araştırmıştım. Neredeyse bir antoloji olabilecek kadar çoktu. Üstelik Tevfik Fikret’ten Ahmet Haşim’e, Nâzım Hikmet’ten Ziya Osman Saba’ya kadar pek çok şairin ezan şiirleri vardı. Ve bu şiirlerin çoğunda da çocukluğun masum hisleri fark ediliyordu.

### **Kabaklı’nın Mabet ve Millet’i**

Öncelikle şunu kabul etmek lâzım gelir ki, Türk milleti ve Türkiye’de yaşayanlar, dinî konularda hassasiyet sahibidir. İbadetlerinde lâkayt olan birçok baba tanırım ki, çocuğunun ibadetini aksatmamasını ister. Bunun için uğraşır, hatta çocuklarını dinî eğitim alan okullara özellikle gönderir. İşte bu bizim aziz milletimizin ruhunda yer eden bir güzel özelliktir. Evet, milletimiz, mabetlerimizi sever. Bugün medeniyetimizin en üstün eserleri, zarafetin ve ihtişamın simgesi olan camilerimiz değil mi? Mimar Sinan’ın Selimiye’si, Süleymaniye’si hâlâ aşılabilmiş mi, hayır! Demek ki biz mimaride dünya çapında bir zirveye çıkmışız ve bu üstünlüğümüzü de camiler yoluyla herkese göstermişiz. Şeyhülmuharririn merhum Ahmet Kabaklı Hocamızın en çok sevdiğim eserlerinden biri de *Mabet ve Mil-*

*let'* tir. Orada bir başka kıymetli eseri olan *Müslüman Türkiye* gibi bizim maneviyat coğrafyamızı ve tefekkürümüzü anlatır.

Hayal dünyamı yoklayıp da dinî telkinleri ilk ne zaman ve nasıl aldığımı düşündüğümde zihnim beni neredeyse 50 yıl öncesine götürür. Henüz üç dört yaşındaydım. O yaşananların bir kısmını *Sefertası*, *Halim Selim Efendi* ve *Yıldızlarla Uyumak* adlı hâtıra/hikâye türünde yazmaya çalıştım. Evet o yaşlar... Yani henüz okula başlamadığımız, bebeklikten kurtulduğumuz o demler... O küçük, dinî havanın hâkim olduğu 'beyaz kent' Siirt'te diyebilirim ki ilk tebliğleri ben dört yaşlarındayken alıyordum. Rahmetli Hacı Babam, sabah namazına erken kalkar ve ibriğiyle abdestini aldıktan sonra, tiftik yününden seccadesini raftan indirir sabah namazını eda ederdi. Ben uyumuş olurdum ama sanki babamın içten dualarını, yaptığı zikirleri, tesbih çekişini, "Subhanallah"ları, "Elhamdülillah"ları, "Allahü Ekber"leri ve "Lâ ilâhe illallah"ları duyardım. Bilhassa dua kısmı. Babamın o yakarışlarını hiçbir zaman unutamadım. Ellerini açıp Rabbine yalvarışını, uzun uzun dua edişini... O sıralarda biz çocuklarını da mutlaka anardı. Zaman zaman bizi de ismen anar, Rabbinden bize iyilikler ve güzellikler dilerdi.

Biraz daha büyüdük. Bu defa da evimizin tam karşısındaki Şeyh Mahmut Türbesi inanç dünyamda büyük bir yer tuttu. Tam da oturduğum pencerenin karşısındaydı türbe... Yemyeşil, güzel, küçücük bir türbe. Köşede üstelik. Dört yol ağzının tam başındaydı. Bilhassa çarşıdan gelenler mutlaka türbenin önünde biraz soluklanır, bir Fatiha okur, dua eder, ellerini yüzlerine sürdükten sonra yollarına devam ederlerdi. Türbenin önünden geçip de ilgisiz kalanları hiç görmezdim. En aceleci olanlar bile kısa bir süre bir şeyler okur, dudakları kımıldar, sonra da yollarına devam edip giderlerdi. Ve türbeye atılan paralar... Tabii ki çoğu bozuk para olurdu bunların. Madenî para... İçi delik sarı beşlikler, sonra bir kuruşlar ve diğer kâğıt paralar. Kasa dolup taşardı herhalde... Türbenin içine atılan kâğıtların ise haddi hesabı yoktu. Benim çocukluğumu yaşadığım 1970'li yıllarda

kâğıt mukaddesti, kutsaldı. Küçücük de olsa, minik de olsa kâğıt parçalarına çok kıymet verilirdi. Mutlaka yerden alınır, öpüp başa konur, sonra da türbenin demir parmaklıklı bölümünden içeriye atılırdı. O kâğıtlarda ayetler mi, hadisler mi, büyüklerin sözleri mi vardı, bilmiyorum, ama sanıyorum boş da olsa halkımız kâğıda çok değer verir ve yerde bırakmazdı. Büyük bir ihtimalle Kur'an-ı Kerim ve diğer kitaplar kâğıtlardan meydana gelen sayfalara yazıldığı ve matbaalarda böylece basıldığı için ayrı bir önem arz ederdi. Zaten bir ekmeğe çok kıymet verilirdi memleketimizde, bir de kâğıda.

Ve biraz daha büyüdük. Artık okula gidebilecek yaşa gelmişim. Altı yaşından önce benim en büyük sevincim, yaşadığım şölen, hemen türbenin karşı köşesindeki mescidimizdi. O da yeşile bürünmüştü. İçi küçüktü, ama yaz ayları için üstü açık bir namaz kılma yeri vardı. Bir bakıma 'son cemaat' için... Abdest alma yeri de ufaktı. Ama bize yetiyordu. Zaten komşulardan beş on yaşlı amca geliyordu camiye... Bir de onların çocukları... Biz de giderdik, babam ve ağabeylerimle. Aydın abim ve Memduh kardeşimle biz camide yaramazlık da yaptık. Diğer çocuklar gibi. Çok azdığımızda büyükler şehadet parmaklarını dudaklarına götürür ve "Susun!" derlerdi ama çok sert davrandıklarına hiç şahit olmadım. Bir hoşgörü ortamı vardı o zaman. "Çocuktur, alışır" anlayışı egemendi sanırım. Mehmed Âkif'in *Safahat*'ta çocukluğunu anlattığı o Fatih Camii mâceralarını yıllar sonra okuyunca kendi mazime dönüyor ve o teravîh namazlarındaki coşkuyu büyük bir mutlulukla hatırlıyorum. Aman Allah'ım! O ne muhteşem sahnelerdi. O uzun teravîh namazları arasında okunan o yanık ilahîler: "Ya Hannan, Ya Mennat!"... Bir ihtimal namazda yorulur, ama o ilahîlerle dinlenir ve çoşardık. Belki de musikinin ilk lezzetini o ilahîleri dinlerken aldık diye düşünüyorum. Şayet bugün çalışırken sürekli musiki dinliyorsam bunu biraz da o dinî musiki terbiyesine ve alışkanlığına borçluyum sanıyorum.

## Kubbede Yankılanan O Ses

Ve Mehmed Hocamızın Kur'an-ı Kerim kursu... Kurs değil âdeta bir akademi... Hoca zaman zaman bazı nasihatlerde bulunuyor, bize İslam tarihinden bahsediyordu. Peygamber kıssaları gözümüzün önünden gelir geçerdi. Orada büyüklere hürmet, küçüklere muhabbet öğretilirdi. Bir sevgi dünyasıydı o eğitim yuvası. *Sefertası*'nda 'Kubbede Yankılanan Ses" hikâyemde anlatmıştım o muhteşem yeri... Okulların yaygın olmadığı dönemlerde aslında o eğitim yuvaları bir bakıma toplumu aydınlatan ilk ilim ve irfan ocaklarımızdı. Çocuklukta aldığımız o dinî terbiye ve eğitim devam edip gitti. Artık yetişkinliğe adım attıkça bazı görevlerimiz olduğunu biliyorduk. Bizi yaratan Rabbimize ibadet etmeliydik, daraldığımızda ona yalvarmalıydık ve hep O'na sığınmalıydık. Benim yaşadıklarım üç aşağı beş yukarı bütün insanlarımızın yaşadığı bir ömrün ilk dilimleriydi. Mezar ziyaretleriyle, bayram namazlarıyla, akraba ziyaretleri, kurban kesimleriyle, zekât ve fitrelerin yoksullara dağıtılmasıyla aslında farkında olmadan efsanevî bir "iyilik dünyası"nda yaşıyorduk. Bu bakımdan medeniyetimizin edebiyatımızdaki kurucularından Yahya Kemal'in "Ezansız Semtler"ini defalarca okumak ve üzerinde düşünmek gerekiyor. Bizi millet olarak bir ve ayakta tutan, ezanlarımız, camilerimiz, namazlarımız, ibadetlerimiz, mabedlerimiz ve yüzyıllardır yaşattığımız güzel geleneklerimizdir. Yine bu manevî dinamiklerle yarına kalabiliriz diye düşünüyorum. Allah, bu aziz vatani ve yeryüzündeki bütün İslam beldelerini maneviyatsız, ezansız ve Kur'an'sız bırakmasın. Amin...



*En zorlu engeller bile, camiye gitmeye mani sayılmazken, yanı başımızda okunan ezanın bizi harekete geçirmesi için daha ne kadar bekleyeceğiz? Biz önce kendi gönümüzü camilere bağlarsak, gönü bize bağlı olan gençlerimizi de camilere bağlamış oluruz.*



# Ey Müslüman Genç! Cami Evin Olsun!

**Salih ŞENGEZER**  
Din İşleri Yüksek Kurulu  
Uzman Yardımcısı

**M**us'ab el-Eslemî anlatıyor: Aramızdan bir genç, çıkıp Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'e geldi ve şöyle dedi:

“Benim senden bir isteğim var!”

“Nedir o?”

“Senden, beni kıyamet gününde şefaatt ettiğin kimselerden biri yapmanı istiyorum!”

“Bunu sana kim öğretti?”

“Bunu bana kimse öğretmedi, sadece kendim (istedim).”

“O hâlde sen, kıyamet günü şefaatt edeceğim kişilerden birisin.”

Genç, ailesine bunu anlatmak için neşe içinde gitti. O ayrılmca Resûlullah (s.a.s.), “O genci bana geri getirin” dedi. Bunun üzerine, genci mahzun ve hakkında yeni bir şey olmasından korkmuş bir hâlde geri getirdiler. Efendimiz (s.a.s.) ona son olarak şöyle buyurdu: “Çokça secde ederek, nefesine karşı bana yardımcı ol.”<sup>1</sup>

Anlaşılan o ki Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'in şefaatine ulaşmak isteyen kişi, bol bol secde yapmalıdır. Secdeden maksat ise namaz kılmaktır. Çünkü kulun rabbine en yakın olduğu

1 Taberânî, Mu'cemu'l-Kebîr, XX, 365, Hadis no: 18037.

hâl, secde hâlidir. Bu durum "...secde et ve yaklaş"<sup>2</sup> ayetiyle de örtüşür. Zira secdede, insan organlarının en şerefli ve üstünü olan yüzü, üzerine basılan/çıgnenen ve hor görülen toprağa/yere koymak suretiyle tevazunun ve Allah Tealâ'ya kulluğun zirvesine ulaşmak gayesi vardır.<sup>3</sup> Böyle yerlere kapanmak, normal şartlar altında bir gençten, hele bütün özgüveni ve kuvveti yerli yerinde ve zirvede bulunan bir delikanlıdan, görülmeyecek bir davranıştır. Ancak hedef Cenab-ı Hakka itaat ise bu özgüveni ve gücü kırıp, yüzünü yere koymak o gence zor gelmeyecektir. Zira o genç, kalbindeki iman ve itikat sayesinde o gücün kendinden değil, yüce yaratıcıdan geldiğinin bilincine varmıştır. Bu bilinç de onu, kudretin ve gücün gerçek sahibi olan Allah Tealâ'nın huzurunda secdeye kapanmaya götürür.

Diğer taraftan bu hâlde yapılan bir secde, muhtemeldir ki, beli bükülmüş, eskiden yaptığı pek çok şeyi yapmaya muktedir olamayan bir ihtiyarın secdesinden kat kat fazla makbuldür. Çünkü ihtiyarın yapabileceği şeyler, o gence oranla çok sınırlıdır. Fakat genç, gücü pek çok şeye yettiği hâlde, hepsini kenara bırakıp Allah'a kulluk etmeyi yeğlemiştir. İşte asıl müjdeleyen kimseler bunlardır. Malumunuz Resûl-i Zîşân Efendimiz (s.a.s.), ahiret ahvalini tasvir ederken, hiçbir gölgeliğin olmadığı o kavurucu kıyamet gününde, Allah Tealâ'nın yedi sınıf insanı kendi gölgeliğinde ferahnâk edeceğini müjdeler.<sup>4</sup>

Söz edilen bu yedi sınıftan birisi, Allah Tealâ'ya ibadet ederek yetişmiş gençlerdir. Bizde delikanlı ifadesine hep olumlu anlamlar yüklenir. Aslında bu ifadenin arkasında, bir hadis-i şerifte de yer alan, *gençliğin, deliliğin bir şubesi olduğu* gerçeği gizlidir.<sup>5</sup> Böyle bir delilik ise, insanı dünyalık hırsları ve yasaklanmış zevkleri işleme arzusuna çağırır. İşte bu çağ-

2 Alak, 96/19.

3 en-Nevevî, el-Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim b. El-Haccâc, IV, 206.

4 Buharî, Hudûd, 19, Hadis no: 6806.

5 Kudâi, *Müsnedu's-Şihâb*, I, 100, Hadis no: 116.

nya uymayıp, hırs ve arzularından kurtulan, iki dünyada da kurtulmuş olur. Bunun için bir diğer hadis-i şerifte, çocuksu tavırları olmayan gencin, Allah Tealâ'nın hoşuna gideceği dile getirilmiştir.<sup>6</sup> Hatta bazı rivayetlerde, şehvetini terkedip, Allah Tealâ uğruna gençliğini sarfeden delikanlının, O'nun katında melekler mesabesinde olacağı da yer almaktadır.<sup>7</sup>

Müjdelenen yedi sınıftan bir diğeri ise gönlü camiye bağlı olan kişilerdir. Buradan kasıt, namazları camide kılan, vakit gelmeden önce erkenden camiye giden ve namazı bekleyen, vakit çıktıktan sonra da bir sonraki vakti gözleyenlerdir. Allah Tealâ'ya ibadet etme sevgisi ve ona karşı tazarru ve niyazda bulunma arzusudur. Yoksa, ne caminin duvarlarını, süslerini, yapısını v.b. evsafını beğenmek, onlara ilgi duymaktır, ne de sürekli camide oturmaktır.<sup>8</sup>

Nebî (s.a.s), “Yeryüzünün her tarafı benim için namazgâh kılınmıştır ve temizdir. Ümmetimden kim nerede namaz vaktine ulaşırsa hemen oracıkta namazını kılıversin.”<sup>9</sup> buyururken, namazın belirli mekânlara hasredilemeyecek kadar önemli bir ibadet olduğunu vurgulamıştır. Ancak bu durum, geçerli mazereti sebebiyle camiye gidememe ve cemaate yetişememe durumuyla ilgilidir. Zira camiler Allah'a (c.c.) aittir, Müslümanların toplanma yeridir, İslam birliğinin nişaneleridir.<sup>10</sup> Bu yüzden Müslüman camiye kendisine mesken edinmelidir. Hatta ibadet yeri olan camiler yerine göre istirahat edilecek bir barınak bile görülebilir. Nitekim Abdullah b. Ömer; bekâr, çoluk-çocuğu olmayan bir genç iken Hz. Peygamber (s.a.s.)'in mescidinde uyduğunu bizzat kendisi ifade etmektedir.<sup>11</sup>

6 el-Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, IV, 4, Hadis no:1530.

7 İbn Recep el-Hanbelî, *Fethu'l-Bârî*, VI, 46-47.

8 el-Havli, el-Edebu'n-Nebevî, 286; el-Mubârekfûrî, *Mir'atu'l-Mefâtiḥ*, II, 407.

9 Nesâî, *Mesâcid*, 42, Hadis no:737.

10 Cin 72/18.

11 Buhârî, *Salât*, 58, Hadis no:440.

İbadet yuvası olan camilere gönülden bağlı olanlar için Resûlullah'ın bir muştusunu daha hatırlatalım: Ebû Hureyre'den (r.a.) nakledildiğine göre; Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuşlardır: “Müslüman bir kişi mescidleri namaz ve zikir için yurt edindiğinde (yani evinden bu niyetle çıktığında) Allah Tealâ, tıpkı uzakta/gurbette olan bir kişi döndüğünde ailesi nasıl sevinirse, öyle sevinir.”<sup>12</sup>

Kur'an-ı Kerim'de, “*Allah'ın mescitlerini, ancak Allah'a ve ahiret gününe inanan, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte onların doğru yolu bulanlardan olmaları umulur.*”<sup>13</sup> buyurulduğunu pek çoğumuz biliriz. Bu ayet-i kerimedeki müjdenin sırrının “imar etmek” ifadesinin anlamında düğümlendiğini de kavramışızdır. Çoğunlukla da bu “imar”dan yapım, bakım, onarım, temizlik, düzen, aydınlatma gibi inşaat ve tefrişat işlerini algı-larız. Fakat bu tabirin kapsamını ele alan müfessirler, ilk etapta akla gelen bu anlamları ihmal etmemekle birlikte, en önemli imarın ibadet, zikir ve ilim için camilere gitmeyi alışkanlık edinmek olduğunu belirtirler.<sup>14</sup>

Ayetin böyle izah edilmesinin nedeni hemen öncesinde “*Allah'a ortak koşanların, inkârlarına bizzat kendileri şahitlik edip dururken, Allah'ın mescitlerini imar etmeleri düşünülemez.*”<sup>15</sup> buyurulmasıdır. Bu ise camilerin imarının, iman ile irtibatlı bir amel olduğunu bildirir. Çünkü camiye gitmeyi alışkanlık hâline getirmek, ancak imanın tam anlamıyla yerleştiği kalplere nasip olacak bir haslettir. Aynı şekilde “*Allah'ın mescitlerinde O'nun adının anılmasına mani olan ve onların yıkılması için çalışandan daha zalim kim olabilir.*”<sup>16</sup> mealindeki ayet-i kerime

12 İbn Hanbel, II, 453, Hadis no: 9840.

13 Tevbe 9/18.

14 (ez-Zemahşerî, el-Keşşâf, II, 254-Tevbe 18. Ayet tefsiri)

15 Tevbe 9/17.

16 Bakara 2/114.

de, imandan nasipdar olmamış zihniyetlerden beklenen tavrın ne olduğunu gözler önüne serer ve en büyük zulüm olarak vasfeder.

Gerek asr-ı saadette yani Hz. Peygamber (s.a.s.)'in yaşadığı dönemde, gerçekleşmiş bir çok olayda görüldüğü gibi, gerekse ashab-ı kiram ve tabiun zamanında müşahede edildiği gibi camiler her zaman Müslümanlar için en güvenilir liman ve dini ilimlerin, ibadet ve zikirlerin ocağı olarak karşımıza çıkar.

İslam tarihinde camilerdeki ilim ve ibadet, zikir ve muhabbet ortamına işaret eden sayısız olaydan bir tanesine değinmek, meramımızı anlatmak için yeterli olacaktır. Şehr b. Havşeb'in ismini belirtmediği bir kimseden naklettiği rivayette, ashab-ı kiramın ve tâbiunun camileri bir ilim yuvası edindiği ve sabah akşam oralarda ilim ve ibadetle meşgul olduğu rahatlıkla görülür. Rivayete göre bu kimse, Şam'a geldiğinde oranın camilerinden birine girdi. Orada esmer tenli, beyaz parlak dişleri olan yakışıklı bir gencin insanlara hadis naklettiğini gördü. İçlerinde ondan yaşlıların da bulunduğu cemaat ise onu çıt çıkarmadan dinliyordu. Bu manzarayı görünce, kalbinde o kimseye karşı bir muhabbet oluştu. Onun kim olduğunu öğrenemedi oradan ayrıldı. Akşamleyin tekrar gittiğinde o genç namaz kılıyordu. Yanındaki direğin dibine oturdu. Genç onu görünce namazını kısa tuttu. Sonra namazı tamamlayıp ona selam verdi ve şöyle dedi:

Sen bu şehirde yabancı gibisin?

Evet. Sabah mescide girdiğimde sen insanlara hadis rivayet ediyordun. Benim de kalbimde sana karşı bir muhabbet oluştu. Sonra seni tanıyamadan ayrıldık.

Ben Muaz b. Cebel'im, beni neden sevdim?

Seni Allah (c.c.) için sevdim.

Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin ederek (söyle) beni Allah için sevdim öyle mi?

Ona bu şekilde üç kez yemin ettirerek şöyle devam etti:

Yaklaş o hâlde, sana Resûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem'den duyduğum bir hadis nakledeyim.

Dizleri dizlerine degecek kadar yaklaştı.

Onu (s.a.s.), sözü Allah Tealâ'ya nispet ederek şöyle derken işittim: "Benim için birbirini sevenlere muhabbetim hak oldu, benim için birbirine ikramda bulunanlara muhabbetim hak oldu, benim için birbirini ziyaret edenlere muhabbetim hak oldu, benim için birbiriyle görüşen akrabalara muhabbetim hak oldu." Eğer doğruyu söylemişsen müjdeler olsun, sonra yine müjdeler olsun.<sup>17</sup>

Bu olay bize, Allah Tealâ'nın muhabbetinin nerelere vasıl olacağını anlatırken, ashab ve tabiun zamanında da sabah akşam camilerin icra ettiği fonksiyonu da göstermektedir. Peki bu gün neden heybetli ve ihtişamlı camilerimiz, olması gerektiği gibi şen değil. Neden günümüz gençliği huzur ve sükuneti başka yerlerde arıyor da camiye bakmaya yönelmiyor? Albenili oyun salonlarında, şatafatlı alışveriş merkezlerinde zaman öldüren delikanlılar niçin ibadet etme ihtiyacı hissetmiyor? Bu sorulara net bir cevap vermek ve bir çözüm üretmek belki çok zor, ama bir gerçek var ki, biz büyükler, onların elinden tutup, koluna girip camiye götürüp, orayı sevmesini sağlayacak bir örneklik sergilemedik çocuklarımıza. Dolayısıyla gençlerin camiye olan ilgisizliğinden çok, bizim onlar için nasıl bir rehber olduğumuzu sorgulamamız gerekiyor.

Âmâ sahâbi, Peygamberimize (s.a.s.) gelerek, mescide ulaşmak için yaşadığı zorluğu anlattı. 'Beni camiye götürecek bir kılavuzum yok' dedi ve namazı evde kılmak için izin istedi. Resûlullah Efendimiz (s.a.s.), kendisine namazlarını evde kılmaya ruhsatı verdi. Ancak sahâbi ordan ayrıлып gidince, Hz. Peygamber (s.a.s.) onu geri çağırды ve şöyle dedi:

17 eş-Şâfi, el-Müsned, III, 281, Hadis no: 1386.

Ezani duyuyor musun?

Evet.

Bu yanıt üzerine az önce vermiş olduğu hükmü şöyle değiştirdi:

“O hâlde (bu çağrıya) icabet et”.<sup>18</sup>

Demek görme engelli olsa bile, camideki ve cemaatteki bereket ve faziletten yoksun kalmaması gerekiyor Müslümanın. Bu şekilde en zorlu engeller bile, camiye gitmeye mani sayılmazken, yanı başımızda okunan ezanın bizi harekete geçirmesi için daha ne kadar bekleyeceğiz? Biz önce kendi gönlümüzü camilere bağlarsak, gönlü bize bağlı olan gençlerimizi de camilere bağlamış oluruz.

Son olarak ashâb-ı kiramin önde gelenlerinden Ebu'd-Derdâ'nın (r.a.), arkadaşı Selman'a yazdığı mektubunda kaleme aldığı şu öğütleri hatırlayalım: *Ey kardeşim! Kulun geri çeviremeyeceği belalar başına gelmeden önce sağlığını ve boş vaktini ganimet bil. Sıkıntıda olan insanların dualarını almayı da ganimet bil. Ey kardeşim! Cami evin olsun! Çünkü ben Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini işittim: “Cami bütün müttakilerin evidir. Yüce Allah, camiye ev edinenlere, rahatlığa, rahmete ve sıratı geçerek Allah'ın (c.c.) rzasına erişecekleri konusunda garanti vermiştir.”*<sup>19</sup>

18 Müslim, Mesâcid, 255, Hadis No:1486.

19 Ma'mer b. Râşid, el-Câmi', XI, 96.



*Yüreğine, gözüne, kulağına, dimağına  
şeytanın ortaklık etmediği bir evlat  
yetiştirmek, ebeveynlerin en önemli imtihan  
alanını oluşturuyor.*



## “Cami Gençliği” Ama Nasıl?

*Dr. Lamia Levent  
Diyabet İşleri Uzmanı*

“Sekiz yaşında kadardım. Babam gelir: “Bu gece,  
Sizinle câmiye gitsek çocuklar erkence.  
Giderseniz gelin amma namazda uslu durun,  
Merâmınız yaramazlıksa işte ev, oturun!”  
Deyip alırdı beraber benimle kardeşimi.  
Namâza durdu mu, hâliyle koyverir peşimi,  
Dalar giderdi. Ben artık kalınca âzâde,  
Ne âşıkane koşardım hasırlar üstünde!”

**Y**azının başlığında sorulan sorunun cevabını Merhum Mehmet Âkif’in yukarıdaki dizelerinin geçtiği “Fatih Camii” şiirinde bulmak mümkün. Âkif bu dizelerde çocukluk hatırasını şiir formunda anlatarak babasının kendisini ve kardeşini ne şekilde yetiştirdiğine dair güzel bir çerçeve çiziyor. Öyle ki, evlerinde soludukları manevi atmosfer, cami, Kur’an ve namaz ile iç içe geçen çocukluk günleri, onun yetişmesinde ve düşünce dünyasının şekillenmesinde önemli bir mihenk taşı olmuştur.

“Nasıl bir gençlik” sorusu üzerinde fazlaca kafa yoran Âkif, bugünün gençliğine ışık tutacak eserler ortaya koyar. Onun hayalini kurduğu ve “Asım’ın Nesli” olarak tavsif ettiği gençlik; iman, irfan ve bilgi ile mücehhez, ahlaklı, kişilikli, vatanına, milletine ve dinine sahip çıkan dahası bunları korumak ve yüceltmek için canını ortaya koyan bir gençliktir.



Osmanlı'nın çöküşe geçtiği bir dönemde, ülkenin nasıl kurtulacağı sorusu aydınlar arasındaki hararetli tartışmaların ana konusudur. Herkesin kendi meşrebine göre bir reçete sunduğu bu tartışmalarda Âkif, kurtuluşun ancak imanlı, bilgili ve bilinçli gençler yetiştirmekle mümkün olacağını ifade eder. Âkif, Safahat'ın altıncı kitabını, idealize ettiği bu gençliğe ayırır ve "Âsım" adını verdiği bu bölümde Hocazade, Köse İmam, Emin ve Asım arasında geçen diyaloglarla "Asım'ın Neslini" tafsilatlı olarak anlatır: "Hocazâde ile Âsım'ın konuşmaları final bölümüdür. Bu bölümde Hocazâde, Âsım'ın cemiyetimizin neden geri kaldığını ve cemiyeti yükselten âmilleri anlattıktan sonra, bugün kendisinden beklenen şeyin yumruk kullanmak değil, ilim tahsil etmek olduğunu söyler. Maddi gelişmeler tek başına toplumu mutlu kılmaz; fakat maddi güce sahip olmayan milletler de ahlâk ve faziletlerini koruyamazlar. O hâlde, Batıya ezilmemek, şimdi olduğu gibi onun maddi gücüne boyun eğerek, mânen sefaletle düşmemek için, onların bulunduğu seviyeye yükselmek, elde etmeye çalıştıkları "atom" ilmini Müslüman milletler adına öğrenmek lazımdır... Eser, Âkif'in sözünü dinleyen Âsım'ı arkadaşlarıyla birlikte Almanya'ya tahsillerini tamamlamak üzere gitmeye razı olmasıyla sona ermektedir."<sup>1</sup>

### **Cami Çocuklarından Cami Gençliğine...**

Yukarıda Âkif'in hayalini kurduğu ve Asım ile simgeleştirdiği bu gençlik tasavvuru, çocukluğundan itibaren camiyle ünsiyet kuran ve kendini oraya ait hisseden kimselerden oluşan bir gençlik modelidir. Caminin suhrevî havasını teneffüs ederek büyüyen çocuklar, oradan aldıkları manevi güç ve feyizle geleceğe doğru güçlü bir temel atarlar. Böylelikle nesli kadimde nesli âti'yi inşa etmiş olurlar.

1 M. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy, Kaynak Kitaplığı*, İstanbul 2004, s. 172- 173.

Âkif'in şiirlerinde canlı ve etkili bir biçimde cami tasvirlerini kullanması onun "Camideki Şair" olarak anılmasını da sağlamıştır. Asıl itibari ile Âkif'in düşünce dünyasında caminin bu kadar yer etmesinin nedeni, kendisinin camiye bir ibadet mekânı olarak görmesinin yanı sıra onu medeniyetin merkezi olarak kabul etmesiyle de alakalıdır. Onun düşünce dünyasında caminin ulvi bir yer edinmesinde elbette babasının teşvikiyle çocukluğundan itibaren cami ile kurduğu yakın ünsiyetin payı unutulmamalıdır.

Çocukların masum ve saf dünyalarında caminin muhteremliği ve Müslümanlar için ifade ettiği anlamın sürdürülmesi ve yaşatılması, esasında bir inancın, bir medeniyetin ve bir kültürün talimi olarak algılanmalıdır. Cami bizler için bir sembol ve şiarıdır; Müslüman'ın ve Müslümanlığın şiarıdır. Âkif'in de şiirlerinde ifade ettiği üzere, o Allah'a yükseltilmiş bir ibadetin remzidir. Zira o, göklere uzanan minareleri ilahi feyzin tecellileri olarak görür. İslam Medeniyetinin, Medine'de Peygamber Mescidi etrafında teşekkül etmesi, camilerin bu medeniyetin en güçlü sembolleri olarak görülmesi bu anlayışın pekişmesindeki en önemli amildir diyebiliriz. Sezai Karakoç ise bu gerçeği "Cami, İslam Medeniyetinin en doğurgan kurumudur."<sup>2</sup> sözleriyle ifade eder. Karakoç, İslam Medeniyetinin merkezine camiye koyarken onun etrafında idealize ettiği gençliği de "Diriliş Nesli" olarak adlandırır.

Mehmet Âkif'ten Sezai Karakoç'a, Necip Fazıl'dan, Cemil Meriç'e, düşünce dünyamızın seçkin simaları, idealize ettikleri topluma ulaşma noktasında gençlerin ne kadar ehemmiyet teşkil ettiğinin idraki içerisinde olduklarından, gençlere ayrı bir önem atfetmişlerdir. Geleceğin mimarları olan gençler, ancak ait oldukları medeniyetin köklerinin farkında olurlarsa geleceği inşa edebilirler. Âkif'in deyimiyle kökü mazide gözü atide olan gençler camiden süzülen irfanla yetişir.

---

2 "Sezai Karakoç, Kıyamet Aşısı, Oğlak Yayınları, İstanbul, s.110.

Gencinden yaşlısına, kadınından erkeğine, çocuğundan yetişkinine, tüm insanların kalplerini camilere bağlamak, onların gönüllerini cami merkezli bir yaşam anlayışı ile fethetmek istiyorsak, mabetlerimizi tüm toplumu kucaklayan bir mimari ve anlayışla donatmalıyız. Öyle ki, gençlerin camiye, kimliklerinin ve kültürlerinin en belirleyici ögesi olduğu fikri ile yoğurup harmanlamak gerekir. Nitekim ünlü tarihçi İlber Ortaylı, camiye, bizi anlatan bir tapu senedi gibi görerek şöyle diyor: “Süleymaniye bir buçuk kilometre alanıyla bizim kimliğimizdir, nüfus kâğıdımızdır. Bizim bu memleketteki tapumuzdur.”<sup>3</sup> Gençliğe böyle bir kimlik kazandırmanın yolunun da camilerden geçtiğini akıldan uzak tutmamak gerekir.

Öte yandan geride bıraktığımız yüzyılın ilk çeyreğinde toplum olarak yaşadığımız kırılma, camilerle aramızda oluşturulan mesafe en çok da yeni nesillerin ibadethanelere yabancılaşmasına sebep olmuş ve böylece köklerinden uzaklaşmışlardır. Unutmamak gerekir ki, İslam’ın cami merkezli öğretisi ancak camilerin ihyası ve gençler için bir cazibe merkezi olmasıyla mümkün olacaktır.

Daha çocukluktan itibaren camiyle buluşan çocukların ruh dünyalarında gittikleri yer ile ilgili hoş hatıralar oluşturmak; manevi ve ruhi tekamülleri açısından önemli olduğu kadar, ailece yapılacak cami ziyaretlerinin mutad hâle getirilmesi bakımından da önem iktiza etmektedir. Bu ziyaretler sadece ramazan ve kandillerle sınırlı tutulmayıp, sair zamanlarda da yapılacak ziyaretlerle de pekiştirilmelidir. Ta ki, camilerin içinde ve gölgesinde büyüyen çocuklar, İslam Medeniyetinin beşiği mesabesindeki bu mabetlerden İslami ruhu teneffüs etmiş olsun ve böylelikle, oradan aldıkları inanç ve feyiz ile bir gelecek tasavvuruna kavuşmuş olsunlar. Böyle yapıldığı takdirde gençler camiye gitmek konusunda zorlanmayacaklardır ve

3 İlber Ortaylı, *Osmanlı’yı Yeniden Keşfetmek*, Timaş Yay., İstanbul 2006, s. 25.

ebeveynlerin bu konuda gösterecekleri hassasiyet sadece gençler açısından değil, kültür ve medeniyetimizin devamı içinde hayati öneme haizdir.

## **Peygamber Mescidinde Çocuklar ve Gençler**

Din inançlarına, değerlerine bağlı bir gençlik yetiştirmek her anne ve babanın başta gelen sorumluluğu olmalı. Bir yazarımızın ifadesiyle “yüreğine, gözüne, kulağına, dimağına şeytanın ortaklık etmediği bir evlat yetiştirmek”<sup>4</sup> ebeveynlerin en önemli imtihan alanını oluşturuyor. Âdeta bir irfan menbaı olan camilere gençlerin müdavim olmaları, ailelerin bu konuda gösterecekleri hassasiyetle doğru orantılıdır.

Peygamber Mescidine baktığımızda camilerin gençler ve çocuklar için nasıl daha cazip hâle getirebileceğimizin ipuçlarını görebiliriz. Nitekim pek çok kimsenin din ve diyanet ile olan bağlarının kuvvetli veya zayıf olmasında cami, Kur’an Kursu gibi mekânlarda yaşadıkları hatıraların etkili olduğu aşikârdır. Bizim için emsal teşkil edecek bir hatırasını saadet asrının şanslı çocuklarından Câbir b. Semûre şöyle anlatıyor:

“Hz. Peygamber (s.a.s.) ile beraber öğlen namazını kıldım. Namazdan sonra ailesine doğru giderken ben de onu arkasından takip ettim. Hz. Peygamber (s.a.s.)’i bazı çocuklar karşıladılar. Resûlullah da her birinin yanağını teker teker okşadı. Sıra bana geldiğinde benim de yanağımı okşadı. Elin de öyle bir serinlik ve güzel koku hissettim ki sanki eli koku şişesinden çıkmıştı.”<sup>5</sup> Evet, cami asr-ı saadetin çocukları ve gençleri için ilmin ve ibadetin yanı sıra sevgi ve şefkatin mahalliydi. Orada Resûlullah’ın huzur ve esenlik veren çağrısı önce gönülleri fethediyordu.

4 Ahmet Taşgetiren, *Nasıl Bir Nesil?*, *Altınoluk*, S. 313, s. 5.

5 Müslim, *Fedail*, 80.

Mescid-i Nebevi'nin içinde yankılanan çocuk seslerine şahit olan ashab da kendi çocuklarını da mescide getirmekten imtina etmiyorlardı. Öyle ki, namaz esnasında zaman zaman duyulan çocuk ağlamalarından dolayı Hz. Peygamber (s.a.s.)'in namazı kısa tuttuğu da vaki. Peygamber mescidine baktığımızda babaların önde, arada çocukların ve arkada da annelerin saf tuttuğunu ve ailenin her ferdinin camiyle manevi bir rabitasının olduğunu görürüz. Çocuklar kuşlar gibi özgür koşturduğu mescitte hiçbir engelleme ile karşılaşmazdı. Lakin ilerleyen zamanlarda çocukların ve kadınların camilerden uzaklaşması ile camilerimiz de neşesini kaybetti.

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in yeni bir medeniyet inşa ettiği Medine'de cami bu medeniyetin merkezini teşkil ediyordu. Onun mescidi ibadet, eğitim, yönetim, sohbet ve muhabbetin membaı idi. Onun kapısından giren her kim olursa olsun bu nebevi kaynaktan kana kana içebilirdi... Hz. Peygamber (s.a.s.)'in dizi dibinde onun sohbet ve irşadiyle yetişen gençler daha sonra farklı coğrafyalara yayılarak İslam davasının öncüleri olma şerefine nail oldular.

İlim ve irfan yuvası olan Mescid-i Nebeviye hemen bitişik mekânda kalan gençlere ashab-ı suffa denirdi. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in özel eğitimiyle yetişen suffe ashabi seçkin, zeki, çalışkan ve bekâr gençlerden müteşekkildi. Bu gençler âdetâ mescidin bağrında yetişerek devletin eğitim, yönetim, irşat vb. işlerinde istihdam ediliyordu. Düzenli eğitimin verildiği İslam'ın bu ilk üniversitesinden Ebu Hureyre, Ebu Said el-Hudri, Muaz b. Cebel gibi genç ilim adamları yetişmiştir.

### **Haydi Gençler Camiye...**

“Bir cami gençliği oluşturmak” meselesi; camilerin sadece yaşlıların gittiği ibadet mekânları olmaktan çıkarılıp gençlerinde gittikleri birer cazibe merkezlerine dönüştürmek konusu üzerinde düşünülmesi gereken mühim bir meseledir. Gençler

için kütüphane, internet, spor imkânlarının da düşünüldüğü, ecdadımızın mirası külliyelerden ilham alınarak inşa edilecek camiler bu amaca hizmet edebilir. En azından belli başlı merkezlerde bu tür camilerin olması ailelerin çocuklarını ve gençlerini camiye alıştırmalarında teşvik edici olacaktır.

Hayatını okul-dershane-ev üçgeninde sürdüren, sosyal faaliyet olarak bilgisayar oyunlarını gören, gündemi sosyal medyadan takip eden bir gençliğin camilerle buluşturulmasında en önemli görev ailelere düşüyor. Gençlerin eğitimlerini çift taraflı olarak düşünmek ve gelecek planlarını yaparken sadece okul-diploma hesaplarının yanı sıra manevi tekâmüllerini de unutmamak gerekiyor.

Gençlerin cami merkezli bir eğitim içerisinde yetişmeleri, çocukluktan itibaren caminin hayatın içerisinde yaşayan bir mekân olarak algılanması ile mümkün olur. Yukarıda Âkif'in dizelerinde geçtiği üzere, anne-babanın bu mekânları çocuklarına sevdirmeleri, devamı konusunda özendirici ve teşvik edici olmaları göz ardı edilmeyecek bir husustur. "Haydi gençler camiye" dediğimizde ileri atılacak ve camiye bir mektep gibi görececek gençler yetiştirmek isteyen ebeveynler, her şeyden önce mabet sevgisini taa küçük yaşlardan itibaren çocuklara aşılama sorumluluğunu hissetmelidirler. Dün olduğu gibi bugün de beklenen nesiller camilerin, mescitlerin gölgesinde alacakları manevi eğitim ve terbiye ile yetişen gençler arasından çıkacaktır.



*Yurt dışında cami, mescittir, dîn eğitimi ve öğretimi yapılan okuldur, cami cemaatini ilgilendiren konularda kolektif kararlar alınan yerdir, cemaat arasında meydana gelen anlaşmazlıkların tatliya bağlandığı mahaldir, kadınların, çocukların, gençlerin ve ailelerin buluşma mekânıdır.*



# Yurt Dışında Yaşayan Gencin Dünyasında Caminin Yeri

*Dr. Ahmet ÇEKİN*  
*DİB Uzman*

1960'lı yıllarda ülkelerarası anlaşmalara dayalı olarak ülkemizden Batı Avrupa ülkelerine yapılan işçi göçü, başlangıçta öngörülenin aksine buralarda kalıcı bir vatandaş topluluğunun oluşmasına sebep olmuştur. Bugün 50 yılını geride bırakan Avrupa'ya göçte 3 nesil geride kalmış, 4. ve 5. nesil dünyaya gelmektedir. Vatandaşlarımızın birçoğu, buldukları ülkelerin vatandaşı olmuşlar, kendilerini ve aile geleceklerini bu ülkelerde inşa etme tercihlerini ortaya koymuşlardır. Bu ülkelerde yaşayan vatandaşlarımızın ilk oluşturdukları kurumların başında camiler gelmektedir. Camiler; bu ülkelerde, İslam ülkelerindeki fonksiyonlarından çok daha fazlasını üstlenmekte ve Müslüman toplumun manevi hayatında çok önemli bir yer tutmaktadır. Ağırlıklı olarak Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan göçmen Müslüman toplumunun içindeki gençler, özel bir yere sahiptir. Çünkü gençlik çağı her açıdan insanın bilinmezliklerle karşı karşıya kaldığı bir çağdır. Bu çalkantılı dönemde yurt dışında yaşayan bir genç için cami, diğer kuşaklara göre daha fazla şey demektir. Bunun önemini açıklayabilmek için, camilerin bidayetinden bugüne geçmişine kısaca göz atmak gerekir.

## **İslam Tarihinde Camiler**

Hız. Peygamber (s.a.s) döneminde inşa edilen İslam'ın ilk mabetleri, âdetâ toplumun mihenk noktasını oluşturmuşlardır.

Hız. Peygamber (s.a.s)'in toplumun meselelerinin istişare yoluyla görülmesine yönelik emirleri ve mescidinde buna yönelik uygulamaları, camileri dinî ve sosyal yaşantının tam merkezine taşımıştır. Bu süreçte, toplumun işlerinden sorumlu olacak mercii, Hız. Peygamber (s.a.s)'in rehberliğinde bizzat toplumun kendisi ve kendi kararı, bu amaçla toplumun bir araya geldiği ve kendisi hakkında kararlar aldığı mekân ise cami olmuştur.

Camilerin toplum hayatındaki bu önemine binaen; İslam toprakları genişleyince özellikle askerî amaçlı yeni yerleşim merkezleri, ordugâh şehirleri cami merkezli olarak kurulmuştur. Bunların ilk örnekleri Kûfe, Basra ve Fustat'tır. Kûfe, Hız. Ömer'in emriyle yer seçimi için uzun bir araştırmadan sonra Sa'd b. Ebu Vakkas tarafından kurulmuştur. Şehir planında önce cami yeri tespit edilmiş, güçlü bir okçuya dört yönde oklar atılarak bunların düştüğü yerin ötesine evlerin yapılmasına izin verilmiştir. Bu uygulama, Osmanlı dönemi sonuna kadar devam etmiştir. Camiler, şehirlerin en merkezî yerine inşa edilmiş; şehir caminin etrafında oluşmuştur.

Tarihsel olarak camilerin fonksiyonlarının başında mabet olmaları gelmektedir. Kur'an-ı Kerim'de yer alan "Allah'ın adı anılan, sabah akşam tespih edilip namaz kılınan evler"<sup>1</sup> ayet-i kerimesinde bu kastedilmektedir.

Camiler, ikinci olarak eğitim-öğretim ve kültür merkezi olarak vazife görmüşlerdir. Hız. Peygamber'in, bir gün mescide girdiğinde cemaatin bir kısmını dua ve zikirle, diğer bir kısmını ilimle meşgul hâlde görüp, "Ben muallim olarak gönderildim" diyerek ilimle meşgul olanların yanına oturması,<sup>2</sup> asr-1 saadette mescidin eğitim ve öğretim alanındaki fonksiyonunu göstermeye yeterlidir.

İslam tarihinde sabit olduğu üzere; mezhep imamları cami-de yetişmişler ve buralarda ders okutmuşlardır. İmam Şâfiî, kü-

1 Nûr, 24/36.

2 İbn Mâce, "Mukaddime", 17.

çük yaşlarda mescitlerdeki ders halkalarına katılmış, daha sonra buralarda ders vermiştir. Ebu Hanife, kendi mescidinde ders okutmuş, talebelerinin mescitte yüksek sesle müzakere yapmalarına müsaade etmiştir. İmam Mâlik, Mescid-i Nebevi’de, Hasan-ı Basri Basra Camii’nde öğretimle meşgul olmuşlardır. Tefsir, hadis, tarih, mantık, matematik, cebir, tıp alanlarında oldukça bilgi sahibi olan Taberî, gününün bir kısmını eser yazmaya, bir kısmını da mescitte ders vermeye ayırmıŐtır.

Camiler, devlet müessesesi olarak da fonksiyon görmüşlerdir. İslam dininin tebliğcisi olduğu gibi İslam devletinin de başkanı olan Hz. Peygamber (s.a.s)’in evi mescide bitişik bulunuyordu ve cami ile evini, dinî ve idari münasebetler yönünden âdetâ bütünleŐtirmişti.

Camiler, adalet sisteminin işleyişinde de önemli görevler üstlenmiştir. İslamiyet’in kendine has hukuk sistemi, mescitlerdeki ders halkalarında talim edilmiştir. Ashab-ı kiram, hukuki konulan mescitlerde müzakere ederdi.<sup>3</sup>

Nihayet camiler, zaman zaman askerî amaçlar için de kullanılmışlardır. Kendisinden önceki birçok peygamber gibi Hz. Peygamber de ordu kumandanıdır. Bu bakımdan asr-ı saadette mescit askerî bir karargâh, bir nevi askerî Őura meclisi ve askerî hastane olarak da görev yapmıştır.<sup>4</sup>

Camiler, taŐ ve topraktan yapılan dört duvar ve bir kubbeden ibaret değildir. Camiler birlik sembolüdür, ait olma ve beraberlik duygusu sağlar. Bu sebeple İslam toplumlarında camiler özel mülkiyet olamaz, alınamaz, satılamaz, camiye karşı yapılan bir hakaret topluma karşı yapılmış kabul edilir.

İslam’ın bidayetinden bu yana camiler, toplumun manevi yönden beslendiği, varlığıyla herkesin huzur ve sükün bulduğu, gölgesinde fertlerin manevi kimliklerini inşa ettikleri ve maŐeri vicdana iŐtirak ettikleri müstesna mekânlar olmuştur.

3 Dârimî, “Mukaddime”, 51.

4 Diyanet İslam Ansiklopedisi, “Cami” , VII, 46-56.

Camiler, kuşatıcı ve ilham verici manevi varlıklarıyla Müslüman toplum hayatının kalbi ve yaşanan hayatın en canlı nüvesi fonksiyonunu görmüşlerdir.

Hız. Peygamber (s.a.s)'den itibaren caminin toplumsal kanaatin oluşması ve kamu işlerinin belirli bir düzen içinde yürütmesine yaptığı katkılar, camiye, Müslüman fertler ve toplumlar için hayatın merkezi ve itici gücü hâline getirmiştir. Uzun ve meşakkatli İslam tarihinde Müslüman toplum, nurlu ve aydınlık bir ev olarak camiye sahip olmasıyla birçok zorluğun üstesinden gelebilmiştir. Hukuk, felsefe, kelam gibi bilim dalları camiden neşet etmiş, toplumun varlığını tehdit eden tehlikelere karşı kolektif kararlar yine camilerde alınmıştır. Bunun en son örnekleri Anadolu'da Birinci Dünya Savaşı sonunda görülmüştür. Ancak bugün İslam dünyası, güzel bir şekilde inşa edilmiş, içi dışı güzel bir şekilde süslenmiş, fakat hayatla ve toplumla ilişkisi kalmamış camilerle doludur. Camiler sadece ibadet ve irşat hizmetleri sunulan, bazıları da turistik amaçla ziyaret edilen yerler hâline gelmiştir.

### **Yurt Dışında Camiler**

Ülkemizde ve birçok İslam ülkesinde uzunca yıllar sadece mescit fonksiyonuna indirgenen camilere karşın, 1980'lerden itibaren inşa edilmeye başlanan yurt dışındaki camiler, birçok bakımdan Hız. Peygamber'in mescidinin fonksiyonlarını üstlenmiştir. Müslüman toplumlardaki camiler, zaman içinde sadece ibadet mahalli vazifesi görürken, (çünkü diğer birçok fonksiyon farklı kuruluşlara devredilmiştir) paradoksal bir biçimde gayrimüslim memleketlerdeki camiler, burada yaşayan Müslümanların yegâne toplanma mekânları hâline gelmiştir. Mimarisinden içindeki müstemilatına, cemaatinden dernek yapılaşmasına, camiye yüklenen fonksiyonlara ve camiden beklentilere bakıldığında bu yargıya varmak mümkündür.

Yurt dışında cami, mescittir, din eğitimi ve öğretimi yapılan okuldur, cami cemaatini ilgilendiren konularda kolektif

kararlar alınan yerdir, cemaat arasında meydana gelen anlaşmazlıkların tatliya bağlandığı mahaldir, kadınların, çocukların, gençlerin ve ailelerin buluşma mekânıdır. Bünyesinde yapılan kurslar, kermesler, konferanslar, seminerler ve diğer sosyal faaliyetleriyle cami dinî, sosyal, kültürel ve kısmen ticari faaliyetlerin merkezidir. Yurt dışında cami, Müslümanların o topluma dâhil olduklarının ispatı, yerli toplum için hoşgörü ve iyi niyetin ölçüsüdür. Camiye karşı gösterilen hoşnutsuzluk ya da hoşnutsuzluk, o toplumun hoşgörü ve tolerans açısından dünyadaki yerini belirleyen en önemli kriterlerden birisidir. Cami, farklı inanç ve kültürlerin ev sahibidir. Bünyesinde yapılan çeşitli etkinliklerle inanan-inanmayan, müslim-gayrimüslim tüm inançların bir araya geldiği yerdir. Camide yeni diyalog imkânları gelişirken, aynı şehirde yaşayan insanlar birbirlerini daha yakından ve doğrudan tanıma imkânına kavuşurlar. Yurt dışında cami, toplumu ilgilendiren her konunun topluma arz edildiği yerdir.

Yurt dışında cami, cemaatin kendi kendine, kendi ihtiyaçlarını karşılamak için organize olduğu yerdir. Dinî amaçlı faaliyetleri yürütmek üzere toplumsal rızaya dayalı dernekleşmenin sağlandığı, yapılan yardımların ve ödenen aidatların kontrol edildiği bir teşekküldür.

Nihayet cami, yurt dışında yaşayan insanlarımıza dinî kimliğini verdiği yerdir. Kişinin İslam'la bağının gözle görülür kanıtıdır. En duyarsızını dinî ve millî konularda harekete geçiren muharriktir cami yurt dışında. Cami, yolunu kaybetmiş, madden ve manen iflas etmiş, ailesi dağılmış, hastalıklar yakasına yapışmış, hayatla mücadelesini kaybetmişlerin son melcei ve son sığınağıdır.

### **Yurt Dışındaki Gencin Dünyası**

Her toplumda gençler az çok diğer kuşaklarla çatışmalar yaşarlar, ancak bu genç, yurt dışında ve gayrimüslim bir ülkede ise bu çatışmalar çok daha şiddetli olur. Gündüz içinde yaşadığı

dünya ile akşam ailesiyle paylaştığı dünya kalın hatlarla birbirinden farklıdır. Birçok konuda ikisinde geçerli olan normlar birbirinin zıddıdır. Birinin talep ettiğini diğeri reddeder, birinin hoş gördüğünü diğeri zemmeder. Birine göre makbul olan diğere göre merduttur. Velhasıl genç olmak; acılar, çelişkiler ve anlam arayışlarıyla ızdıraplı bir dönemdir.

Yurt dışındaki gencin dünyasında en önemli şey rekabettir. Okulda rekabet, iş yerinde rekabet, meslekte rekabet, maddiyatta rekabet, tüketimde rekabet, hayatın her alanında rekabet vardır. Genç, daha çocukluktan itibaren rekabet etmek zorundadır. Bu mücadelede ailesi gerekli desteği vermezse zaten baştan kaybetmeye mahkûmdur. Sorumsuz ebeveynler, duyarsız yetişkinler ve acımasız bir rekabet daha onu gençlik çağına gelmeden hayatın kıyasına itiverir. Bunlar kurtuluşu ya içkide, ya uyuşturucuda ya da illegal faaliyetlerde arar.

Yurt dışındaki gencin dünyasında zaman zaman ötekileşme vardır, dışlanma vardır, aşağılanma vardır, horlanma vardır, sorgulanma vardır, kuşku vardır, kaygı vardır, korku vardır. Bunlarla baş etmek her zaman dıştan alınacak yardımlarla mümkündür. Ancak bu yardımı sunabilecek olanlar da son derece sınırlıdır.

Bu olumsuzlukları yanında yurt dışı gençlere başka yerde bulamayacağı imkânları da sunar. Bunların başında eğitim imkânları gelmektedir. Batı Avrupa ve Amerika, dünyanın en iyi eğitim kurumlarına sahiptir. Gerek ilköğretim gerekse üniversite ortamı son derece gelişmiş, dünya çapında bir kaliteye sahip olup sunduğu imkânlar dünya standartlarının üstündedir. Bu üniversitelerden mezun olmak kişiye sosyal bir prestij sağlamakta, mensuplarına dünya çapında düşünebilme yeteneği kazandırmaktadır.

Gençler yurt dışında genellikle en son teknolojinin bulunduğu bir ülkenin profesyonelliğini gözleme, izleme ve ona sahip olabilme imkânına sahiptirler. Batı toplumlarında sorun

çözmeye odaklı, işine sahip, işini bilen boş işlerle uğraşmayan insan örnekleri oldukça fazladır. Toplumun önderi durumunda olan bu insanlar; eğitime, plan ve projeye dayalı hareket eden daha az hata yapan insanlardır. Böyle bir ortamda akıllı insanlar, ister istemez kendini değiştirmek zorunda hissederler bu durum ise yurt dışının gençlere sunduğu önemli bir avantajdır.

Bunlara ilaveten, yurt dışındaki hayat şartları gençlere farklı kültürlerle bir arada bulunma, daha global bir bakış açısına sahip olabılme imkânı sağlamaktadır. Batı toplumları, bugün dünyanın bütün kültürlerini bünyelerinde barındırmaktadır. Bu durum tek kültürün hâkim olduğu toplumlarda yetişen nesillere karşın, insanlara daha geniş bir bakış açısı kazandırmaktadır. Yurt dışı şartları, gençlere, dünyanın her kıtasından bir insanla tanışma fırsatı sunmaktadır. Bu durum, insana diğer insanların varlığını tanıma, kabul etme ve onlara farklı bir şekilde davranabilme yeteneği kazandırmakta, diğer kültürlerde bulunan güzel şeyleri kabullenme ve onu içselleştirme imkânı da sunmaktadır. Diğer kültürlerle münasebet aynı zamanda insana güven de kazandırmaktadır. İnsanın ilgisi sadece belirli bir bölgeyle sınırlanmamakta, bilakis dünyanın her tarafı insanın ilgisi dâhiline girebilmektedir. Kişi, âdeta bir dünya vatandaşı hâline gelmektedir.

### **Yurt Dışındaki Gencin Dünyasında Caminin Yeri**

Hz. Peygamber'in mescidinin birçok fonksiyonunu bünyesinde barındıran yurt dışındaki camiler, burada yaşayan gençler için de çok özel imkânlar sunan müstesna yerlerdir. Cami bünyesinde tesis edilen çeşitli mekânlar, camiye gelen insanların cami adabına olan saygıları, caminin manevi atmosferi ve caminin dinî karakteri, gençler için de son derece özel bir durum arz etmektedir. Yurt dışında camiler gençlere şu imkânları sunar:

Yurt dışında camiler, dine ilgi duyan bir gence dinî bir ortam sunar. Dine ilgi duyan bir gencin ilk önce bulunmak iste-

yebileceği yer camidir. Camide namaz kılmak, Kur'an okumak ve dindar insanlarla bir arada olmak çok özel bir durumdur. Cami, dinle irtibat kurmak isteyen bir insan için vazgeçilmez bir yerdir. Bu anlamda caminin alternatifi de yoktur.

Camiler, gençlerin sosyalleşmeleri için uygun bir yerdir. Herhangi bir şekilde yaşadığı hayattaki karşılaştığı sıkıntılardan ve olumsuzluklardan uzaklaşma mekânıdır. Yurt dışında gençlerin sığınabilecekleri çok cazip alternatifleri vardır. Oyun salonları, eğlence mekânları, çeşitli dernekler ve daha niceleri bu anlamda zikredilebilir, ancak Müslüman bir gencin vicdanı buralarda bulunmaya ve o mekânlara mahsus aktivitelere katılmaya müsaade etmez, ona rahat vermez.

Camiler, yalnızlık çeken gençler için huzurlu bir ortamdır. Yurt dışında insanlar çoğu zaman yalnız yaşarlar, herkesin başkasına ayracağı zamanı sınırlıdır. Başkası için zaman ayırma, bir arada olma çoğu zaman bir çıkara bağlıdır. Hâlbuki cami, insanlara hiçbir karşılık beklemeden, hiçbir bedel ödemedi, bir arada olma imkânı sunar, bunun farkına varan gençler yalnızlıklarını camide cemaate katılarak giderirler. Camideki genç, hiçbir şekilde dışlanmaz, horlanmaz, aşağılanmaz, buraya ait olmadığına dair ne fiilî ne de sembolik bir harekete de maruz kalır. Camideki genç bu mekânın, cemaatin asli ve sevilen, burada olması istenilen bir unsurudur. Ve belki gençlerin bu tarzda hüsn-ü kabul gördükleri yegâne yerdir.

Cami, gençlerin dünya anlayışı olarak uyduğu insanlarla bir arada olduğu yerdir. Bu bağlamda yurt dışında yaşayan insanların önemli bir kısmı ya ilme uzak dine yakın, yahut dine uzak ilme yakın durumdadır. Dine ilgi duyan genç için bu durum tam bir ikilem meydana getirmektedir. Cami ise bir derece hem ilme hem de dine ilgi duyan insanları buluşturma imkânı sağlamaktadır. Birçok dostluklar ve arkadaşlıklar camilerin bünyesinde oluşmaktadır. Yurt dışındaki gence Müslüman olduğu, olumsuz bir şekilde gündelik hayat içinde defalarca hatırlatılır. Bu baskı altındaki gençler çoğu zaman dinini keşfet-



me zorunluluğu ile karşı karşıya kalırlar. Onların bu ihtiyacına cevap verecek olan mekânlar ise camilerdir. Buralarda özellikle son zamanlarda oluşturulan gençlik grupları (halkaları) hem dinî bir bilgi edinme hem Müslüman cemaate katılma hem de kendisi gibi diğer gençlerle olumlu dostluklar kurabilme imkânı sağlamaktadır.

Anavatanlarındaki akrabalarına göre daha riskli ve olumsuz ortamda yaşıyan yurt dışındaki Müslümanlar, tamamen kendi çabalarıyla ve kendi alın teri kazançlarıyla aynı zamanda büyük bir samimiyetle camiler inşa etmektedirler. Bu camiler, buldukları yerde İslam'ın sembolü vazifesini görürken, bünyelerinde Müslümanlar için önemli fırsatları da barındırmaktadır. Dernekleşmenin ve cami inşaatlarının büyük oranda tamamlanmış olması, artık camileri Müslüman cemaatin hayatının merkezine daha da yaklaştırmaktadır. Bu bağlamda yapılan programlar, sunulan ibadet ve irşat hizmetleri ile eğitim hizmetleri, dine ilgi duyan gençler için hayati öneme sahip imkânlardır. Gayrimüslim bir ülkede ve farklı dinamiklerin ve inançların oluşturduğu bir kültürün hâkim olduğu bir ortamda, gençlerimizin camilerin kendilerine sunduğu imkânların farkında olmaları ve camilerin çağrısına olumlu cevap vermeleri en samimi temennimizdir.



*Çocuk, anne ve babaya Allah'ın bir hediyesidir. Aynı zamanda da emanetidir. Aile bahçesinin gülü, aile cennetinin sümbülüdür. Onları sevgi ile yetiştirip, topluma yararlı bir insan olarak hazırlamak anne ve babanın en önemli görevlerindedir.*

# Cami Genç İletişiminde Ailenin Rolü

*Şerife Hanım ALTUNER*  
*İl Müftü Yardımcısı/Eskişehir*

**D**ünyanın her neresinde olursa olsun eli kalem tutabilecek yaşlarda minicik yüreklerin, iri iri açılmış gözlerle sizi süzdüğü bir ana sınıfına misafir olun ve onlardan bir resim çizmelerini isteyin. İstisnasız tamamına yakını, size ilkokula gittiğiniz dönemleri anımsatan, Cin Ali figürüne benzeyen el ele tutuşmuş; birisi saçlı ve etekli diğeri ise saçsız ve sadece çizgiden kol ve bacakları olan genç, güzel anne-babalar çizecektirler. Çizgi anne babanın arasına da onların ellerinden tutmuş kendilerini konduruverirler. Resim çizdikleri kâğıdın bir köşesine de çatısı büyükçe, hep bir duvarı görünen, pencereleri kapısından oldukça kocaman olan bir ev sıkıştırıverirler. Mevsim yaz olsun kış olsun hiç fark etmez; çizdikleri evin bacasından büyük büyük dumanlar tüter. Dumanlar evin içinin huzuru, mutluluğu, sevgisidir.

Eminim yukarıdaki kareler hiçbirimize yabancı değil. Çoğu zaman dikkatimizi dahi çekmeyen, önemsemeye değer bulmadığımız birçoğumuzun evinde oradan buraya uçuşan aile resimleriyle süslü kâğıt parçalarının bize ne gibi mesajlar verdiğini bu yazı ile sizlere hatırlatmak istiyoruz.

Yıllardır dilimize, dudağımıza yapışmış bir tanım var. “Aile, toplumun en küçük yapı taşıdır”. Bize göre bu yapı taşı ile toplumlar var olmuştur. Aileyi tıpkı bedenimizdeki bir hücreye

benzetmiş; hücrenin sağlığı ile vücut sağlığı arasında kurduğumuz orantıyı, ailenin huzuru ile toplumların mutluluğuna uyarlamışızdır. Bu tanım ile birlikte aileyi günden güne bir kuruma bir şirkete benzetmeye başlamış, aile içinde yaşayan bireyleri ise o şirketin o işyerinin çalışanları olarak düşünmeye alışmışızdır. Bununla bağlantılı olarak ta yuva kurarken iyi ahlak, iyi huyluluk, insanlık gibi kriterleri öteleyip “kaç lira maaş aldığı, evinin hangi semtte olduğu, arabasının markası” gibi sorularımız, kuracağımız yuvanın belirleyicileri olmuştur.

Küçük bedenleri ile şartlar ne olursa olsun, teknoloji ne kadar değişirse değişsin, yıllardır mutlu yuva resimleri çizen çocuklarımız, bize yüreklerinin büyüklüğünü ve isteklerinin sadece aile saadeti olduğunu göstermişlerdir. Oysa biz büyükler evliliklerimizi şirket kurmaya benzetirken, çocuklarımızı da ne denli doktor, mimar, mühendis olarak yetiştirirsek o kadar kendimizi iyi anne-baba kabul ederiz. Evlatlarımızın karne notları, başardıkları sınavlar orantısında yuvalarımızı mutlu adderiz. Yıllar geçip saçlar ağarınca, dizler tutmaz olunca akıl başa gelir ama iş işten geçmiştir. Evlatlar çok iyi öğrenim görmüşlerdir. Birkaç lisansı da ana dilleri gibi konuşabilmektedirler. Ama bir yıl içerisinde bizi ziyaretleri sayılıdır. İşleri yoğundur. Ne olmuştur da bacalarından yaz-kış duman tüten evler çizen çocuklarımızın istekleri sadece mutluluk iken, şimdi hayattan ne istediklerini bilememektedirler.

Gözlerimizin önünden film şeridi gibi geçen bu kareler içimizi kararttı diyorsak haydi gelin yeniden başlayalım. Yukarıdaki senaryoda yanlış bulalım. Yoksa bizler çocuklarımızın maddi ihtiyaçları için dövnürken manevi yönlerini ihmal mi ettik? Oysa onlar bizden sadece sevgi ve ilgi istemişlerdi. İnsanı insan yapanın ruh olduğunu nasıl unuttuk? İnsandan ruhu alırsak masadan veya herhangi bir nesneden ne farkı kalırdı düşünemedik. Öyle ise bu siyah-beyaz senaryoya renk katalım, ruh katalım. Artık ailelerimize hak ettikleri değeri verelim, diyorsak biraz destek alalım. Kul aklımızla biz bu işi başaramayız

diye düşünüyorsak hayat kitabımız Kur'an-ı Kerim'e sarılıp, insanlığın rehberi Hz. Peygamber efendimize kulak verelim. Günümüz şartlarında işin kolayına kaçarak, hepimizin kötü-lüklerden şikâyet edip bir zahmete girmedığımız günlerimizi arkada bırakalım. Doğumdan yetişkinliğine kadar çocuklarımızı ahlak üzere, hadis-i şerifin deyiimiyle "fitrat" üzere nasıl yetiştirebileceğimize bakalım.

Çocuk, anne ve babaya Allah'ın bir hediyesidir. Aynı zamanda da emanetidir. Aile bahçesinin gülü, aile cennetinin sümbülüdür. Onları sevgi ile yetiştirip, topluma yararlı bir insan olarak hazırlamak anne ve babanın en önemli görevlerindedir. Kur'an-ı Kerim Nahl sûresinde; "Allah, size kendi cinsinizden eşler var etti. Eşlerinizden de oğullar ve torunlar verdi ve sizi temiz şeylerden rızıklandırdı. Öyle iken onlar batıla inanıyorlar da Allah'ın nimetini inkâr mı ediyorlar?"<sup>1</sup> Hatta aynı sûrede çocukların gençliklerini ve ileri dönemlerini etkileyecek cinsiyet ayrımına da dikkat çekilmektedir. "Onlardan biri, kız ile müjdelendiği zaman içi öfke ile dolarak yüzü simsiyah kesilir!"<sup>2</sup> "Kendisine verilen kötü müjde (!) yüzünden halktan gizlenir. Şimdi onu, aşağılanmış olarak yanında tutacak mı, yoksa toprağa mı gömecek? Bak, ne kötü hüküm veriyorlar!"<sup>3</sup> Ayet-i kerimeleri düşündükçe üçüncü çocuğunun da kız olacağını ultrason tetkiklerinden öğrenen birçok babanın yüzü gözümüzün önüne geliyor. Hemen Peygamber Efendimizin müjdesi bizi serinletiyor. "Kim ki üç tane kız çocuğu yetiştirir, güzel terbiye eder, evlendirir ve onlara iyilikte bulunursa onun için cennet vardır."<sup>4</sup>

Çocuk eğitimi doğumdan önce eşlerin seçimi ile başlar. Helal lokma yemek, çocuğun mayasını belirler. Anneler dünyaya

---

1 Nahl, 16/72

2 Nahl, 16/58

3 Nahl, 16/59

4 Ebû Dâvûd, Edeb, 120-121

getirecekleri çocuğun mayasına özen göstermelidirler. Gebelik süresince alınan folik asidin bebeğin beyin yapısına yararları nasıl bugün biliniyorsa haram yememek, içmemek, haram ko-  
nuşmayıp dinlememenin de çocuğun manevi iskeletini oluş-  
turacağı bilinmelidir. Evlatlarımızın ruh dünyalarını beslemek  
için toplum içerisinde çağrıldıkları, hitap edildikleri isimlerin  
de önemi büyüktür. Günümüzde “değişik olması” için verilen  
çok farklı isimlerin anlamca içlerinin boş olduğu bilinmektedir.  
İsimlerin bireyler üzerinde büyük etkileri olacağı muhakkaktır.  
Bu sebepten dolayı kendisine Allah tarafından emanet olarak  
verilen çocuğuna güzel, anlamlı isim vermek anne babanın ev-  
ladına karşı yapacağı ilk görevleri arasındadır.

Bu kısma kadar olan ebeveynlik görevlerimiz genellikle ço-  
cuğumuzu dünyaya getirme sürecini içine alıyordu. Güzel bir  
isim konularak birey olma yolunda ilerleyen ciğerparemiz için  
bizi bundan sonra hiç bitmeyecek iki görev bekliyordu.

Evlatlarımızı sevgi ile eğitmek. Bir cümlede, bir çırpıda  
söyleniveren bu vazifeler anne ve babalar için sonunda cenne-  
ti veya cehennemi getiren uzun bir zaman dilimini içine alır.  
Sevgi ve eğitim... Sabırla, bıkmadan, usanmadan gönülden  
yapılacak olan iki fiil. Sevgi göstermek ve eğitim vermek.

Sevgi göstermek; azıcığı maddi, çoğunluğu manevi olan  
bir fiil. Gönülden sevmek, karşılıksız şefkat göstermek. Son  
yıllarda psikologların ifadesi ile “her şeye rağmen sevgi” tarifi.  
Yüce Rabbimiz Kehf süresinde, “Mallar ve evlatlar, dünya haya-  
tının süsüdür. Baki kalacak salih ameller ise, Rabbinin katında,  
sevap olarak da ümit olarak da daha hayırlıdır”<sup>5</sup> buyurarak  
çocuklarımızı dünya hayatının süsü olarak nitelendirmiştir. Süs  
hiç sevilmmez mi? Fahr-i kâinat efendimiz Hz. Peygamber efen-  
dimizin çocuklara olan sevgisi bize her konuda olduğu gibi bu  
konuda da örnek olmuştur. Hz. Peygamber’in hutbede iken  
Hasan ile Hüseyin’in gelişi ile irat ettiği hutbeyi bölerek onları

karşılması ve kucağına alarak devam etmesi<sup>6</sup>; bir gün torunu Hasan'ı öperken “benim on tane çocuğum var, bugüne kadar onlardan hiçbirini öpmedim” diyen Akra' b. Habis'e, “merhamet etmeye merhamet olunmaz”<sup>7</sup> diye buyurması, hepimizin bildiği hadis-i şeriflerdendir. Bir başka hadis-i şerifte ise çocukları öpüp sevmeyi “Allah'ın gönüle koyduğu bir merhamet”<sup>8</sup> olarak tavsif ederken, Allah Resûlü'nün çocuklarla oynadığı, güldüğü, şakalaştığı bazen de hastalanan bir çocuk için gözyaşı döktüğü görülmektedir.<sup>9</sup>

Anne-baba çocuklarının sahibi değil, emanetçisidir. Allah Tealâ, yeryüzüne yeni bir can göndermeyi murat etmiş ve bu canın oluşumu, doğumu ve gelişimi için ebeveyni görevlendirmiştir. Dolayısıyla emanetin sahibi olan Yüce Rabbimize karşı ciddi bir sorumluluk yüklenen anne-baba, O'nun kendilerine teslim ettiği küçük insanı hakkıyla büyütmekle mükelleftirler. Böylesine yüce bir ismin emanetine gözleri gibi bakmak ve asla hıyanet etmemek zorundadırlar. Bu durum, çocuk üzerinde istedikleri tasarrufta bulunma özgürlüklerinin olamadığı anlamına gelir. Zira bir gün gelecek, emanetini nasıl yoğurup şekillendirdikleri, neyle besleyip hangi şartlarda muhafaza ettikleri hususunda Allah'a hesap vereceklerdir. Çocuk, dünya hayatında imtihan vesilesidir. İnsanın neredeyse tüm zamanını doldurur. Anne-baba için neredeyse zaman durmuş, bütün dikkatleri evlatlarının gelişimine odaklanmıştır. İhtiyaçların biri biterken diğeri başlar, sorunların biri çözülürken diğeri düğüm lenir. Oysa insan, çocuğuna sevgi ile bağlanırken, onun hayatı öğrenmesi ve ayakları üzerinde durabilmesi için çabalarırken, kendi hayatının ana gayesini unutmamalıdır.<sup>10</sup> Yüce Rabbimiz; “Ey iman edenler! Mallarınız ve evlatlarınız sizi, Allah'ı zikret-

6 Tirmîzî, Menâkıb, 30

7 Müslim, Fedâil, 65; Buhârî, Edeb, 18

8 Buhârî, Edeb, 18

9 Buhârî, Cenâiz, 32

10 Hadislerle İslam, IV, 134

mekten alıkoymasın. Her kim bunu yaparsa, işte onlar ziyana uğrayanların ta kendileridir.”<sup>11</sup>

Evlatlarımız bizler için birer imtihan vesilesidir. Dünya hayatımızı süsleyen, övgü ve gurura sebep olabilecekleri gibi utanç kaynağı da olabilirler. Ahiret hayatımıza bir sadaka-i cariyeye kapısı açabilecekleri gibi azaba götüren yollara davetiye çıkarabilirler. Öyle ise yol yakınken, keşke demeden çocuklarımızı Allah zikri ile tanıştırmalıyız. Allah Tealâ; “Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun”<sup>12</sup> buyurmaktadır. Çocuklar ilk terbiyeyi aile ocağından alırlar. Ailede öğrendikleri değerler kendilerine ileride ışık olur, rehber olur. Kendileri aile kurdukları zaman yetiştikleri yuvayı örnek alırlar. Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurur: “Hiçbir anne ve baba çocuğuna güzel terbiyeden daha üstün bir bağışta bulunmuş olamaz.”<sup>13</sup>

Çocuklarımızın terbiyesi, eğitimi derken sınavlar, kurslar, okullar aklımıza gelir. Manevi eğitimleri ise hep “daha küçük, hele biraz büyüsün, çok zayıf” gibi bahanelerle erteleriz. Büyüyüverirler bir anda, o zaman da geç kalınız. Çünkü ciğerparemiz delikanlı olmuştur. Yüce Rabbimiz Kur’an-ı Kerim’de, “Ailene namazı emret ve kendin de ona devam et. Senden rızık istemiyoruz. Sana da biz rızık veriyoruz. Güzel sonuç, Allah’a karşı gelmekten sakınanındır”<sup>14</sup> buyurmaktadır.

Din eğitimi, namazı sevdirme ve alıştırma, namaza devamlılık, ahlaki genç yetiştirme gibi hangi başlık telaffuz edilirse edilsin, toplumumuzun her kesiminden “ah ah!” feryatlarını duyar gibiyiz. Çocuğumuzun artık bizi dinlemediğini, başına buyruk davrandığını günlük hayatta defalarca işitiyoruz. Doğumdan önce başlattığımız süreci yetişkinliğine kadar götürür-

11 Münâfikûn, 63/9

12 Tahrîm, 66/6

13 Tirmîzî, Birr, 33

14 Tâ Hâ, 20/132



ken çocukluk dönemine daha çok vurgu yapılmasının nedeni yetişkinliğin tohumunun çocukluğa uzandığıdır. Bu nedenle bizler çocuklarımıza önce camiye tanıtmalı, sevdirmeliyiz. Toplum olarak saygı ile korku kavramlarını birbirine karıştırıyoruz. Kur'an'a çok saygı duyuyoruz öyleyse yüksek bir yere koyalım, okumayalım. Camiye çok saygı duyuyoruz, orada bir saygısızlık yapmaktan korkuyoruz öyleyse camiye girmeyelim. Hele çocukları hiç götürmeyelim, nemelazım yaramazlık filan yapar, hacı dedeler bize kızar. Kadın... Düşünmek bile imkânsız. Kız çocuklarının ne işi var camide? Daha geçenlerde, bulunduğum ilin büyük bir camisinde Cuma namazı kılmak için kadınlar girişinin kapısında ayakkabılarını çıkarırken, hacı dedenin biri -bir eliyle de beni kış kışlayarak- "git kızım, ne işin var camide, evine git" diye kovaladığı bugün gibi aklımdadır.

İsterseniz hepimiz gözlerimizi kapayalım ve bir anlığına Allah Resül'ünün döneminde mescitleri hayal edelim. Haftanın her günü ve her dakikası ders halkaları olan bir mukaddes mekân düşünelim. Üzerine bir gününün de tamamen kadınlara has kılındığını düşünmek, bugünün camileri ile kıyaslandığında beynimizin sınırlarını zorluyor. Savaş kararlarının alındığı, misafirhane olarak kullanılan, beytülmal olarak görebileceğimiz, uyunup dinlenen, barınılan, şiirler okunup savaş oyunları sergilenen, savaşta ise hastane görevi gören bir mekân... Yani her şey. Bizim çocuklarımızın ve gençlerimizin çok uzak olduğu, yabancı hissettikleri kavramlar bunlar. Cuma veya bayram namazlarına gidilen, en çabuğundan çıkılmak istenen ritüel havasına bürünen camilerimiz ve ibadetlerimiz. Peygamber efendimizin cemaatle namaz kıldırırken bir çocuk ağlaması duyunca annesine eza olmaması için namazı kısa kesmesi ise yüzyıllar öncesinden bugüne en düşünceli hareket. Allah Resülü gençlere bir iş verdiği zaman, tecrübesizlikten kaynaklanan ürkekliği yok etmek üzere muhatabına güven verir ve onu cesaretlendirirdi. Gençlik hevesleri konusunda delikanlılardan sadır olabilecek aşırılıkları, onları kırmadan, incitmeden, küçük

düşürmeden engeller ve yanlışını görmesine yardımcı olurdu. Öyle ise bizler de kaybettiğimiz mescit alışkanlığımızın geri gelmesi ve ailece genç, çoluk-çocuk demeden İslam ahlakı ile süslenmek için neler yapabileceğimizi şöyle bir özetleyelim:

Doğumundan yetişkinliğine kadar bireyin İslam terbiyesi ile eğitimini sağlamak.

Kur'an-ı Kerim'in üslubunu takip ederek gençlerimize hitap etmek. Lokman sûresinde "Ey Oğulcuğum!" hitabı gibi.

Gençlerin dışarıda kötü alışkanlık edinebilecekleri yerlere gitmemeleri için cami müstemilatı içerisine hoşça vakit geçirebilecekleri mekânlar hazırlamak. Özellikle son aylarda adını sıkça duyduğumuz "Bonzai" ve diğer kötü alışkanlıklara karşı daha dikkatli olmak.

Dini ve millî günlerimizi ailece önemsemek ve camiyi özel mekânlarımız arasına dâhil etmek.

Camiyi çekinilecek değil her daim edeple ziyaret edilebilecek gerektiğinde zaman geçirilebilecek bir sevgi makamı hâline getirmek.

Yabancı menşeli çizgi filmlerde kilise mutlaka vurgulanmaktadır. Yerli çizgi filmlerimizde ise cami veya mescit olgusuna neredeyse hiç rastlanmamaktadır. Bu hassasiyetlere dikkat edilmesinin çocuklarımızın ruh dünyası üzerinde büyük etkileri olacağı malumdur.

Ramazan ayını bizim ve ailemiz için diğer aylardan farklı yaşamak.

Camilerimize has "aile günü, kadın günü, genç günü" planlamaları yapmak.

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğümüzce yayını yapılan "Ailem ve Çocuk" dergilerini daha geniş kitlelere tanıtılabilmek.

Küçük yaşlardan itibaren çocuklarımızın ailemizin dede ve nineleriyle daha fazla vakit geçirebilmelerini sağlamak.


Mübarek gecelere has evlerimizde farklı kutlamalara yer vererek o günün farkında lıgını tüm aile bireyelerine hissettirmek.

Ödül anlayışımızda gezilecek mekânların arasına camilerimizi de eklemek.

Baba-oğul futbol maçına birlikte gitmeleri, ana-kız kına gecesine katılmaları gibi camileri birlikte hoş zaman geçirebilecekleri yerler arasına almak.

Biz din görevlileri olarak yeni görev anlayışımızı gözden geçirmeli, topluma karşı sorumluluklarımızın bilincine varabilmek için kabuğumuzdan çıkarak, ihtiyaç duyan gönüllerle hemhal olabilmeliyiz. Bu yönde sosyal sorumluluk projeleri geliştirerek sağlıklı bir şekilde yürümesine katkıda bulunmalıyız.

Camilerimizi, çocuk ve genç cıvıltılarının doldurduğu nice haftalara sağlıklılıkla kavuşmak duasıyla haftamız kutlu olsun.



*Camiye mesafeli genci, süratli araba kullanan bir şoföre benzetebiliriz. Tıpkı yollar gibi hayat da her zaman aynı seyirde devam etmez. Genç, şayet cami kültüründen yoksun bir hayat yaşıyorsa, bu hâlîyle önüne çıkabilecek küçük/büyük imtihan virajlarını dönmesi zor, hatta çoğu zaman imkânsız olacaktır.*

# Minarelerin Gölgesinde Yetişen Bir Gençlik

Yunus ÖZDAMAR  
Editör

## Camiden Gelen İlk Davet: Ezan

**A**llah Resûlü (s.a.s), torunu Hz. Hasan doğduğunda kulağına ezan okudu.<sup>1</sup> Hz. Peygamber (s.a.s)'in bu fiilî sünneti, Müslümanlar arasında dinî bir âdet olarak günümüze kadar devam etti. Dinî hassasiyetimiz hangi ölçüde olursa olsun, çocuğumuz doğduğunda onun için yaptığımız ilk görev, kulağına ezan okuma merasimidir. Okunan bu ezan, aynı zamanda camiden gelen bir davet, bir selam anlamı taşır. O kutlu davetin içerisinde bu muhteva gizlidir. Yavrumuzun cami havasıyla ilk manevi teması, tanışma adımı, yapılan bu sâde fakat anlamlı merasimle başlar. Bunun için İslami gelenekte, doğan bebeklerin kulağına ezan okuma merasiminin çok ayrı bir yeri vardır.

İslam'ın sembolü olan ezanı hepimiz ezberden biliriz. Ancak yine de biz, çocuğumuzun kulağına ezanı mahallemizin güzel sesli hocası tarafından okuturuz. İsteriz ki, minareden bundan sonra duyacağı o güzel sesi, güzel sesli bir kişi okusun ve kulağı bu çağrıya o andan itibaren aşına olsun. Yapılan bu anlamlı merasimle çocuğumuzun camiyle kuracağı muhabbet yoğun bir kıvamda başlamış olur.

1 Tirmizi, Edâhî, 16.

### **Davete Karşılık Verme Vakti...**

Güzel bir başlangıç eksik bırakılmaz, bırakılmamalı. Ezanla başlayan tanışmanın ardından, çocuğumuz gün gelir evimizin önüyle mahallenin en uğrak mekânı olan cami arasında, bisikleti ve topuyla oynamaya başlar. Burada, çocuk her ne kadar pasif dinleyici gibi görülse de yaşadığı, onun için camiyle fiziksel ilk temastır. Başka bir gün cami çevresinde namazı bekleyen imam efendi, çocuğumuzu tebessümle donanmış sözleriyle karşılar. Camiden çıkan hacı amca, tatlı bir söz eşliğinde ona hediye anlamında bir şeyler verir. Böylelikle çocuğumuz, kendisini camiye ve cemaate daha yakın hisseder. Bütün bunlar, ideal bir genci yetiştirmek için aslında sadece bir başlangıçtır. Hele Ramazan'da büyükler olarak onları teravihe, ardından bayram namazına götürür, şartları zorlayıp yaz tatilinde mazeretleri bir kenara bırakarak camiye, yaz kurslarına devam ettirirsek... Artık çocuğumuzla cami arasında sağlam bir bağı büyük ölçüde tesis ettik demektir. Böylelikle yere sabitlenmiş pergel misali, biz de çocuğumuzu büyük ölçüde kalben camiye, cami kültürüne bağladık diyebiliriz.

### **Camiyi ve Cemaati Seven Genç...**

Cami ve cemaat sevgisi, gençlerimize verebileceğimiz en büyük kazanımlardandır. Bir şeyi sevmek için önce onu tanımalı, bir şekilde kendimizi ona yakın hissedebilmeliyiz. Bu bağlamda yukarıda atılan adımların hepsi, çocuğumuzun yüreğinde camiye yönelik ayrı bir ilgi uyandırır, onun camiye farklı bir yakınlık hissi duymasına imkân sağlar. Bu yöndeki olumlu her hamlemiz, çocuğumuzu camiye daha da yaklaştırır. Sonra aylar, yıllar geçer, evladımız büyür genç bir delikanlı, bir hanımefendi olur. Fakat o sıradan bir genç değildir. Minarelerin gölgesinde yetişmiştir. Helal dairesinde, hangi işle meşgul olursa olsun, nızkını nerede kazanırsa kazansın o, artık camiye ve de cemaati seven bir gençtir.

Bu vasıfta bir gençliğin yetişmesi için ayrı bir çaba ortaya koymalı, bunu yaparken onların camiyle olan ilişkilerini olabildiğince erken başlatmalıyız. Doğumu ile başlayan bu devrede bahsi geçen aşamaların hepsi verimli değerlendirilmeli. Çünkü gençlerimiz camiye az-çok, iyi-kötü bir şekilde taniyacaktlar. Şayet camiye gençlere biz tanıtmazsak, konuya ön yargılarla yaklaşan medya gözüyle camiye tanıma, onlar için hiç de sağlıklı olmayacaktır. Bu noktada anne-baba meseleyi hafife alır, bu kadar da üzerinde durmaya gerek yok anlayışıyla konuyu değerlendirirse bu, gençler hakkında ileride tamiri güç durumların meydana gelmesine sebep olur. Zaten şimdilerde, gençlerimizin meşgul olduğu, etkilendiği gerçek ve sanal unsurlara baktığımızda, onları gelecekte ne tür tehlikelerin beklediğini tahmin etmemiz hiç de zor değildir.

### **Minarenin Gölgesindeki Genç...**

Sürüdeki kuzuyu kurdun avlamak için her an takip etmesi misali, gençler de sanal âlemde ve gerçek hayatta maruz kalabilecekleri birçok tehlikeyle iç içe yaşıyor artık. Esiri olduğu internet, bağımlısı olduğu veya her an olabileceği zararlı içecekler, kendisi için hayatın vazgeçilmezi hâline gelebilen gündelik günah çeşitleri, gençlerin cami dışında muhatap olabileceği muhtemel olumsuz durumlardır. Bunların hepsi, üzerine titredığımız çocuklarımızı ve gençlerimizi bir anda elimizden alıp götürebilecek özelliktedir. Yetiştigi aile ve sosyal ortamın şartları gereği, minarelerin gölgesinden mahrum kalarak yaşayan gençlerimiz var. Onlar bu saydığımız olumsuz hususların gir-dabından çoğu zaman çıkamazlar. Dinî donanımları olmadığı için söz konusu bu tür tehlikelere karşı müspet bir davranış refleksi göstermeleri, kimileri için çok zayıf, kimileri için ise yok denecek boyuttadır. Çünkü hayatımızın her safhasında karşımıza çıkan dünyevileşmiş kültür, gençlere herkesten daha fazla tesir etmektedir.

Dinle alakalı konuların artık her türlü mekânlarda konuşulduğu bir dünyada, bir ortamda yaşıyoruz. Ancak her ne kadar dini konular, birçok mekânda ele alınıyor ve dini bilgiye ulaşma imkânları gün geçtikçe genişliyor olsa da, faydalı ve doğru bilgiyi elde etmeye en elverişli yerlerin başında yine camilerimiz gelir. Gençler, caminin hitap ettiği etki alanı içerisinde yaşadıklarında, zaman zaman zihinlerine takılan gündelik/dini hayatla ilgili sorulara İslami pencereden cevap bulurlar. Bu da mevcut imanlarını muhafaza etmeye, hatta artırmaya vesile olur. Böyle bir imkândan yoksun hâlde bir ömür geçiren gençler, hayatlarını, zihinlerinde oluşan “ama ve fakat” ile başlayan cümlelerle sürdürmek zorunda kalırlar.

### **Günahtan Koruyan Mekân: Camiler...**

Kur’an, günlük hayatında camiyle hiçbir bağı olmayan bireyin günah dairesine daha kolay gireceğini ifade eder. Bu durumu, caminin şahsında orada yapılan ana ibadet olan namazın, Müslümanın hayatındaki etkisi üzerinden anlatır. Örneğin, Kur’an’da namazı terk eden Müslümanın, bu ihmalliğin kaçınılmaz bir sonucu olarak nefsanî arzularına kolay bir şekilde teslim olacağı beyan edilir. “*Sonra onların ardından artık namazı kılmayan ve nefsanî arzulara uyan bir nesil geldi.*”<sup>2</sup> ayeti meseleyi izah açısından dikkat çekicidir. Kur’an bütünlüğü çerçevesinde bu ayeti, “Namaz kılmadı, beraberinde bu kişi camiye de gitmedi ve bunun sonucunda nefesine, hevasına uyumak durumunda kaldı,” şeklinde anlamamız isabetli bir yorum olur. Çünkü namazı camide kılmak, cuma, bayram ve normal vakitlerle alakalı hükümlerde beyan edildiği üzere, fıkhî açıdan bazen farz, bazen vacip, bazen de sünnet olur. Bu yönüyle namaz kılmayan, camiden de mahrum kalmıştır aynı zamanda. Böyle bir koruyucu özelliği olan güzellikten kendimizi mahrum etmek, bizi günaha, harama daha yakın konuma sürükler. Yine



başka bir ayette yer alan “*Namaz kötülükten men eder.*”<sup>3</sup> ifadesi, cami denince akla gelen ilk ibadet olan namazı kılma veya kılmama hâlinin, Müslümanın hayatına yansımalarının ne şekilde bir tesiri olacağını beyan etmesi yönüyle önem arz eder.

Camiye mesafeli genci, süratli araba kullanan bir şoföre benzetebiliriz. Tıpkı yollar gibi hayat da her zaman aynı seyirde devam etmez. Genç, şayet cami kültüründen yoksun bir hayat yaşıyorsa, bu hâliyle önüne çıkabilecek küçük/büyük imtihan virajlarını dönmesi zor, hatta çoğu zaman imkânsız olacaktır. Karşılaşmış olacağı bir imtihan durumu, onun dünya hayatını, nihayetinde de ahiret yurdunu zayi etmesine sebep olur. Çünkü Kur’an, böyle bir insanın, imtihanı sabırla aşamayacağını, bu vasıfta birinin ahirette karşılaşacağı durumun hüsrân olacağını beyan eder.<sup>4</sup> Üstad Necip Fazıl, ömrünün İslam ile mesafeli geçen kısmını, “Tam otuz yıl saatim işlemiş ben durmuşum; Gökyüzünden habersiz uçurtma uçurmuşum.”<sup>5</sup> şeklinde özetler. O, bu şiirinde -birçok eserinde dile getirdiği üzere- namazsız, camisiz, Allah Tealâ’yı tanımaktan yoksun hâlde geçen bir ömrün, gökyüzünden habersiz uçurtma uçurtmak gibi gayesinden uzak anlamsız/boş olduğuna vurgu yapar. Sezai Karakoç’un ifadesiyle, Müslüman için böyle bir hayat, “yaşamıyor gibi yaşamak”<sup>6</sup> tarzında geride kalan bir ömürdür.

### **İman Aşısının Mekânı Camiler...**

Sarrafin altını işlerken gösterdiği titizlik misali bugün bizler de gençlere o derece hassas davranmalı, onları, dinimizin aktif olduğu sahaya çekme gayreti içerisinde olmalıyız. Bu hususta göstereceğimiz titizliğin en anlamlısı, çocukluk döneminde onlara manevi açıdan kazanımları sunmaktır. Asr-ı saadetten

3 Ankebut, 29/45

4 Asr, 103/1-3

5 N. F. Kısakürek, Çile s. 35.

6 Sezai Karakoç, Gündoğmadan, s. 44.

günümüze bu sahanın değişmez adresi camilerdir. Anne- baba olma bilinciyle gençleri ihmal etmeyip, daha çocukken onları kazanma yolunu tercih etmeliyiz. Bu dönemde yaşananları doktorun, doğan çocuğumuz için birçok aşı tavsiye etmesi durumuna benzetebiliriz. Çocuk sahibi olanlar buna şahit olmuştur. Bebeğimizi elimize alır almaz doktorumuz bize, çocuğumuza belli aralıklarla yapılması gereken aşıları gösteren bir liste verir. Bizden, bebeğimize falan zamanda kızamık, çocuk felci, filan zamanda suçiçeği vb. aşıları yaptırmamızı ister. Önce garipse- riz yaşıadığımız bu durumu. Çocuğumuzda bir hastalık var da doktor bize söylemekten mi çekiniyor, diye düşünürüz. Sonra doktor daha birçoklarına anlattığı gibi bize de anlatmaya başlar. Çocuğunuzun herhangi bir rahatsızlığı yok fakat Allah ömür verirse, ileriki yıllarda -muhtemelen- onun hayat kulvarında önüne birçok mikrop veya hastalık çıkacak. İşte bunlara karşı vücudun şimdiden dirençli olması gerekir. Tedbir alma açısından bu aşıları yaptırmalısınız, diyerek bizi rahatlatır. Biz de söylenenleri kabul ederiz. Çünkü gündelik yaşam tecrübeleri- mizle biliriz ki, makul olan, vücudumuzda olması muhtemel bir rahatsızlığa karşı bu tavsiyeler doğrultusunda aşıları yapıtırıp önlem almaktır.

Her geçen gün bedenle alakalı başka bir hastalık adı duyuyoruz. Diğer taraftan, gençleri manevi açıdan yıpratracak zararlı, birçok yeni alışkanlığın çevremizde yaygınlaştığını ise daha sık duyar olduk. Yukarıda çocuğumuzla alakalı bahsi geçen bedeni bir rahatsızlığı önlemeye yönelik göstermemiz gereken duyarlılığın daha fazlasını, gençlerin eşiğinde bulunduğu ve her an karşılaşabilecekleri manevi/ahlaki hastalıklardan koruma konusunda da göstermeliyiz.

Nasıl ki bedensel bir hastalığın tedavi mekânı daha çok hastanelerse; özellikle gençler için maneviyat aşısının yapılması, ibadet şevkinin artırılması için en makul yerler de camilerdir. Bu yönüyle hayat güzergâhında cami bulunan bir gencimiz için burası bir mekteptir. Gençlerimiz, anne ve babalarından

öğrenememiş olsalar dahi, dinimize göre neyin helal neyin haram olduğu gibi birçok mesele hakkında camiye gitme sayesinde -farkında olarak veya olmayarak- bilgi edinmiş olurlar. Sadece çocuğumuz değil, onun arkadaş çevresi de camiyle alakası olan, cami gölgesinde yetişen, yaşayanlardan olmalı. Bir yerde ikamet edecek yer seçerken çocuğumuzun çevre edineceği mahallemizin bu özelliğine de dikkat etmeliyiz. Allah Resülû, “*Kişi arkadaşının dini üzeredir. O hâlde herkes kimle arkadaşlık yaptığına baksın.*”<sup>7</sup> buyurmaktadır. Sıradan, olgun birisi için bile geçerli olan bu kaide, çocuk ve gençler için daha fazla üzerinde durulması gereken bir konudur.

### **Camiye Yönlendirilen Gençlik...**

Bizler, egemen olan modern kültürün gençlerle münasebetimizi şekillendirme hakkında bizi etki altına almaya çalıştığı yanlış “özgürlük” anlayışına, çoğu zaman yenik düşüyoruz. Bunun sonucunda gençlerimize neyi, nerede söyleyeceğimiz, onlara hangi uyanda bulunacağımız konusunda anne-baba olarak kendimize belli sınırlar koyuyoruz. Günümüz insanında büyük ölçüde yerleşmeye başlayan bu yanlış anlayış, insanımızın elini ve kolunu bağlar oldu. Gençtir, ifadesi altında normalde olumsuz, hata, günah olarak kabul ettiğimiz birçok davranışı, onlar için artık sıradan, mübah hükmünde değerlendirmeye başlar olduk. Buna karşın Allah Tealâ, “*Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden koruyun.*”<sup>8</sup> emriyle meselenin bu noktasında önem arz eden boyutunu bize haber veriyor. Söz konusu ateş, Kur’an’ın ifadesiyle dünyada kendimiz ve gençlerimiz için sıradan olarak gördüğümüz fakat Allah katında yasak olarak belirtilen, günah ateşi, küfür ateşidir. Kendimizi ve gençlerimizi söz konusu bu tür ateşten koruma yollarından biri de onlarla birlikte cami yolunun yolcusu olabilmektir. Bu hususta ihmalkârlık gösterip kendisini ve ehlini

7 Ebu Dâvud, Edeb,16.

8 Tahrim, 66/6

camî atmosferine, kültürüne çekemeyenlerin ahiretteki durumunu Kur'an'daki şu ayette bahsedilen zümreye dahil edebiliriz: “*Asıl kaybedecek olanlar, kıyamet gününde hem kendilerini hem de yakınlarını ziyan edecek olanlardır.*”<sup>9</sup>

Bizler, davetine muhatap olanların bir kısmı Allah’a inanmıyor diye, sırf bu sebepten ötürü, kendisini helak edecek derecede ızdırap duyan ve bundan dolayı da ayetle bizzat uyarılan<sup>10</sup> bir Peygamberin ümmetiyiz. Bir taraftan, böyle bir Peygamberin ümmeti olma vasfını taşımakla övünürken, diğer taraftan Allah Resûl’ünün bütün ümmeti için taşımış olduğu bu kaygıyı, bizler gençlerimiz için de taşımamız gerekir. Gençlerimizi -dahil değilse- caminin kubbesi, minarenin gölgesi, ezanın duyma sahasına çekememenin sancısını yaşayabilmeliyiz. Çoğu zaman etrafımızdaki dünyevileşme rüzgârının akımına kapılanlar gibi düşünüyoruz. Mesleğimizde işimizi devam ettirecek, ailemizin nâmını ileriki nesillere aktarımı sağlayacak evladımızın olup olmadığı ile ilgili kaygı duyduğumuz oluyor. Oysa ki, takip edeceğimiz yol, çoğunluğun anlayışıyla şekillenmiş değil, Allah Tealâ’nın emri doğrultusunda belirlenmiş bir istikamet olmalı. Ebedî âleme göçtüğümüzde, geride bütün güzel sahalarda izlerimiz, varislerimiz, emanetçilerimiz olmalı. Bunu yaparken, camilerde bizden sonra boşalacak safa sahip çıkacak evladı bırakma endişesi içerisinde olabilmeliyiz.


Gönderdiği Kur’an’la hayatın her sahasında bize yol gösterip rehber olan Allah Tealâ, Hz. İbrahim’in dilinden “*Beni ve soyumdan gelecek olanları namazı devamlı kılanlardan eyle.*”<sup>11</sup> ayetiyle, insanın Rabbinden neyi istemesi, geride bırakacağı nesille ilgili endişesinin hangi istikamette olması gerektiğine dikkat çeker. Bu doğrultuda geride bıraktığımız nesil, doğduğu anda ezanı duyan ve sonrasında da en önemlisi bu davete uyan,

9 Zümer, 39/15

10 Suarâ, 26/3

11 İbrahim 14/40.

camii mektebinde yetiştirdiğimiz bir nesil olmalı. Ahiret ile ilgili hissettiiğimiz kaygı ve gösterdiğimiz emeklerimizin sonucunda neslimiz, gençlerimiz, kulluğun hayata yansıyan somut ifadelerinden biri olan namazını camide/cami dışında kılanlar grubundan olacaktır. Bir anne-baba fedakârlığıyla bu yönde endişe ve çabamız olursa, yolu camiden geçen, minarenin gölgesinde yaşayan bir genç, bir evlat sahibi oluruz. Bu vasıftaki evladımız, gerçek anlamda en değerli sermayemiz olarak geride bize varis kalacaktır.



*Bugünün çocukları büyük bir ekseriyetle yine Müslüman semtlerde doğuyorlar, büyüyorlar, eskisi kadar derin bir tahassüs ile değilse bile yine Müslümanlığı hissediyorlar. Fakat fazla medenîleşen üst tabakanın çocukları ezansız yeni semtlerde alafranga terbiye ile yetişirken, Türk çocukluğunun en güzel rüyasını göremiyorlar.*

# Ezansız Semtler

*Yahya Kemal BEYATLI*

*Yazar/Şair*

**B**ugünkü Türk babaları, havası ve toprağı Müslümanlık rüyası ile dolu semtlerde doğdular, doğarken kulaklarına ezan okundu, evlerinin odalarında namaza durmuş ihtiyar nineler gördüler. Mübarek günlerin akşamları bir minderin köşesinden okunan Kur'an'ın sesini işittiler, bir raf üzerinde duran Kitabullah'ı indirdiler, küçücük elleriyle açtılar, gül yağı gibi bir ruh olan şan sahifelerini kokladılar. İlk ders olarak besmeleyi öğrendiler; kandil günlerinin kandilleri yanarken, ramazanların, bayramların topları atılırken sevindiler. Bayram namazlarına babalarının yanında gittiler, camiler içinde şafak sökerken tekbirleri dinlediler, dinin böyle bir merhalesinden geçtiler, hayata girdiler. Türk oldular.

Bugünün çocukları büyük bir ekseriyetle yine Müslüman semtlerde doğuyorlar, büyüyorlar, eskisi kadar derin bir tahassüs ile değilse bile yine Müslümanlığı hissediyorlar. Fakat fazla medenileşen üst tabakanın çocukları, ezansız yeni semtlerde alafranga terbiye ile yetişirken Türk çocukluğunun en güzel rüyasını göremiyorlar. Bu çocukların sütü çok temiz, hilkatleri çok metin olmalı ki ileride alafranga hayat, Türklüğü büsbütün sardıktan sonra milliyetlerine bağlı kalabilsinler, yoksa ne muhit, ne yeni yaşayış, ne semt, hiçbir şey bu yavrulara Türklüğü hissettiremez.



Ah! Büyük cetlerimiz! Onlar da Galata, Beyoğlu gibi Frenk semtlerinde yerleşirlerdi, fakat yerleştikleri mahallede Müslümanlığın nuru belirir, beş vakitte ezan işitilir, asmalı minare, gölgeli mescit peyda olur, sokak köşesinde bir türbenin kandili uyanır, hasılı o toprağın o köşesi imana gelirdi. Beyoğlu'nu ve Galata'yı saran yeni yapıların yığını arasında o mescitlerden ve o türbelerden bir ikisi kaldı da (gördük ki) cetlerimiz o kefere Frenk mahallelerinin toprağına böyle nüfuz ederlerdi. Biz bugünün Türkleri bilakis Şişli, Nişantaşı, Kadıköy, Moda gibi küçük bir şehri andıran yerlere yerleştik, fakat o yerler Müslüman ruhundan arı, çorak ve kurudur. Bir Üsküdar'a bakınız bir de Kadıköyü'ne. Üsküdar'ın yanında Kadıköy Tatavla'yı andırır. Eski Türklerin ruhları ile yeni Türklerin ruhları arasındaki farkı anlamak isterseniz bu son sırada peyda olan semtlerle İstanbul içlerini mukayese ediniz. Medenileştikçe Müslümanlıktan çıktığımızı tabii ve hoş gören eblehler uzağına değil Balkan devletlerinin şehirlerine kadar gitsinler. Görürler ki baştan başa yenileşen o şehirlerin her tarafında çan kuleleri yükselir, pazar ve yortu günleri çan sesleri işitilir. Manzara halkın dinini, milliyetini hatırlatır. O şehirler bizim yeni semtlerimiz gibi milli ruhtan arı değildirler. Artık Türk milletinin ruhu bir rayiha gibi uçtu mu? Hayır büyük kitlede yine o ruh var, fakat biz son nesil bir sürü gibi büyük kafileden ayrıldık, uzaklaştık, kaybolduk; fakat daha uzağına gitmeyeceğiz, döneceğiz, tekrar büyük kafileye iltihak edeceğiz. Yeni tarzda yaşayışla cetlerimizin diyanetini mezcedip bizi bu çoraklıktan, bu karanlıktan, bu ufunetten kurtaracak mürşitler, şairler, edipler, hatipler yetişmedi, fakat gayet tabii bir revişle büyük kafileyle kendi kendimize döneceğiz.

Dinsizliğin, kayıtsızlığın aksülamelî başladı bile. Çocukluktan beri diyanet yolundan ayrılmamış olan kardeşlerimiz bizim gibi rücu hislerini itiraf edenlere henüz inanmıyorlar. Onlara tamamıyla iltica edeceğimiz zaman da bizi birden tanıyamayacaklar. Çünkü onlardan çok ayrı, çok uzak düştük.

Dört sene evvel Büyükada'da oturuyordum. Bayramda bayram namazına gitmeye niyetlendim. Fakat Frenk hayatının ge-



cesinde sabah namazına kalkılır mı? Sabah erken uyanamamak korkusu ile o gece hiç uyumadım. Vakit gelince abdest aldım, Büyükada'nın mahalle içindeki sakit yollarından kendi başıma camiye doğru gittim. Vaiz kürsüde vaaz ediyordu. Ben kapıdan girince bütün cemaatin gözleri bana çevrildi. Beni, daha doğrusu bizim nesilden benim gibi birini, camide gördüklerine şaşıyorlardı. Orada, o saatte toplanan ümmet-i Muhammed, içine bir yabancıнын geldiğini zannediyordu. Ben içim hüznle dolu yavaş yavaş gittim. Vaazı diz çöküp dinleyen iki hamalın arasına oturdum. Kardeşlerim, Müslümanlar bütün cemaatin arasında yalnız benim vücudumu hissediyorlardı. Ben de onların bu nazarını hissediyordum. Vaazdan namazda ve hutbede onların içine karışıp "Muhammed" sesi kulağıma geldiği zaman gözlerim yaşla doldu. Onlarla kendimi yek dil, yekvücut olarak gördüm. O sabah, o, Müslümanlığa az aşına Büyükada'nın o küçücük camii içinde, şafakta aynı milletin ruhlı bir cemaati idik. Namazdan çıkarken, kapıda ayandan Reşid Âkif Paşa durdu, bayramlaşmayı unutarak elimi tuttu. "Bu bayram namazında iki defa mesudum, hamdolsun sizlerden birinin kendi başına camiye gelmiş gördüm. Berhudar ol oğlum! Gözlerimi kapamadan evvel bunu görmek beni müteselli etti." dedi. Hem geldiğimi hem de bayramımı tebrik etti. Yanındaki eski adamlar da onun gibi tebrik ettiler. Bu basit hadiseden pek samimi olarak mahzuzdular. O sabah gönlüm her zamandan fazla açıldı.

Biz ki minareler ve ağaçlar arasında ezan seslerini işiterek büyüdük. O mübarek muhitten çok sonra ayrıldık, biz böyle bir sabah namazında anne millete tekrar dönebiliriz. Fakat minaresiz ve ezansız semtlerde doğan, Frenk terbiyesiyle yetişen Türk çocukları dönecekleri yeri hatırlayamayacaklar!



*Yahya Kemal'in dramı, Türk aydınlarının bugün de az çok yaşadıkları, fakat itiraf etmekten kaçındıkları bir dramdır. Onun üstünlüğü, 'onulmaz yara'sını gizlememesi, zihnindeki çatışmayı estetiğe dönüştürmeyi bilmesidir. Başka bir deyişle, Yahya Kemal, zihin dünyasındaki ikilikten doğan çatışmayı yaratıcı bir hamleyle şiire dönüştürebilmiştir; onun için hâlâ gündemdedir.*

# Camideki Yahya Kemal

Beşir AYVAZOĞLU  
Edebiyatçı/Yazar

Üsküp, her bakımdan Türk ve Müslüman bir şehirdi. Yahya Kemal'in ifadesiyle, minarelerinde ezanlar okunurken bütün şehirde ve evlerde ruhani bir sessizlik gezinir ve Nakiye Hanım'ın dudakları, bütün mütedeyyin insanlarda olduğu gibi İsm-i Celâl'le kımıldanırdı. "Bin üç yüz sene evvel" diyor Yahya Kemal, "Hazret-i Muhammed'in Bilâl-i Habeşî'den dinlediği ezan, asırlar sonra bizim semamızda hem dinî, hem de millî bir musiki olmuştu. O anda semamızın mağfiret âleminde gelmiş ledünnî bir sesle dolduğunu hissedirdim."

Üsküp'ün manevi atmosferinde rüya gibi bir çocukluk yaşayan Yahya Kemal'i ömrü boyunca terk etmeyen bu ezan sesleri, Paris'te, imansızlık devirlerinde bile kulaklarında sık sık çınlayacaktır.<sup>1</sup> Yıllar sonra "Ezansız Semtler"<sup>2</sup> başlıklı yazısında, artık alafanga semtlerde yetişen Türk çocuklarının bu güzel rüyayı göremediklerini üzümlere anlatan Yahya Kemal, gerçekte bizi ayakta tutan şeyin bu rüya olduğunu düşüncesindedir. Kendisi bu güzel rüyayı -aile fertlerinden çoğu Müslümanlığın gereklerini yerine getirmede pek de hassas davranmadıkları

- 
- 1 Nihad Sami Banarlı: *Yahya Kemal'in Hâtıraları*, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1960, s. 26.
  - 2 *Aziz İstanbul*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, 11. Bs., İstanbul 2008, s. 101-104.

hâlde- bütün incelikleriyle yaşamıştır. Hatıralarında, annesi Nakiye Hanım'ın çok dindar ve beş vakit namaz kılan bir kadın olduğunu yazan<sup>3</sup> Yahya Kemal, doğduktan hemen sonra kulaklarına ezan okunan talihli Türk çocuklarından biriydi. Odalarda namaza durmuş insanlar gördü, *Kur'an* dinledi, bir rafta duran *Kitabullah*'ı indirip küçücük elleriyle açtı, gülyağı gibi ruh olan sayfalarını kokladı, ilk ders olarak besmeleyi öğrendi, kandil günlerinin kandilleri yanarken, Ramazanların, bayramların topları atılırken sevindi. Bayram namazlarına büyükleriyle beraber gitti, tekbirleri dinledi ve âmin alaylarıyla mektebe başladı, Türk oldu.<sup>4</sup>

Bu çocuk, Frenk hayatının gecesinde sabah namazına kalkmak zor geldiği için uzun yıllar bayram namazlarına bile gidemeyecek, bir gün, kalkamamak korkusuyla sabaha kadar uyumayarak gittiği bayram namazından sonra çocukluğunun bu mutlu zamanlarını hasretle hatırlayacaktır.

Yahya Kemal, Jön Türklük sevdasına kapılıp bütün inançlarından soyunmuş bir genç olarak gittiği Paris'ten "tarih içinde Türklüğü" ve bu Türklüğün tekevvününde İslam'ın önemini keşfetmiş bir aydın olarak dönerse de, dokuz yıl boyunca, Ahmed Haşim'in "Müslüman Saati" dediği iç hayatın tamamen dışında yaşadığı için çok farklı alışkanlıklar edinmiştir; bu yüzden memleketinin insanları gibi yaşaması artık imkânsızdır. Ancak lezzetli çocukluk hatıralarında kalan yerli hayat şekilleriyle yeniden karşılaşmak onda bir çeşit şok etkisi yaratır. Bir dost evinde dinlediği Tanburi Cemil Bey, Yakup Kadri'yle birlikte gittiği Bektâşi tekkesi, İstanbul içinde dostlarıyla veya tek başına yaptığı gezintilerde yaşadıkları... "Dayanılmaz bir acı" yaratan ve derin bir iç hesaplaşmasına yol açan bu şoklar, onda zaman zaman içinden çıktığı toplumun hayatına katılma arzusu uyandırmıştır. Bu arzusunu "Türk milletinin ruhu bir

3 Yahya Kemal, *Çocukluğum Gençliğim Siyasî ve Edebi Hâtıralarım*, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1973, s. 3.

4 *Aziz İstanbul*, s. 101.

rayiha gibi uçtu mu? Hayır, büyük kütlede o ruh var; fakat son nesil bir sürü gibi büyük küttleden uzaklaştık, kaybolduk, fakat daha uzağa gitmeyeceğiz, döneceğiz”<sup>5</sup> cümleleriyle çok açık bir şekilde ifade eden Yahya Kemal, “Koca Mustâpaşa” şiirinde de, mensup olduğu neslin yabancılaşmışlığından şöyle söz eder:

*Kopmuşuz bizler o öz varlık olan manzaradan.  
Bahseder gerçi duyanlar bir onulmaz yaradan;  
Derler: İnsanda derin bir yaradır köksüzlük;  
Budur âlemde hudutsuz ve hazin öksüzlük.  
Sızlatır bazı saatler dayanılmaz bir acı,  
Kökü toprakta kalıp kendi kesilmiş ağacı.*

“Ezansız Semtler” yazısında, Büyükada’da otururken bir bayramda bayram namazına gitmeye niyetlendiğini, fakat sabah uyanamamak korkusuyla o gece hiç uyumadığını anlatır. Çünkü alıştığı “Frenk hayatı”nın gecesinde sabah namazına kalkmak zor, hatta imkânsızdır. Nihayet vakit gelince abdest alıp camiye gider. Kapıdan girer girmez bütün gözler ona çevrilir; alafranga nesilden birini yani bir “yabancı”yı camide görmek cemaati hem şaşırtmış, hem de mutlu etmiştir. İçi birden hüzünle dolan şair, bu hadiseyi anlattığı yazısında, yavaş yavaş ilerleyip iki hamalın arasına oturduğunu belirttikten sonra şöyle devam ediyor: “Muhammed sesi kulağıma geldiği vakit gözlerim yaşla doldu. Onlarla kendimi yekdil, yekvücut olarak gördüm. O sabah, o Müslümanlığa az âşına Büyükada’nın o küçük camii içinde, şafakta aynı milletin ruhlu bir cemaati idik.”

Asıl hüzünlendirici olan, camiden çıkarken âyandan Reşid Âkif Paşa’nın Yahya Kemal’in elini tutup bayramlaşmayı bile unutarak duygularını ifade etmek maksadıyla söyledikleridir: “Bu bayram namazında iki defa mes’udum; hamdolsun, sizlerden biri kendi başına camiye gelmiş gördüm! Berhudâr ol

oğlum, gözlerimi kapamadan evvel bunu görmek beni müteselli etti!”<sup>6</sup>

Böylece yıllar sonra bir caminin içine giren Yahya Kemal, Mütareke'nin acılı günlerinde bu ihtiyacı daha fazla hissetmiş olmalıdır. 1921 yılı Ramazan'ının başlaması münasebetiyle yazdığı “Kandiller Yanarken Hasbıhal” (İleri, sayı 1179, 10 Mayıs 1921)<sup>7</sup> başlıklı yazısında mahyalar ve minare şerefelerinde yakılan kandillerin “Türk İstanbul”un ve Türk tarzı Müslümanlığın en güzel ifadelerinden biri olduğunu söyler ve bir hatırasını anlatır: Mütareke'nin ilk Ramazan'ında Türkleri seven, Rumları da yakından tanıyan bir yabancıyla, bir gece, Moda'da oturmuş, İstanbul'u seyretmektedirler. Yabancı, mahyaları ve minarelerin şerefelerindeki kandilleriyle büyüdü bir güzelliğe bürünen İstanbul'a uzun uzun baktıktan sonra şöyle der: “Bu şehir Türk'tür, Türk olmasa insaniyet güzelliğinden bir âlem kaybeder!” Yunanlıların İstanbul'u dünyaya bir Yunan şehri olarak göstermek için her türlü yola başvurdukları acılı günlerdir. Yabancı dost, İstanbul'u büyük bir hayranlıkla bir süre daha seyrettikten sonra sözlerine şöyle devam eder: “Rumlar bir senedir bu şehri bize Yunanlı göstermek için ne çarelere başvurmadılar, kendi evlerinden sonra Beyoğlu'nda Türk emlakini de mavi-beyaza gark ettiler, siz ses çıkarmadınız, lâkin bu akşam ne sizin ne de hükümetinizin tertibi eseri olarak minareler kendiliğinden öyle bir nümayiş yaptılar ki bu şehrin milliyetini tamamiyle gösterir!”

Yahya Kemal, “Saatler ve Manzaralar”<sup>8</sup> başlıklı yazısında da, 1922 Ramazan'ının birinci günü, ikindiden sonra içinden gelen bir istekle Ayasofya Camii'ne giderek biri minberde, diğerleri sütun diplerinde vaaz eden dört vâizi dinlediğini ve derin bir hayal kırıklığına uğradığını anlatır. Fakat o gün mihrabın

6 *Aziz İstanbul*, s. 103.

7 *Eğil Dağlar*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, 10. Bs., İstanbul 2007, s. 127-129.

8 *Aziz İstanbul*, s. 141-145.

sağ tarafında, kuytu bir köşede diz çökmüş oturan neferin dua edişi dikkatini çekmiştir; ellerini kavuşturup gözlerini kapamış, vecd içinde Allah'a yakaran nefer uzunca bir istiğraktan sonra gözyaşlarını göstermemek için elleriyle yüzünü kapar, dizleri üstüne düşüp bir süre öylece kalır. Neferin bu hâlinde, vaizlerin kuru sözleriyle mukayese edilemeyecek derecede üstün bir belâgat gören Yahya Kemal, cümle kapısına doğru ilerlerken, bir sütunun karanlığında vecdle dua eden başka bir nefer görmüş ve Ayasofya'yı zihninden bir daha silinmeyecek "camideki nefer" imajıyla birlikte terk etmiştir. Bu imaj yıllar sonra, "Süleymaniye'de Bayram Sabahı" şiirinde belirecektir. Bu şiirde "Ta Malazgird ovasından yürüyen Türkoğlu" mısraıyla özetlediği "tekevvün" fikrini tamamlamadığı "Malazgird"<sup>9</sup> şiirinde, Türk Milleti'ni temsil eden bu neferin macerası olarak anlatmak isteyen Yahya Kemal, "Ezan ve Kur'an"<sup>10</sup> başlıklı yazısında da, Ayasofya Camii'nin minarelerinden fetihten beri okunan ezanı, Topkapı Sarayı Hırka-i Saadet Dairesi'nde Yavuz Selim devrinden beri okunan *Kur'an*'la birlikte, devletin iki manevi temelinden biri olarak gördüğünü ifade etmişti.

Cumhuriyet'in ilanından kısa bir süre sonra elçi olarak yurt dışına (Varşova, Madrid) gönderilen Yahya Kemal, Mütareke yıllarında edindiği zevki 1933 yılında yurda döndükten sonra da yaşamaya devam etmişti. İstanbul'u İstanbul yapan karakteristik mekânları bazen dostlarıyla, bazen tek başına ziyaret ediyordu. Bu ziyaretlerden bazıları şiirlerine de yansımıştır. Mesela bir Ramazan günü Üsküdar'a geçmiş, oradan "bir Müslüman diyarı" olan Atik Valide'ye yürümüştü. İftara beş on dakika kala hâlâ sokaktaydı; insanlar evlerine çekilmiş, sofralarının başında iftar topunun atılmasını bekliyorlardı. Kendini birden kimsesiz ve içinde yaşadığı topluma çok yabancı hissetti. Fakat hissettiği aynı zamanda derin bir şiirdi; Türk halkının İslâm'ı anlayışı,

9 Yahya Kemal, *Bitmemiş Şiirler*, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976, s. 2-5.

10 Aziz *İstanbul*, s. 98-100.

yaşayış biçimi, tevekkülü ve iftar saatindeki derin sessizlik, ona “Tenha sokakta kaldım oruçsuz ve neş’esiz” mısraının geçtiği meşhur “Atik Valde’den İnen Sokakta” şiirini ilham etmişti. Yıllar sonra, Orhan Şaik Gökyay’a anlattığına göre, o gün Üsküdar’dan dönerken vapurda Mehmed Âkif’in dostlarından biriyle karşılaşmış, sohbet sırasında söz şiire ve Âkif’e intikal edince şunları söylemişti: “Eğer Âkif benim duyduğum İslâm’ın şevkini, hüznünü duymuş olsaydı başka türlü olurdu. O İslâm’ın yükselişini, akaidini terennüm etti; şiir, Atik Valde’nin iftar sa- atidir. O zat teslim etti bunu. ‘Evet, Âkif’in bu tarafı noksandır’ dedi. O İslâm’ın sefaletini anlatmıştır, yani sosyaldır.”<sup>11</sup>

Aynı hadiseyi Sermet Sami Uysal’a da anlatan Yahya Kemal, şiirde sözünü ettiği sokağın Atik Valide’den Karacaahmet’e inen sokak olduğunu ve o gün hissettiği şiiriyeti yavaş yavaş işle- yerek “Atik Valde’den İnen Sokakta” şiirini vücuda getirdiğini söyler.<sup>12</sup> Uysal’ın onunla bu konuyu konuştuğu 1955 yılında şiir henüz tamamlanmıştır.

Yahya Kemal, bu şiirde aslında Daryush Shayegan’ın “yaralı bilinç” dediği trajik durumdan söz etmektedir.<sup>13</sup> Bilindiği gibi, İranlı düşünür, köklü bir medeniyete sahip olmakla beraber modernitenin ani atakları karşısında şaşkınlığa uğramış, geliş- melere ayak uydurabilmek için acele ederken üst üste yanlışlar yapan toplumlarda özellikle aydınların yaşadığı “kültürel şizof- reni”yi tahlil etmektedir. Bu gibi toplumlarda, en moderninden en muhafazakârına kadar, bütün aydınların ayrıncı vasfı, duy- gu ve düşünce dünyalarında iki farklı kültürün sürekli itişip kakışmasından doğan zihin çarpıklıklarıdır. Bir yanda tarihin dışına düşme (anakronizm) kaygısı, diğer yanda “köksüzleşme” (yabancılaşma) korkusu... Sevdiği ve kendini bir parçası gibi

11 Orhan Şaik Gökyay: *Seçme Makaleler 1: Eski, Yeni ve Ötesi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s. 241.

12 Sermet Sami Uysal: *Yahya Kemal’le Sohbetler*, İstanbul 1959, s. 27-28.

13 Daryush Shayegan, *Yaralı Bilinç, Geleneksel Topumlarda Kültürel Şizof- reni* (çev. Haldun Bayrı), Metis Yayınları, İstanbul 1991.



hissettiği manzaraların içinde yabancı bir seyyah gibi gezinen ve ikamet için hemen her zaman ‘alafranga’ muhitleri tercih eden (yani Üsküdar’ın dost ışıkları’nı Cihangir’den yahut Park Otel’deki odasının penceresinden seyreden) Yahya Kemal’in dramı, Türk aydınlarının bugün de az çok yaşadıkları, fakat itiraf etmekten kaçındıkları bir dramdır. Onun üstünlüğü, “onulmaz yara”sını gizlememesi, zihnindeki çatışmayı estetiğe dönüştürmeyi bilmesidir. Başka bir deyişle, Yahya Kemal, zihin dünyasındaki ikilikten doğan çatışmayı yaratıcı bir hamleyle şiire dönüştürebilmiştir; onun için hâlâ gündemdedir. Mehmed Âkif gibi aydınlar ise, Yahya Kemal’in kendini oruçsuz olduğu hüzünlendiği saatlerde iftar sofralarında; dolayısıyla onun hissettiklerini hissetmeleri mümkün değildir. Ne var ki onlar da tarihin dışına sürüklenmemek için moderniteyle başka türlü bir alışveriş içindedirler; kaçınılmaz bir realite olarak karşılarında buldukları “garp” medeniyetini meşrulaştırmak için kendilerini ait hissettikleri medeniyetin depolarından gerekçeler devşirip dururlar; açıkçası onların “bilinç”leri de yaralıdır.

Mehmed Âkif’in modern şiirimizde caminin içinden konuşan tek şair olduğu söylenebilir. Yahya Kemal’in zaman zaman eleştirdiğini bildiğimiz Âkif’in şiirlerine son zamanlarında ilgi göstermesi bu bakımdan dikkat çekicidir. Her vesileyle Yahya Kemal’in “dinci yobazlar” tarafından sömürüldüğünü iddia eden Cahit Tanyol, onun şiirlerinde tekke Müslümanlığının yerini son yıllarında sofuların hoşuna gidecek bir cami Müslümanlığına bıraktığını, “Süleymaniye’de Bayram Sabahı”, “Hayal Şehir”, “Koca Mustâpaşa” ve “Atık Valde’den İnen Sokakta” gibi şiirlerinde Mehmed Âkif Müslümanlığını görür gibi olduğunu, esasen bu şiirleri yazdığı tarihlerde, küçük masasından *Safahat*’ı ve *Cevdet Paşa Tarihi*’ni eksik etmediğini söyler.<sup>14</sup>

Tanyol’un Mehmed Âkif tesirini aradığı şiirleri, Yahya Kemal’in özene bezene yazdığı ve çok önemseydiği şiirlerdir. “Sü-

14 Cahit Tanyol, *Türk Edebiyatında Yahya Kemal*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1985, s. 94.

leymaniye’de Bayram Sabahı”nda Türklüğün İslâm’la nasıl yoğrulduğunu, Anadolu ve Rumeli coğrafyasında nasıl tekevvün ettiğini anlatır. *Kendi Gök Kubbemiz* adlı şiir kitabının birinci bölümünde ilk şiir olarak yer alan ve ilk defa altı bölüm hâlinde *Hürriyet* gazetesinde yayımlanan<sup>15</sup> bu şiir, onun vatan, milliyet ve “imtidad” hakkındaki fikirlerini dile getirdiği, kendi ifadesiyle, “dinî olmaktan ziyade, millî bir manzume”, bir destan şiirdi.

Kanuni Sultan Süleyman’ın İstanbul’da yaptırdığı, Mimar Sinan’ın ustalık eseri sayılan Süleymaniye, Yahya Kemal’in nararında ruh ve yaşama iklimimizi yetkin bir biçimde temsil ediyordu. Bunun için, “Süleymaniye’de Bayram Sabahı”, onun en iddialı olduğu ve üzerinde en çok çalıştığı şiiridir. İlk şiir kitabının adı olan *Kendi Gök Kubbemiz*, bu şiirin “Kendi gök kubbemiz altında bu bayram saati” mısrasından doğar. Türk ruhu ve estetiği bu yapıda özetlenmiş, mimarideki Türk üslûbu bu yapıda şahlanışa geçmiştir. Atalarımızın hayal ettiği mimarinin “öz şekli” budur ve bu mabetle gökyüzüne uhrevî bir kapı açılmıştır; atalarımızın ruhları yılda iki defa bu kapıdan geçerek bu kubbenin altında yaşayanlarla buluşur, kaynaşır tek vücut olurlar:

*Bir zaman hendeseden âbide zannettimdi;  
Kubben altında bu cumhûra bakarken şimdi,  
Senelerden beri rû’yâda görüp özlediğim  
Cedlerin mağfîret iklimine girmiş gibiyim.*

Şiir, bir bayram sabahında, Süleymaniye’nin ufkunda bütün manzaranın İstanbul mavisine boyanmasıyla başlar. İhtişamlı bir sabah İstanbul’u aydınlatırken şairin iç aydınlığı da gitgide artmaktadır. Aradaki zaman perdesi âdeta kalkmış, şair, kendisini, gök kubbemiz altında, bayramın bu ilk sabahını vatanın dokuz asırlık halkıyla birlikte yaşamaya başlamıştır. Gökte karnat, yerde ayak sesleri işitilmekte ve “ulu mabet” yaşayanlarla

15 *Hürriyet*, sayı 3211, 7 Nisan 1957; sayı 3218, 14 Nisan 1957; sayı 3225, 21 Nisan 1957; sayı 3232, 28 Nisan 1957; sayı 3237, 5 Mayıs 1957; sayı 3244, 12 Mayıs 1957.

ve atalarımızın ruhlarıyla dolmaktadır. İtrî'nin "saltanatlı Tekbir"i hep ağızdan okunurken yükselen velvele, şairin zihninde "nice tuğlarla karışmış nice bin at yelesi" hayaline dönüşür:

*Nice bin dalgalı Tekbir oluyor tek bir ses;  
Yükselen bir nakaratın büyüyen velvelesi,  
Nice tuğlarla karışmış nice bin at yelesi!*

Birden ön safta oturmuş, Tekbir'i vecdle dinleyen "nefer esvaplı biri"ni fark eden şair, onun yorgun yüzünde çok büyük bir işi başarmış olmanın verdiği huzuru görür ve bütün bir tarihi o mümin neferin yüzünde okur; bu saf ve anlamlı yüz "dünyada yiğit yüzlerinin en güzeli"dir. Yoksa ta Malazgirt ovasından Viyana kapılarına kadar yürüyen Türk oğlu bu nefer midir? Belki de bu yüce yapının kurucusu yahut mimarı odur. Yurdu hem kuran, hem koruyan kudretimizin cisimleştiği bu nefer, "vatanın hem yaşayan vârisi, hem sahibi"dir ve hâlâ halk tarafından hem üzerinde yaşadığımız, hem de kaybettiğimiz topraklarda bir teselli gibi görünmektedir.

"Süleymaniye'de Bayram Sabahı", karşı dağlarda gül bahçeleri tutuşmuş gibi, gökle yerin koyu bir kırmızılıkla ayrılmaya başladığı sırada gürleyen top seslerinin tasviriyle devam eder. Bunlar bayram toplarıdır ama Yahya Kemal'e bütün bir tarihin sesleri gibi gelir. Derinden derine ses veren topları dinlerken zaferlerle dolu bir tarihten ihtişamlı sahneleri hayalinde yaşayan şair, ulu mabette vatanın birliğine karışarak atalarımızın ruhlarını yaşayanlarla beraber gördüğünü söyledikten sonra, destan-şiirini,

*Doludur gönlüm ışıklarla bu bayram sabahı*

mısrasıyla bitirir.<sup>16</sup> "Yol Düşüncesi" şiirindeki "İçimde dalgalı Tekbir'i en güzel dinin" mısrası ise Yahya Kemal'in derin bir iç hesaplaşma sonunda vardığı yeri izah eder gibidir.

16 "Süleymaniye'de Bayram Sabahı", Cinuçen Tanrıkorur tarafından "Rast Destan" olarak bestelenmiştir.



*Kulağına okunan ezanla başlar camiyle bağı  
insanın. Kulaklara yer eden ilk nidadır tekbir.  
Bu yüzden duyulan her ezan sesi, insana  
huzur verir. İlk duyduğu sesle atılır iman  
tohumu ve son nefes verildiğinde okunan  
salâ ile son bulur ömür yolculuğu.*

# Ezanın Hatırlattıkları

*Zeynep AKNAR*

Herkeste bir telaş,... bir yerlere yetişmenin koşturması yaşanırken...

Ezan-ı Muhammedi'nin nazenin sesi duyulur.

Hayat bütün hızıyla devam ederken o, buna aldırmandan bütün mehabetiyle uhrevi manayı duyurmaya çalışır.

Bu uhrevi mana nasıl doldurur gök kubbeyi, bu nidaya kâinatta nasıl şahit olunur.

## **Allahu ekber, Allahu ekber**

Kulağına okunan ezanla başlar camiyle bağı insanın. Kulaklara yer eden ilk nidadır tekbir. Bu yüzden duyulan her ezan sesi, insana huzur verir. İlk duyduğu sesle atılır iman tohumu ve son nefes verildiğinde okunan salâ ile son bulur ömür yolculuğu.

Birliktir birlikteliktir caminin varlığı. Yürekten gelen en samimi dualar, Yaradana açılan avuçlarda burada dile gelir.

Büyükten küçüğe her yaştaki insanın buluşma yeridir...

Huzur bulmak için gelip her zamanki yerlerinde omuz-omuz namaza duran, başını ellerinin arasına alıp tefekküre dalan yaşlılar vardır.

Camiye girince yüzlere tebessüm getiren, sesleri camiye doluran, gözleri neşe kaynağı çocuklar vardır.

Kendilerine vaad edilen arşın gölgelerini kazanmak için dünyayı ve geçici heveslerini arkasında bırakarak camiye koşan, yılgınlık içindeki ruhlara can ve umut olan gençler vardır.

Aslında tüm cemaat genç bir yüz görmek ister saflar arasında. Genç yaşta birinin her şeye rağmen camiye geliyor olmasını kendileri için bir lütuf olarak görürler. Çünkü camiye adımını atan gençle beraber samimiyet gelir gönüllere. Duvarlara iç rahatlatan bir huzur gelir. Gençlerin nazarlarıyla kubbeler kavileşir. Bu sebepten gençlerin rağbet ettiği camilerdir senelere hatta asırlara meydan okuyan.

Ve tekrarlanır.

### **Allahu ekber Allahu ekber**

Dünya dolup taşarken kalabalıklar içinde yalnızlaştı insanlar. Bireyselleşen dünyada her şeyin Bir'e ulaşmak için olduğunu bunun da ancak birliktelikle olması gerektiğini seslenir bu nida, gözlerindeki canlılığı yitirmemişlere. Dışarıda belki de birbirini hiç görmemiş bireyler omuz omuza saf tutarak tek bir şey için birleşirler. Genç eller semaya kalktığında henüz yılların yorgunluğu düşmemiş alınları secdeye bekler seccadeler. Hatırlatmak için bu uğurda canını feda edenleri daha bir içten seslenirler.

### **Eshedu en lâ ilâhe illallah**

Sema yankılanıp gök kubbe bu sesle dolup taşarken, bir vakitler bu sözü sesli söylemek için Rabbine duayla yakanları unutmamak gerekir. Şimdi ezan sesleri yükselirken dört bir taraftan "Ey Rabbimiz! Bize katından rahmet ver ve içinde bulunduğumuz şu durumdan kurtuluş ver ve doğruya ulaşmayı kolaylaştır." diye dua eden gençleri hatırlamak gerekir. Hakikati haykırırken eziyet gören peygamberleri, işkencelerle

inançlarından vazgeçirilmek istenen müminlerin ihlaslarındaki samimiyeti görmek gerekir.

### **Eşhedu enne Muhammeden Resûlullah**

Her ezan Hz. Bilal'i hatırlatır bize. Onun çektiği işkencele-re rağmen haykırdığı tek bir şey vardı. Ehad... Genç yaşında peygamberimize bağlılığıyla ilk müezzin olma şerefine ulaşmıştı Bilal. Hakikat ilk onun sesiyle yankılanmıştı Medine sokaklarında. Ama iki cihan serverinin ebedi dostuna ulaştığı vakitten itibaren Bilal'in içine bir kor düştü. Tutamaz oldu dizleri, söylemez oldu günde beş defa tekrarladığı sözleri. Sustu günlerce...

Bir gün ısrarlara dayanamayıp ezana hasret yüreklere okumaya karar verdi. Allahu ekber Allahu ekber diye başladığında gözleri doldu, hıçkırımlarla yutkunararak tekrarladı. Ezan-ı Muhammedî, Muhammed yokken nasıl okunabilirdi ki. Okuyamadı... Onun yokluğunda duramadı hatıralarla yüklü Medine sokaklarında...

Hz. Bilal, Musab bin Umeyr, Hz. Ali, Hz. Esmâ, Hz. Aişe ve gençliğini İslam dinini yaymak için geçiren diğer sahabiler... İslamiyet onların ve onlardan sonra gelen nesillerin omuzlarında yükseldi. Onlar gelip geçici bir gençlik uğruna hayatlarını boşa geçirmediler. Gençlik insanı mutlu ederdi ama onların istediği ebedi gençlikti. Daima genç kalabilmek için ibadet etmek gerekirdi. Bu sebeple ebedi gençliği kazanmak için Allah'a itaati seçmişlerdi. Ve peygamber efendimize yakın olabilmek için gençliklerini İslam dinine adanmışlardı.

### **Hayya ale's-salah**

### **Hayya ale'l-felah**

İçinde bir huzurla başlar genç namaza. Çünkü onu namaza başlatan mecburiyet değil istektir. Aslında yapabileceği birçok şey varken secdeye varır içindeki kalp huzuruyla. Onun camiye girmesiyle camide vuslat sevinci yaşanır. Tıpkı yıllar öncesinde bir şairimizin yaşadığı gibi.

Gece sabaha kadar camiye gidip gitmeme arasında tereddüt yaşayıp uykusuz kaldığı bir günün sabahında küçücük camiye girerken tüm gözlerin kendine çevrildiğini görür şairimiz. Bu nazarların arasında bir yer bulup oturur. “Muhammed” sesi kulağına geldiğinde gözleri yaşla dolar. Derin bir iç çekişten sonra caminin o eşsiz havasını içine çeker. Hüzünle beraber bir ferahlık gelir gönlüne. Evine geri dönmenin sevincini yaşar. Yaradana olan sevgisiyle yaşarır gözleri şairimizin, Süleymaniye’de Bayram Sabahı’nda.

**Allahu ekber Allahu ekber**

**Lâ ilahe illallah**

Allah büyüktür.

Allah’tan başka ilah yoktur.

Bunu bilen ve gaflete düşmeyip gençliğini ibadetle geçiren kişi, Rahman katında en hayırlı gençtir. Ve onlar başka bir gölgenin bulunmadığı kıyamet gününde Rabbin arşının gölgesi altında gölgelenenlerden olacaktır.